

Postizanje pravde za žrtve seksualnog nasilja u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: napredak ostvaren pred sudovima u BiH od 2014. do 2016. godine

Contents

1. Sažetak	4
2. Uvod	6
2.1. Metodologija	7
2.2. Pregled okončanih predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu u BiH.....	8
2.2.1. Rješavanje predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu po nadležnosti	9
2.2.2. Ishodi okončanih predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu.....	11
2.2.3. Predmeti seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu koji su u toku.....	12
2.2.4. Ustupljeni predmeti koji uključuju navode seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu	12
2.3. Predmeti seksualnog nasilja u oružanom sukobu u fazi istrage.....	14
3. Primjenjivi zakonski okvir	15
3.1. Brisanje elementa sile ili prijetnje direktnim napadom iz definicije silovanja u materijalnom zakonu.....	16
3.2. Procesni zakon i pravila o dokazima	18
4. Predmeti seksualnog nasilja u oružanom sukobu pred Sudom BiH i sudovima u entitetima u periodu između 2014. i 2016. godine	19
4.1. Pravna kvalifikacija.....	19
4.1.1. Ispravna kvalifikacija krivičnih djela seksualnog nasilja	19
4.1.2. Spol žrtve i pravna kvalifikacija.....	25
4.1.3. Seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu kvalificirano kao „obično“ krivično djelo i načelo ne bis in idem.....	31
4.2. Bitna obilježja krivičnih djela seksualnog nasilja	37
4.2.1. Bitna obilježja silovanja kao ratnog zločina	37
4.2.2. Oružani sukob, uzročna veza i postojanje prinudnih okolnosti	39
4.2.3. Nepostojanje zahtjeva za dokazivanjem pružanja otpora.....	44
4.3. Standardi dokazivanja	47
4.3.1. Ocjena pristanka žrtve kao dokaza u korist odbrane.....	47
4.3.2. Ranije seksualno ponašanje	48
4.3.3. Nepostojanja zahtjeva za potkrepljivanjem iskaza žrtve	50
4.3.4. Vjerodostojnost.....	52
4.3.5. Posebne istražne radnje i novi trendovi u praksi	55

5. Odmjeravanje kazne	56
5.1.1. Primjena otežavajućih i olakšavajućih okolnosti	57
5.1.2. Sporazum o priznanju krivice	60
5.1.3. Zamjena kazne zatvora novčanom kaznom	63
6. Podrška i zaštita svjedoka	65
6.1. Institucionalne mjere i mehanizmi.....	65
6.2. Nevladin sektor.....	71
6.3. Zastupanje žrtava i imovinskopravni zahtjevi.....	73
7. Preporuke	77
7.1. Preporuke proizašle iz aktualne analize	77
7.1.1. Tužilaštvima i sudovima na državnom nivou i u entitetima.....	77
7.1.2. Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH.....	78
7.1.3. Zakonodavnim vlastima BiH, FBiH i Brčko distrikta BiH.....	78
7.1.4. Centrima za edukaciju sudija i tužilaca.....	78
7.1.5. Pružateljima podrške svjedocima, uključujući i nevladine organizacije	79
7.1.6. Međunarodnoj zajednici.....	79
7.2. Preporuke iz prethodna dva izvještaja (2014–2015).....	80
Aneks A: Spisak predmeta seksualnog nasilja okončanih u izvještajnom periodu	87
Aneks B: Predmeti koji su u toku pred sudovima u BiH zaključno sa 31. decembrom 2016. godine.....	94
Aneks C: Tematski seminari o seksualnom nasilju u oružanom sukobu koje je organizirala Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2013–2016)	100

1. Sažetak

I nakon više od dvije decenije od završetka oružanog sukoba koji se vodio u periodu između 1992. i 1995. godine u Bosni i Hercegovini (BiH), veliki broj žrtava još uvijek čeka zadovoljenje pravde, a seksualno nasilje počinjeno tada i dalje je osjetljiv i složen problem s kojim se pravosudni sektor suočava u svom radu na utvrđivanju odgovornosti za počinjene zločine.

Žrtve seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu često je veoma teško identificirati, a ova vrsta krivičnog djela podložna je pogrešnom tumačenju. Krivično djelo seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu često je teže istražiti i dokazati od ostalih kategorija ratnih zločina. Neke osobe koje su preživjele seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu nisu spremne prijaviti takva krivična djela zbog traumatizacije i stigmatizacije povezane sa njima. Prikupljanje izjava i iskaza u takvim predmetima zahtijeva posebnu obuku i senzibiliziran pristup uz puno poštivanje prava žrtava, te istovremeno poštivanje rigoroznih standarda prikupljanja dokaza u krivičnom postupku.

Usprkos ovim preprekama, pravosudni sektor u BiH napravio je značajne pomake u rješavanju predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu. Broj i složenost ovakvih predmeta koji su procesuirani u BiH od 2004. godine, rezultirao je stvaranjem jedne od najrazvijenijih sudskih praksi na svijetu u ovoj oblasti. Davanje prioriteta procesuiranju takvih predmeta u zadnjih nekoliko godina evidentno je ne samo u broju procesuiranih predmeta, već i u vidljivim kvalitativnim poboljšanjima u pristupu pravosuđa i tužilaštva njihovom rješavanju.

Kao što je navedeno u ovom Izvještaju, od početka 2014. do kraja 2016. godine, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini uočila je značajan napredak postignut na nekoliko frontova u oblasti rješavanja predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu. Prvi takav napredak zapažen je u jačanju tehničkih kapaciteta istrage, krivičnog gonjenja i presuđivanja, kroz primjetno veći stepen primjene i poznavanja međunarodnog prava, povećanu i dosljedniju primjenu mjera zaštite svjedoka, te veće poštivanje posebnih pravila o dokazima u predmetima seksualnih delikata.

Pored toga, istražitelji, tužitelji i sudije pokazuju konstantan napredak u pristupu žrtvama seksualnog nasilja, uključujući saslušanje na obzirniji način i pružanje psihološke podrške prije i tokom suđenja. Velika novina u ovom pogledu bilo je zapošljavanje službenika za podršku svjedocima u gotovo svim institucijama koje procesuiraju predmete ratnih zločina širom države. Pozitivan uticaj angažmana specijaliziranog osoblja tokom postupka vidljiv je, kako u sudnici, tako i u sudskoj praksi.

Nadalje, novi stavovi i pristupi u postizanju pravde za žrtve zločina seksualnog nasilja u oružanom sukobu postaju sve prisutniji i ustaljeniji u postupanju pravosudnih institucija. Počev od 2015. godine, uspješno je usvojen niz imovinskopravnih zahtjeva za naknadu nematerijalne štete pred sudovima u predmetima koji su uključivali optužbe seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu. Dosuđivanjem ovih zahtjeva, pravosuđe šalje jasnu poruku da oni kojima je ostala trajna trauma zbog pretrpljenog seksualnog nasilja, a koji su donedavno tretirani samo kao sredstvo za prikupljanje dokaza u krivičnom postupku, također moraju dobiti obeštećenje.

Dodatna poboljšanja u radu omogućit će da se i ubuduće ostvaruju pozitivni rezultati. U manjem broju predmeta koji su procesuirani u periodu između 2014. i 2016. godine, neki sudovi i tužilaštva pokazali su ograničeno razumijevanje bitnih obilježja i pravilnih kvalifikacija krivičnih djela seksualnog nasilja. Prakse nekih pravosudnih institucija u BiH koje se tiču odmjerenja kazne, sporazuma o priznanju krivice i moguće fragmentacije predmeta, takođe su zabrinjavajuće. Osim toga, neke institucije i dalje nemaju uposlenog službenika za podršku svjedocima, što ostavlja bitnu prazninu u oblasti pružanja podrške žrtvama seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu.

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini pozdravlja izvanredne uspjehe pravosudnog sektora u BiH u postizanju pravde za osobe koje su preživjele seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu, te je spremna i dalje pružati podršku svakom daljem napretku u ovom pogledu. Preporuke usmjerene na rješavanje problema date su kroz čitav Izvještaj, a kompletni set preporuka nalazi se na kraju ovog dokumenta. Misija OSCE-a u BiH će i dalje ostati pouzdan partner BiH u pružanju tehničke pomoći i podrške pri provedbi ovih i drugih preporuka, u svrhu borbe protiv nekažnjivosti seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu.

2. Uvod

Ovo je treći izvještaj Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini (Misija) koji se bavi analizom procesuiranja predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu u BiH. U prvom izvještaju analizirani su predmeti procesuirani pred Sudom BiH u periodu između 2004. i 2013. godine. U drugom izvještaju analizirani su predmeti procesuirani pred sudovima u entitetima u BiH u periodu između 2004. i 2014. godine. Ovaj finalni Izvještaj analizira predmete seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu koji su okončani pred svim sudovima u BiH do kraja 2016. godine, počev od datuma kojim se završavaju prethodni izvještaji.

Sistematska analiza predmeta okončanih u periodu između 2014. i 2016. godine, omogućava procjenu napretka ostvarenog u procesuiranju predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu u svjetlu povećane pažnje posvećene ovoj problematici u tom razdoblju. U zadnjih nekoliko godina, pravosudni sektor u BiH i međunarodna zajednica uložili su ogroman zajednički napor i sredstva u unapređenje kapaciteta pravosudnog sektora u provođenju istrage, krivičnog gonjenja i suđenja u krivičnim predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu. Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini posvećuje punu pažnju ovoj problematici od 2011. godine, kada je, kao prioritet, počela pratiti procesuiranje ovih predmeta. Misija je koristila rezultate svog Programa praćenja rada pravosudnog sektora kako bi osmislila i provodila specijalizirane obuke za sudije, tužioce i stručne saradnike o seksualnom nasilju počinjenom u oružanom sukobu, fokusirajući se na konkretna područja koja je potrebno unaprijediti, a koja su identificirana kroz praćenje procesuiranja predmeta. Od 2013. godine, Misija je provela osam ovakvih obuka,¹ uz primjenu specijaliziranih modula koje je izradila u saradnji sa svojim partnerima, a koji su prilagođeni jedinstvenim potrebama pravosuđa u BiH.²

Inicijativa za prevenciju seksualnog nasilja, koju predvodi Ministarstvo vanjskih poslova Velike Britanije, imala je centralnu ulogu u koordiniranju i unapređenju aktivnosti u oblasti kažnjavanja i prevencije seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu. Povodom obilježavanja petogodišnjice provedbe,³ predstavljen je sveobuhvatni Međunarodni protokol o dokumentovanju i istraživanju seksualnog nasilja u oružanom sukobu, sada već dostupan i u drugom izdanju.⁴

---

¹ Za listu seminara vidjeti Aneks C: Tematski seminari o seksualnom nasilju u oružanom sukobu koje je organizirala Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2013- 2016)

² Moduli uključuju: ISTRAŽIVANJE SEKSULNOG NASILJA POČINJENOG U RATU: OBUKA ZA POLICIJSKE ISTRAŽITELJE U BOSNI I HERCEGOVINI (2012), dostupno na <https://polis.osce.org/node/349> (engleski jezik); i PRIRUČNIK ZA PROVOĐENJE ISTRAGE U PREDMETIMA RATNIH ZLOČINA, ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI (2013), sa posebnom cjelinom o istraživanju seksualnog nasilja počinjenog u ratu, dostupno na <http://www.osce.org/bih/281491>

³ Vidjeti saopćenje za javnost Ministarstva vanjskih poslova Velike Britanije, "UK Continues to Lead on Preventing Sexual Violence in Conflict", 13. mart 2017., <https://www.gov.uk/government/news/uk-continues-to-lead-on-preventing-sexual-violence-in-conflict>

⁴ INTERNATIONAL PROTOCOL ON THE DOCUMENTATION AND INVESTIGATION OF SEXUAL VIOLENCE IN CONFLICT (MEĐUNARODNI PROTOKOL O DOKUMENTOVANJU I ISTRAŽIVANJU SEKSUALNOG NASILJA POČINJENOG U ORUŽANOM SUKOBU), 2nd ed. (2017), dostupno na https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/598335/International_Protocol_2_017_2nd_Edition.pdf; prevod prvog izdanja dostupan na http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/01/low_res_PSVI_Protocol_FULL-BOS.pdf

Tim Ujedinjenih Nacija u BiH također je kao prioritet djelovanja odredio borbu protiv nekažnjivosti seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu. Od 2014. godine, zajednička inicijativa koju provode IOM, UNDP, UNFPA i UN Women, a koju finansiraju vlade Velike Britanije i Kanade, doprinijela je unapređenju mehanizama obeštećenja za žrtve seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, i to kroz prikupljanje podataka i procjene potreba, poboljšanje usluga i prilika za zapošljavanje, te kroz aktivnosti zagovaranja s ciljem smanjivanja stigme.⁵ Pored toga, uz podršku vlade SAD-a, UNDP je dao velik doprinos na polju unapređenja mehanizma podrške i zaštite svjedoka širom BiH.⁶

Nadalje, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) je u prethodnih nekoliko godina posvetio posebnu pažnju prenošenju znanja i vještina stečenih kroz svoje bogato iskustvo u provođenju istrage i krivičnom gonjenju u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu sudovima i tužilaštvima u BiH i regiji. U tu svrhu, nedavno je objavljena i publikaciju u kojoj su sabrane i analizirane lekcije naučene kroz rad Tužilaštva na provođenju istraga i krivičnom gonjenju u datim predmetima.⁷

Rezultati ovih zajedničkih napora i neprekidne posvećenosti pravosuđa u BiH poboljšanju kvaliteta, senzibiliziranog pristupa i efikasnosti procesuiranja predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, vidljivi su u zapažanjima u ovom Izvještaju. Problematična područja koja i dalje zahtijevaju pažnju također su jasno utvrđena na osnovu analize date u ovom Izvještaju.

2.1. Metodologija

Kao i u prethodnim izvještajima Misije o krivičnim postupcima u BiH, analiza koja se iznosi u ovom Izvještaju zasniva se na rezultatima Programa Misije za praćenje rada pravosudnog sektora. Početkom 2011. godine, Misija je, u sklopu prioritarnih aktivnosti, počela pratiti suđenja pred Sudom BiH u predmetima koji uključuju optužbe za seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu. Nadalje, sva suđenja u predmetima ratnih zločina pred kantonalnim i okružnim sudovima u Federaciji BiH (FBiH), Republici Srpskoj (RS) i Brčko Distriktu BiH (BDBiH), uključujući i predmete seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, prate se od podizanja optužnice do pravosnažnosti presude. U periodu koji obuhvata ovaj Izvještaj, Misija je pratila i prikupila informacije o 429 predmeta ratnih zločina (i pravosnažno okončanih i onih koji su još u postupku), uključujući i 109 predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu. Budući da su predmeti procesuirani u entitetima do kraja 2014. godine, analizirani u prethodnom izvještaju Misije posvećenom istoj temi, ovaj Izvještaj sadrži analizu ukupno 40 predmeta okončanih pravosnažnom presudom u entitetima i na državnom nivou. U predmetima koji se analiziraju u ovom Izvještaju, gdje je informacija s

---

⁵ Za više o zajedničkom programu vidjeti Ujedinjeni narodi u Bosni i Hercegovini, „Traženje zaštite, podrške i pravde za preživjele žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba u BiH (2014–2017. godine)“, dostupno na http://ba.one.un.org/content/unct/bosnia_and_herzegovina/bs/home/what-we-do/joint-projects/care--support-and-justice-for-survivors-of-conflict-related-sexu/

⁶ Za detalje o projektu vidjeti UNDP BiH, „Projekat uvođenja usluga podrške žrtvama/svjedocima (2012–2016. godine)“, dostupno na http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/operations/projects/pravda-i-sigurnost/projekat-uvodjenja-usluga-podrske-zrtvama-svjedocima/.

⁷ PROSECUTING CONFLICT-RELATED SEXUAL VIOLENCE AT THE ICTY (KRIVIČNO GONJENJE NA MKSJ-U U VEZI SA SEKSUALNIM NASILJEM POČINJENIM U SUKOBU) (Brammertz & Jarvis, eds.) (2016). Prevod na službene jezike u upotrebi u BiH je odštampan i dostavljen pravosudnim organima uz pomoć Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

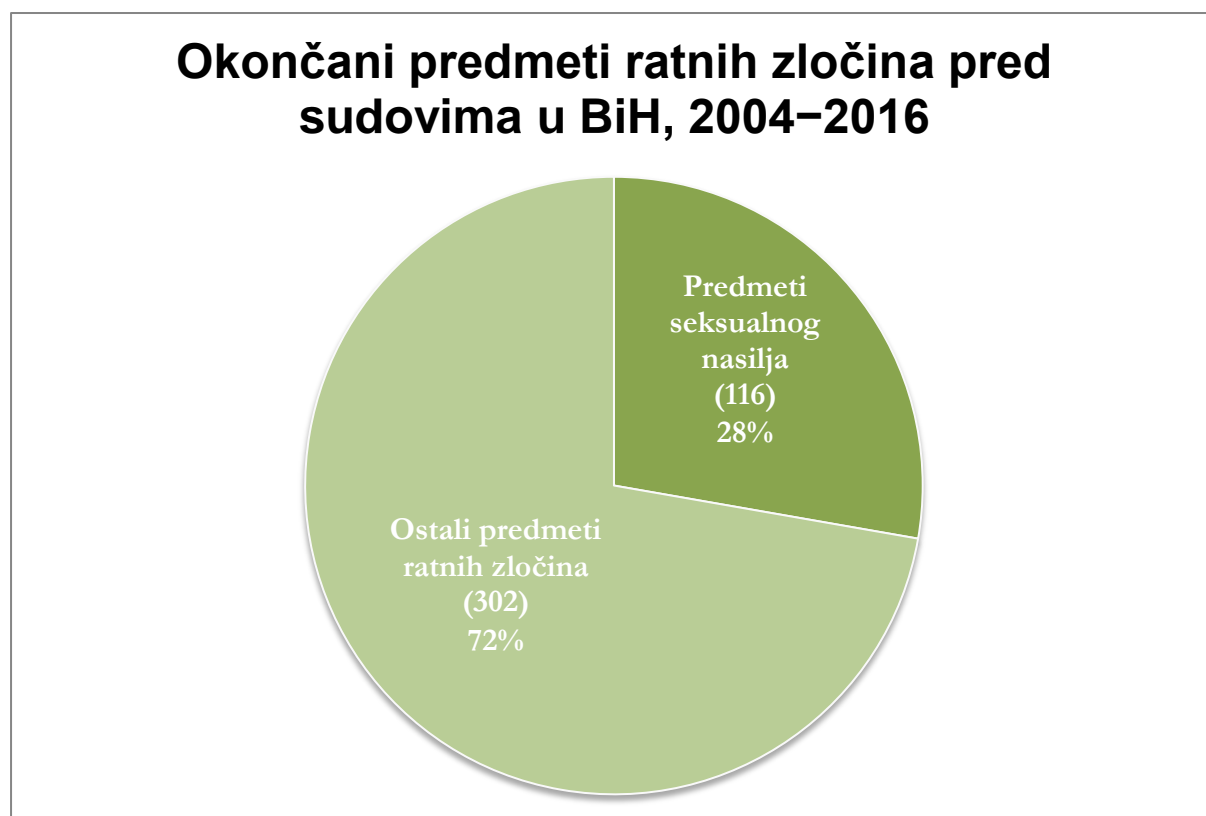
glavnog pretresa navedena kao izvor, službenik Misije za praćenje sudskih postupka bio je prisutan u sudnici i pratio postupak.

U Izvještaju se analizira procesuiranje predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu pred sudovima u BiH, počevši od pravne kvalifikacije krivičnog djela, primijenjenog zakonskog okvira, sudske ocjene bitnih obilježja krivičnih djela, standarda ocjene dokaza, prakse odmjeravanja kazne u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu, pa do pružanja zaštite i podrške svjedocima, čime je obuhvaćen cjelokupni proces.

Konačno, u Izvještaju je dato nekoliko novih preporuka sudijama, tužiocima, pružateljima podrške svjedocima u pravosudnim institucijama i nevladinim organizacijama, te međunarodnoj zajednici u BiH, u pogledu procesuiranja predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu. Na osnovu rezultata analize, Izvještaj također sadrži i procjenu stepena provedbe ranijih preporuka koje je dala Misija.

2.2. Pregled okončanih predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu u BiH

Radi boljeg razumijevanja šireg konteksta u kojem se procesuiraju predmeti seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu pred sudovima u BiH, korisno je razmotriti statističke podatke u vezi sa takvim predmetima. Prema saznanjima Misije, u periodu između 2004. i 2016. godine, sudovi u BiH okončali su 418 predmeta ratnih zločina protiv 614 optuženih. Od ovog broja, 116 predmeta protiv 162 optužena uključivalo je optužbe za seksualno nasilje (u velikom broju predmeta, optužba za seksualno nasilje bila je jedna od više različitih optužbi). Ovo pokazuje da oko 28 posto predmeta ratnih zločina pravosnažno okončanih pred sudovima u BiH sadrži najmanje jedan element seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu.

Činjenica da je veći prioritet dat predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu u zadnjih nekoliko godina vidljiva je iz sve većeg omjera tih predmeta u odnosu na ukupan broj predmeta. U periodu između 2011. i 2013. godine, naprimjer, otprilike jedan od četiri predmeta ratnih zločina pravosnažno okončanih pred sudovima u BiH, sadržavao je element seksualnog nasilja. Od 2014. do 2016. godine, taj odnos iznosio je gotovo jedan predmet seksualnog nasilja u oružanom sukobu na svaka tri pravosnažno okončana predmeta ratnog zločina.

2.2.1. Rješavanje predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu po nadležnosti

Od 2004. godine, većina predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu pravosnažno je okončana pred Sudom BiH. Međutim, skoro isti broj predmeta je pravosnažno okončan pred svim sudovima u entitetima. Ovo je u skladu sa strateškom mjerom predviđenom Državnom strategijom za rad na predmetima ratnih zločina da se vođenje postupka u manje složenim predmetima prenese na sudove u entitetima.⁸

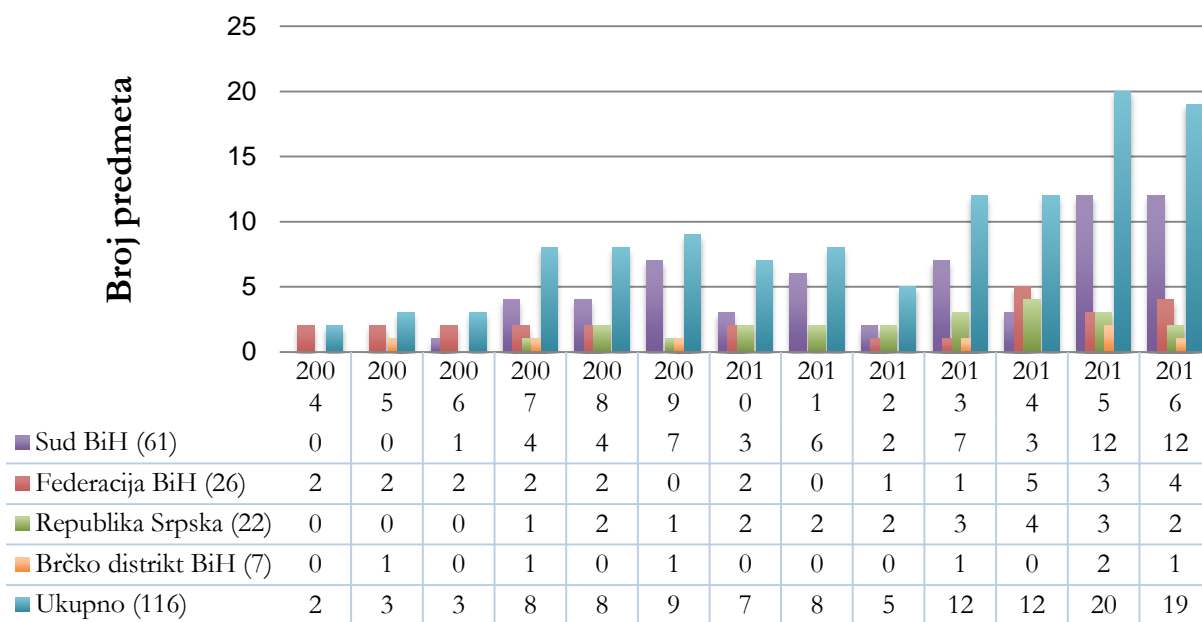
Pravosnažno okončani predmeti seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, 2004–2016

Nadležnost (% od ukupno predmeta)	Sud BiH (53%)	Federacija BiH (22%)	Republika Srpska (19%)	Brčko distrikt BiH (6%)
Predmeti	61	26	22	7
Optuženi	90	30	28	14

Povećani broj procesuiranih predmeta seksualnog nasilja evidentan je u svim nadležnostima u BiH. Kako je vidljivo iz dijagrama u nastavku teksta, najveći ukupan broj svih predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu okončanih pred sudovima u BiH zabilježen je 2015. i 2016. godine.

⁸ *Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina*, str. 11–15, dostupno na http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/Drzavna%20strategije%20za%20rad%20na%20predmetima%20RZ.pdf

Okončani predmeti seksualnog nasilja po nadležnosti 2004–2016

2.2.2. Ishodi okončanih predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu

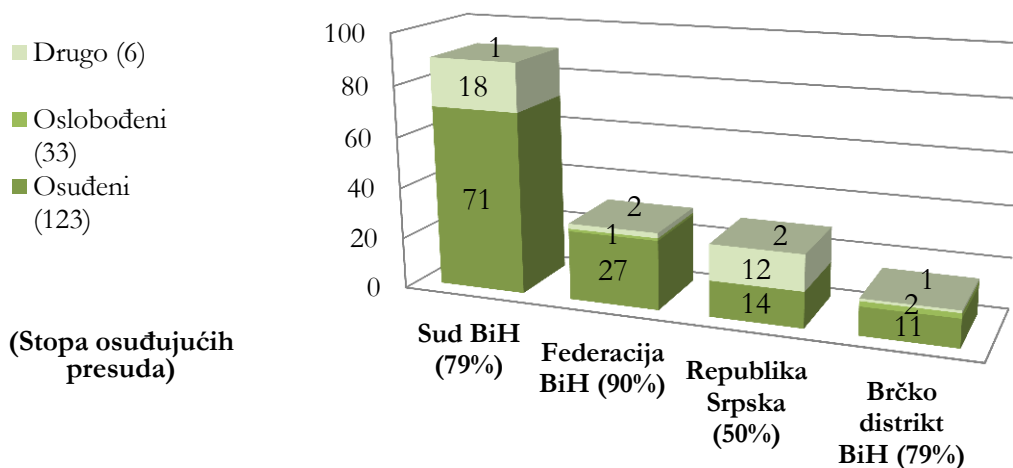
Ishodi krivičnih postupaka u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu bili su različiti, zavisno od vremena i od nivoa na kojem su procesuirani. Ukupno gledajući, u periodu između 2004. i 2016. godine, od 162 optužena (u 116 predmeta, koji uključuju navode seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, pravosnažno okončanih pred sudovima u BiH), 123 optužena su osuđena za krivična djela seksualnog nasilja. Od tog broja, 20 ih je oglašeno krivim nakon što su sklopili sporazum o priznanju krivice. Time ukupna stopa osuđujućih presuda iznosi oko 76 posto.⁹

Ishodi okončanih predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu 2004–2016

Optuženi	Sud BiH	Federacija BiH	Republika Srpska	Brčko distrikt BiH
Osuđeni (123)	71	27	14	11
Oslobodeni (33)	18	1	12	2
Ostali (6)	1	2	2	1
Ukupno	90	30	28	14

Broj osuđujućih presuda u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu varira, zavisno od nivoa na kojem su procesuirani. Kao što je prikazano u dijagramu u nastavku teksta, oslobađajuće presude u spomenutim predmetima češće su bile izricane pred sudovima u RS-u nego pred sudovima u drugim dijelovima države. Nasuprot tome, broj osuđujućih presuda u ovoj kategoriji krivičnog djela pred sudovima u FBiH bio je iznad prosjeka.

Ishodi u predmetima seksualnog nasilja po optuženom 2004–2016

⁹ Od ukupnog broja predmeta, 33 optužena su oslobođena optužbi za seksualno nasilje, u odnosu na dva optužena krivični postupak je obustavljen zbog njihove smrti, u jednom predmetu optužnica je odbijena, dva predmeta su ustupljena pravosuđu Srbije na dalje postupanje, a u jednom predmetu postupak je prekinut usljed duševnog oboljenja optuženog.

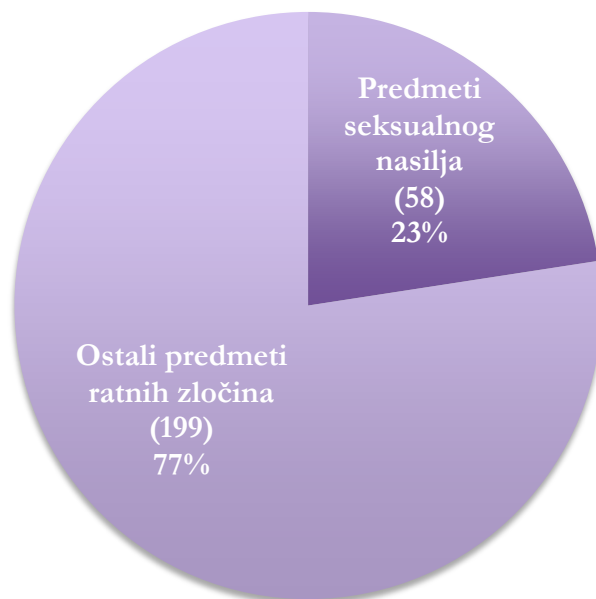
Predmeti seksualnog nasilja kvalificirani kao „obično“ krivično djelo

Pored spomenutih 116 pravosnažno okončanih predmeta seksualnog nasilja kvalificiranih kao ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti, Misija je pratila i prikupila informacije o deset predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu protiv 17 optuženih kojima je suđeno za „obično“ krivično djelo silovanja, što je rezultiralo osuđujućim presudama za 15 počinitelja. U dva, od ukupnog broja ovih predmeta, dva su optužena oslobođena optužbe. Nadalje, Misija ima saznanja o tri predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu koji su u toku, a procesuiraju se kao obična krivična djela.

2.2.3. *Predmeti seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu koji su u toku*

Zaključno sa 31. decembrom 2016. godine, 58 od 257 predmeta ratnih zločina, koji su u fazi glavnog pretresa, uključivali su i optužbe za seksualno nasilje, što znači da se oko 23 posto predmeta ratnih zločina, koji su trenutno u postupku pred sudovima u BiH, odnosi na najmanje jedno krivično djelo seksualnog nasilja.

Predmeti ratnih zločina pred sudovima u BiH koji su u toku

2.2.4. *Ustupljeni predmeti koji uključuju navode seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu*

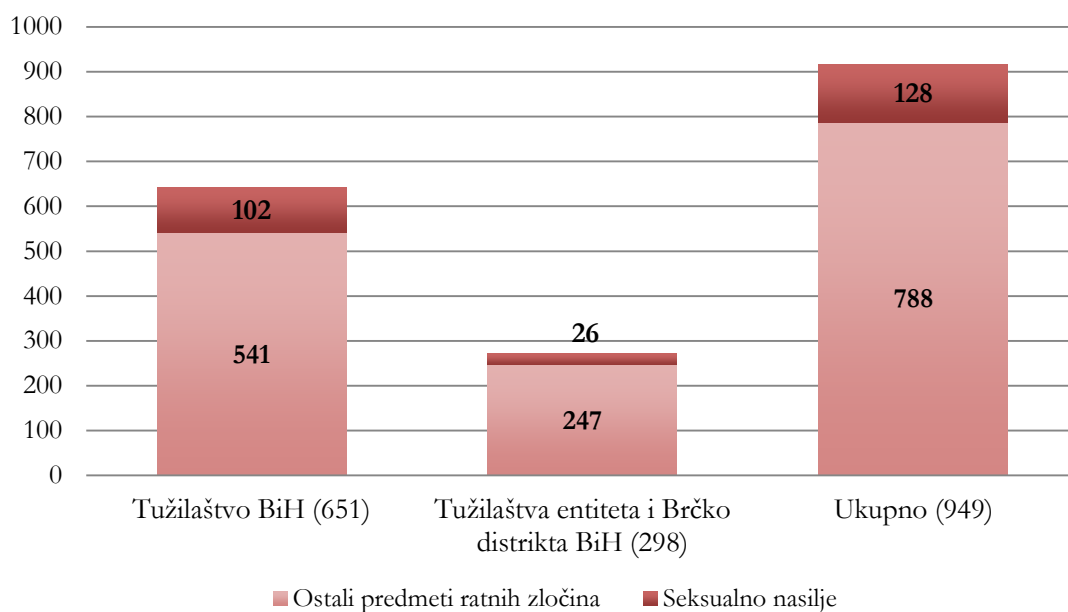
Prema informacijama dostupnim Misiji, od 2009. godine, Sud BiH ustupio je ukupno 457 predmeta ratnih zločina sudovima u entitetima i Brčko distriktu BiH, u skladu sa

Državnom strategijom za rad na predmetima ratnih zločina. Od ovog broja, 43 predmeta uključivala su navode seksualnog nasilja (odnosno, nešto manje od deset posto od ukupnog broja ustupljenih predmeta). Od 2010. godine, Sud BiH odbio je zahtjeve Tužilaštva BiH za ustupanje ukupno 27 predmeta koji uključuju navode seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu.

2.3. Predmeti seksualnog nasilja u oružanom sukobu u fazi istrage

Pored gore navedenih pravosnažno okončanih predmeta, Misija ima saznanja o većem broju predmeta koji uključuju navode o seksualnom nasilju, a koji su u fazi istrage, te mogu rezultirati podizanjem optužnice za ova krivična djela. Prema saznanjima Misije, zaključno sa 31. decembrom 2016. godine, 128 od 949 predmeta ratnih zločina u fazi krivične prijave i istrage pred tužilaštvima u BiH, uključuju navode o seksualnom nasilju.

Predmeti seksualnog nasilja u istrazi

3. Primjenjivi zakonski okvir

Kao što je detaljno opisano u izvještajima Misije iz 2014. i 2015. godine o procesuiranju predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu u BiH,¹⁰ domaći materijalni zakonski okvir primjenjiv na krivična djela seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu u BiH, sastoji se iz dva krivična zakona: izmijenjeni i dopunjeni Krivični zakon BiH iz 2003. godine (KZ BiH) i Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ), koji je bio na snazi u vrijeme oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine.¹¹ KZ BiH izričito propisuje krivično djelo zločina protiv čovječnosti koji uključuje i djela seksualnog nasilja, dok KZ SFRJ, iako propisuje krivična djela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika, te krivično djelo genocida, ne propisuje krivično djelo zločina protiv čovječnosti, uključujući i ona koja se odnose na seksualno nasilje.

Nakon presude Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) iz 2013. godine u predmetu *Maktouf i Damjanović*,¹² Sud BiH i sudovi u FBiH, RS i Brčko distriktu BiH primjenjivali su KZ SFRJ u gotovo svim postupcima u predmetima ratnih zločina.¹³ Kao što je Misija već istakla, presuda ESLJP-a u spomenutom predmetu nije dala smjernice o tome da li je gornja granica kazni predviđenih KZ BiH u skladu sa članom 7. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Usprkos tome, u odlukama Ustavnog suda BiH koje su uslijedile primjenjivani su zaključci iz presude na predmete koji su sadržavali osude za teška krivična djela ratnih zločina i genocida u kojima su izrečene visoke kazne, smatrajući da se i u takvim predmetima mora primjenjivati KZ SFRJ. Ovakvo tumačenje je imalo znatan uticaj na praksu Suda BiH, i na određeni broj predmeta analiziranih za potrebe ovog Izvještaja. Sud BiH je također protumačio da presuda u predmetu *Maktouf i Damjanović* za djela za koje je Tužilaštvo BiH podiglo optužnicu primjenjujući KZ BiH zahtijeva promjenu pravne kvalifikacije u skladu sa KZ SFRJ.¹⁴

Nadalje, izvjestan broj lica osuđenih za ratne zločine u skladu sa KZ BiH pozvao se na presudu ESLJP-a u predmetu *Maktouf i Damjanović* prilikom podnošenja apelacija Ustavnom sudu BiH u pogledu izrečene krivičnopravne sankcije. Ove apelacije, usmjerene na pobijanje izrečene kazne, rezultirale su izricanjem blaže kazne protiv nekoliko osoba

---

¹⁰ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: postignuti napredak i izazovi* (Sud BiH) (2014) [dalje u tekstu: Misija OSCE-a, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013)]; Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: postignuti napredak i izazovi* (sudovi u FBiH, RS, i Brčko distriktu BiH) (2015) [dalje u tekstu: Misija OSCE-a, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (sudovi u entitetima, 2004–2014)].

¹¹ Za detaljan opis zakonskog okvira i njegove primjene na državnom nivou vidjeti Misija OSCE-a, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 28–32; Za detaljan opis zakonskog okvira i njegove primjene u entitetima vidjeti Misija OSCE-a, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (sudovi u entitetima, 2004–2014), str. 17–19.

¹² *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine*, (Aplikacije broj 2312/08 i 34179/08), ESLJP (2013).

¹³ Za više detalja o predmetu *Maktouf* i njegovom uticaju na procesuiranje predmeta ratnih zločina u BiH, vidjeti Misija OSCE-a, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (sudovi u entitetima, 2004–2014), str. 17–18.

¹⁴ Vidjeti, naprimjer, *Ibro Macić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 17. aprila 2015. godine, para. 41–48; *Josip Tolić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 20. marta 2015. godine, para. 78; *Zaim Laličić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 25. maja 2015. godine, para. 36–43; *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda od 24. juna 2015. godine, para. 57–60.

osuđenih za seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu.¹⁵ Međutim, u predmetima u kojima je Tužilaštvo BiH kvalificiralo krivično djelo kao zločin protiv čovječnosti, što uključuje i nekoliko predmeta seksualnog nasilja, i dalje se sudi po KZ BiH.¹⁶

3.1. Brisanje elementa sile ili prijetnje direktnim napadom iz definicije silovanja u materijalnom zakonu

U decembru 2015. godine, usvojene su izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH iz 2003. godine, u skladu sa preporukama Komiteta Ujedinjenih naroda protiv torture, Misije OSCE-a u BiH i ostalih relevantnih aktera.¹⁷ Misija je podržala preporuku Komiteta i uputila Komentare na prijedlog izmjena i dopuna Timu za praćenje i ocjenu primjene krivičnog zakonodavstva (CCIAT) Ministarstva pravde BiH, u čiji su rad bili uključeni pravni eksperti iz oba entiteta i Brčko distrikta BiH. Tim se sastajao po potrebi sve do januara 2013. godine¹⁸, a 29. januara 2013. godine, Tim je jednoglasno usvojio prijedlog Komiteta da se riječi „upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe“ brišu iz definicije silovanja u članu 172(1)(g) i 173(1)(e) Krivičnog zakona BiH.¹⁹ Sadašnja definicija²⁰ u skladu je sa međunarodnim standardima ustavnovljenim sudskom praksom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu i Međunarodnog krivičnog suda, koji prepoznaju postojanje prinudnih okolnosti u vrijeme oružanog sukoba koje negiraju mogućnost žrtve da pristane na seksualni odnos.

Prema ovim standardima, nepotrebno je dokazivanje konkretne upotrebe sile ili prijetnje upotrebom sile u svrhu dokazivanja odsustva pristanka žrtve. Iako sila ili prijetnja silom mogu ukazivati na odsustvo pristanka, međunarodna sudska praksa priznaje da i druge činjenične okolnosti mogu uticati na mogućnost žrtve da pristane na seksualni odnos tokom oružanog sukoba ili napada na civilno stanovništvo.

---

¹⁵ Prije ponovnog pokretanja postupka i preinaka u kazni, ovi predmeti su bili analizirani u prvom izvještaju Misije OSCE-a u BiH o seksualnom nasilju počinjenom u oružanom sukobu (Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013)). Relevantne presude su: *Velibor Bogdanović*, Sud BiH, drugostepena presuda od 18. septembra 2015. godine. (nakon odluke Ustavnog suda BiH predmet ponovo otvoren i kazna smanjena sa šest na pet godina zatvora); *Miodrag Marković*, Sud BiH, drugostepena presuda od 9. aprila 2015. godine (kazna je smanjena sa sedam na šest godina zatvora); *Sreten Lazarević i drugi*, Sud BiH, drugostepena presuda od 9. juna 2015. godine (kazna je smanjena sa devet na sedam godina zatvora); *Ante Kovač*, Sud BiH, drugostepena presuda od 17. decembra 2014. godine (kazna je smanjena sa devet na osam godina zatvora).

¹⁶ *Naprimjer*, *Petar Kovačević*, Sud BiH, prvostepena presuda od 2. novembra 2015. godine, para. 83–94 (u kojoj se zaključuje da je primjena KZ BiH u konkretnom predmetu, a koji se tiče zločina protiv čovječnosti, u skladu sa članom 7. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima)

¹⁷ Vidjeti Misija OSCE-a u BiH, „*Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu*“ (Sud BiH, 2005–2013), str. 29–30 i 64.

¹⁸ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, Komentari na predložene izmjene Krivičnog zakona BiH koje je radilo Ministarstvo pravde BiH – Tim za praćenje i ocjenu primjene krivičnog zakonodavstva (CCIAT), august 2012. godine.

¹⁹ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 40/15.

²⁰ Krivični zakon BiH, član 172(1)(g) (Zločini protiv čovječnosti) („(1) Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini ... seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja... kaznit će se kaznom zatvora ...“); član 173(1)(e) (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva) („(1) Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi ili učini ... seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), prisiljavanje na prostituciju ... kaznit će se kaznom zatvora ....“).

Uloga prinudnih okolnosti i način na koji one mogu uticati na pristanak, objašnjena je u presudi pretresnog vijeća Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu u predmetu *Akayesu*:

„Prinudne okolnosti ne moraju biti uslovljene samo fizičkom silom. Prijetnje, zastrašivanje, iznuđivanje i drugi oblici prinude koja koristi strah ili očaj mogu predstavljati prinudu, a prinuda može biti svojstvena određenim okolnostima, kao što je oružani sukob ili prisustvo vojske Interahamwe među izbjeglim Tutsi ženama.“²¹

Široko prihvaćenu formulaciju prinudnih okolnosti nedavno je usvojio i Međunarodni krivični sud u presudi u predmetu *Bemba*.²² Pretresno vijeće je u ovom predmetu proširilo definiciju iz predmeta *Akayesu*, da bi objasnilo kako se postojanje prinudnih okolnosti može podrazumijevati u brojnim situacijama tokom oružanog sukoba.

„Vijeće ne isključuje mogućnost da, osim vojnog prisustva neprijateljskih snaga među civilnim stanovništvom, postoje i druga prinudna okruženja koje počinitelj može iskoristiti da bi izvršio silovanje. Nadalje, Vijeće smatra da nekoliko faktora može doprinijeti kreiranju prinudnog okruženja. To, naprimjer, može biti broj ljudi uključen u počinjenje krivičnog djela, je li silovanje počinjeno za vrijeme ili neposredno nakon borbenih dejstava, te je li počinjeno zajedno sa drugim krivičnim djelima.“²³

Pretresno vijeće je dalje objasnilo da, nakon što je dokazano da je počinitelj zloupotrijebio takve okolnosti, nije potrebno da tužilac dokazuje da žrtva nije pristala na seksualni odnos.²⁴

U presudi u predmetu *Dorđević*, Žalbena vijeće MKSJ-a potvrdilo je koncept „prinudnih okolnosti“ u smislu seksualnog napada obrazloženog u presudi u predmetu *Milutinović i drugi*. Pozivajući se na drugostepene presude u predmetima *Kvočka* i *Kunarac*, Žalbena vijeće objašnjava na koji način zatočenje žrtve utiče na pristanak:

„Što se tiče pitanja pristanka, Žalbena vijeće smatra da svaki oblik prinude, uključujući dela nasilja ili pretnje nasiljem (fizičkim ili psihičkim), zloupotrebe ovlašćenja, svaki oblik pretnje i uopšteno opresivne okolnosti, može da

²¹ *Jean Paul Akayesu*, prvostepeno vijeće MKSR-a, presuda (ICTR-96-4-T) od 2. septembra 1998. godine, para. 688. Vidjeti također *Édouard Karemera & Matthieu Ngirumpatse*, prvostepeno vijeće MKSR-a, presuda (ICTR-98-44-T) od 2. februara 2012. godine, para. 1676.–1677. („Silovanje kao zločin protiv čovječnosti je penetracija bez pristanka, bez obzira koliko neznatna, vagine ili anusa žrtve penisom počinioca ili bilo kojim drugim predmetom ili usta žrtve penisom počinioca. Pristanak se u ovom smislu odnosi na dobrovoljni pristanak, kao rezultat slobodne volje žrtve. Nepostojanje pristanka može se zaključiti iz postojanje okolnosti u kojima je davanje smislenog pristanka nemoguće. Sila ili prijetnja silov predstavljaju jasan dokaz nepostojanja pristanka, ali sila nije per se obilježje silovanja. Optuženi mora imati namjeru da izvrši zabranjenu seksualnu penetraciju, te znanje da se ona dešava bez pristanka žrtve. Znanje o postojanju prisilnih okolnosti koje podrivaju mogućnosti istinskog pristanka može biti dokaz znanja o nepostojanju pristanka.“ [citati i brojevi paragrafa izostavljeni]).

²² *Jean-Pierre Bemba Gombo*, prvostepeno vijeće MKS-a, presuda (ICC-01/05-01/08) od 21. marta 2016. godine, para. 103.

²³ *Ibid.*, para. 104.

²⁴ *Ibid.*, para. 106 („Kada je dokazano postojanje „sile“, „prijetnje silom“ ili „prisile“, ili „iskorištavanje prisilnih okolnosti“ Vijeće smatra da tužilaštvo ne treba dokazivati izostanak pristanka kod žrtve.“).

predstavlja dokaz o odsustvu pristanka i često ukazuje upravo na to. Osim toga, status zatočenika, posebno za vreme oružanog sukoba, obično poništava pristanak.²⁵

Izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH u vezi sa djelima seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu odražavaju ove međunarodne standarde. Brisanjem obilježja „sile ili prijetnje direktnim napadom“ iz odredbi o seksualnom nasilju kao zločinu protiv čovječnosti i silovanju kao ratnom zločinu, zakonodavstvo BiH potvrđuje da je prinuda koja negira pristanak moguća i bez direktne sile ili prijetnje, posebno u vrijeme oružanog sukoba. Na ovaj način, zakon sada odražava standard zasnovan na pristanku, kako je utvrđeno u sudskoj praksi Međunarodnog krivičnog suda, MKSJ-a i MKSR-a.

Kako je već navedeno u Izvještaju Misije OSCE-a u BiH iz 2014. godine o seksualnom nasilju počinjenom u oružanom sukobu, iako je neizmijenjeni krivični zakon BiH sadržavao neopravdano usku definiciju krivičnog djela seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, mnogi sudovi u BiH već su tada počeli tumačiti zakon u skladu sa međunarodnim standardima, ne zahtijevajući dokazivanje upotrebe sile, tj. tumačeći da dokazivanje prinudne okolnosti negira mogućnost pristanka. Kao što je u nastavku ovog Izvještaja izneseno, ovaj pozitivan trend nastavljen je pred sudovima širom BiH, posebno nakon usvajanja izmjena i dopuna zakona. Međutim, u nekoliko predmeta analiziranih u ovom Izvještaju, koji uključuju i predmete pravosnažno okončane prije usvajanja izmjena i dopuna KZ BiH, upotreba sile ili prijetnje direktnim napadom još se uvijek tumače kao bitna obilježja krivičnog djela seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu.

Misija OSCE-a u BiH pozdravlja ovaj značajni uspjeh zakonodavstva BiH na polju izmjena i dopuna materijalnog zakona kako bi se u potpunosti ispoštovali važeći međunarodni standardi primjenjivi na silovanje počinjeno u oružanom sukobu, te potaknuli sudovi širom BiH da nastave s primjenom standarda prinudnih okolnosti u procesuiranju predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu.

3.2. Procesni zakon i pravila o dokazima

Iako se državni i entitetski zakoni o krivičnom postupku koji se primjenjuju u predmetima ratnih zločina međusobno razlikuju, oni su usklađeni u pogledu posebnih pravila o dokazima u vezi sa krivičnim djelima seksualnog nasilja.²⁶ Konkretno, zakoni o krivičnom postupku BiH, FBiH, RS, i Brčko distrikta BiH propisuju da u predmetima „seksualnih delikata“:

- nije dozvoljeno provođenje dokaza o seksualnom životu oštećenog prije izvršenog krivičnog djela koje je predmet postupka;²⁷
- u predmetima koji se odnose na kršenje međunarodnog prava i zločine protiv čovječnosti, pristanak žrtve se ne može upotrijebiti u prilog odbrane optuženog.²⁸

²⁵ Vlastimir Dorđević, žalbeno vijeće MKSJ-a, presuda (IT-05-87/1-A) od 27. januara 2014. godine, para. 852. (citati vezani za predmete *Milutinović*, *Kvočka*, i *Kunarac* su izostavljeni).

²⁶ Za podrobniju analizu o posebnim dokaznim pravilima u predmetima seksualnog nasilja u BiH, vidjeti Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 32–26; i Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (sudovi u entitetima, 2004–2014), str. 19–21.

²⁷ Član 264(1) ZKP BiH; Član 279(1) ZKP FBiH; Član 279(1) ZKP RS; Član 264(1) ZKP BDBiH.

Svrha navedenih pravila dokazivanja je da spriječe nepotrebno i potencijalno štetno ispitivanje odbrane, u svrhu diskreditiranja žrtve dovođenjem u pitanje njenog morala. Drugom gore navedenom odredbom uzima se u obzir postojanje prinude u vrijeme oružanog sukoba. Kako iz prethodno navedenih primjera iz međunarodne sudske prakse proizilazi, pretpostavka sadržana u odredbama zakona o krivičnom postupku je da, ukoliko tužilac dokaže postojanje oružanog sukoba, kao i vezu između sukoba i djela seksualnog nasilja – neksus - u tom slučaju sposobnost pojedinca da iskaže pristanak na seksualni kontakt suštinski ne postoji.

4. Predmeti seksualnog nasilja u oružanom sukobu pred Sudom BiH i sudovima u entitetima u periodu između 2014. i 2016. godine

U periodu između 2014. i 2016. godine, Misija je uočila niz pozitivnih trendova u vođenju krivičnih postupaka u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu pred sudovima u BiH. Sudovi su pokazali bolje razumijevanje elemenata tih krivičnih djela, dosljednije su primjenjivali relevantne standarde dokazivanja, te su povećali obim zaštite i podrške pružene ugroženim žrtvama-svjedocima. Unatoč uočenom napretku, pred nekim sudovima i dalje su prisutna pitanja koja izazivaju dileme.

4.1. Pravna kvalifikacija

Borba protiv nekažnjivosti seksualnog nasilja u oružanom sukobu započinje tako da se ono prepozna kao takvo u istražnoj fazi postupka i da ga tužitelj ispravno kvalificira. U velikom broju predmeta silovanja počinjenog tokom oružanog sukoba u BiH između 1992. i 1995. godine, bilo je relativno jednostavno prepoznati i na odgovarajući način pravno kvalificirati ta djela, s obzirom na razvijenu međunarodnu i domaću sudsku praksu kojom se definira navedeno krivično djelo. Kao što je istaknuto u Izvještaju Misije o predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu pred Sudom BiH iz 2014. godine²⁹, kao i u Izvještaju Misije o predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu pred sudovima u entitetima iz 2015. godine³⁰, sudska praksa sudova na svim nivoima u BiH u sve većem broju predmeta bila je usklađena sa međunarodnim standardima o silovanju i drugim oblicima seksualnog nasilja. Ohrabrujuće je da je navedeni trend nastavljen i u periodu nakon objavljivanja spomenutih izvještaja. Međutim, Misija izražava zabrinutost u vezi sa postupanjem u nekoliko predmeta pred Sudom BiH i sudovima u entitetima koji su analizirani za potrebe ovog Izvještaja.

4.1.1. Ispravna kvalifikacija krivičnih djela seksualnog nasilja

U većini predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu okončanih između 2014. i 2016. godine, sudovi u BiH pokazali su ispravno razumijevanje bitnih obilježja krivičnih djela seksualnog nasilja, što će biti detaljnije obrazloženo u nastavku Izvještaja.³¹ Međutim, u nekoliko predmeta, krivična djela seksualnog nasilja neispravno su kvalificirana ili nisu

---

²⁸ Član 264.(3). ZKP BiH; Član 279.(3). ZKP FBiH; Član 279.(3) ZKP RS; Član 264.(3). ZKP BDBiH.

²⁹ Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 41.–42.

³⁰ Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (sudovi u entitetima, 2004–2014), str. 25.–30.

³¹ Za više o obilježjima krivičnog djela vidjeti u nastavku Izvještaja, poglavlje 4.2.

uopće bila stavljena na teret.³² Ispravno kvalificiranje djela u optužnicama u predmetima seksualnog nasilja, u okviru primjenjivog krivičnog zakona, uzimajući u obzir potpunu prirodu djela, ključno je kako bi se osiguralo da počinioci ne prođu nekažnjeno za svoja djela, kao i da se različiti oblici seksualnog nasilja posmatraju u širem kontekstu oružanog sukoba, uz uvažavanje specifične svrhe počinjenja tih djela. Takav pristup je odlučujući u prevladavanju štetnog stereotipa prema kojem su takva djela proizvod prilika, izolovani incidenti ili djela izvršena zbog ličnog zadovoljenja, čime se zanemaruje njihov mogući sistematski karakter i uloga u širem kontekstu nasilja.³³

U dva predmeta nedavno okončana pred Sudom BiH, postavlja se pitanje da li je Tužilaštvo ispravno kvalificiralo seksualno nasilje i uz korištenje svih zakonom predviđenih mogućnosti. U predmetu *Vlahović*, optuženom je stavljeno na teret, između ostalog, da je odveo i ubio stariji bračni par, te odveo njihovu kćer u jedan stan i držao je zatočenu nekoliko dana, nakon čega je odveo u nepoznatom pravcu od kada joj se gubi svaki trag, slijedom čega se osnovano može pretpostaviti da je ubijena. Na glavnom pretresu je zaštićeni svjedok S-25 svjedočio da je vidio žrtvu (kćerku) u društvu optuženog, koji ju je predstavio kao svoju suprugu, dodavši da su optuženi i žrtva spavali zajedno u jednoj sobi u stanu, dok je svjedok S-25 spavao u drugoj sobi. Za ova djela, Vlahović je optužen i osuđen za zločine protiv čovječnosti, i to: odvođenje u ropstvo, druga djela nečovječnog postupanja i prisilni nestanak.³⁴ Također, u jednoj od tačaka optužnice u predmetu *Vlahović*, optuženom je stavljeno na teret odvođenje pet članova porodice iz stana, od kojih su troje, dva muškarca i jedna starija ženska osoba, na neutvrđenoj lokaciji lišeni života, dok su mlađe ženske osobe odvedene na druge lokacije. Jednu od žrtava držao je u zatočeništvu u stanu, gdje je silovana nekoliko puta. Pretrpjela je teške i trajne povrede kada je na koncu uspjela pobjeći skočivši

---

³² Slavko Savić, Sud BiH (Bilo je evidentno iz iskaza oštećene da je ostala u drugom stanju kao rezultat silovanja i da je to izjavila i prilikom davanja iskaza u fazi istrage. Međutim, ta činjenica izostavljena je iz optužnice od 8. decembra 2014. Iako trudnoća nije sastavni element krivičnog djela silovanja kao ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, za što je počinilac optužen, ipak je važna za utvrđivanje posljedica po žrtvu, te je izostavljanje ove okolnosti iz optužnice zabrinjavajuće).

³³ Vidjeti Laurel Baig, Michelle Jarvis, Elena Martin Salgado, & Giulia Pinzauti, *Contextualizing Sexual Violence: Selection of Crimes*, in PROSECUTING CONFLICT-RELATED SEXUAL VIOLENCE AT THE ICTY (*Kontekstualizacija seksualnog nasilja: Odabrana krivična djela*). U: KRIVIČNO GONJENJE NA MKSJ-U U VEZI SA SEKSUALNIM NASILJEM POČINJENIM U SUKOBU (Brammertz & Jarvis, eds.) (2, str. 217. („Smještanje seksualnog nasilja u stvarni kontekst i jasna percepcija veze između seksualnog nasilja i drugih krvnih delikata presudni su i predstavljaju zlatnu nit koja se provlačila kroz uspjehe Tužilaštva. Zablude koje zamagljuje nasilni karakter silovanja i sličnih djela i koje hrane stereotipe o seksualnom nasilju kao nužno „lično motiviranom“ i/ili „izoliranom“ ili manje teškom od drugih zločina, osujetiti će cilj kontekstualizacije seksualnog nasilja i njegovog povezivanja s visokim zvaničnicima u pojedinim predmetima. . . . Kako bi sveli na minimum opasnost da krive predodžbe naštetite predmetima, tužioci moraju pristupiti seksualnom nasilju s početnom radnom pretpostavkom da je ono povezano s oružanim sukobom, odnosno s rasprostranjenim ili sistematskim napadom na civilno stanovništvo, i da je počinjeno s istom namjerom kao i drugi krvni delikti počinjeni u sličnom kontekstu, osim ako ne postoje jasne naznake koje ukazuju na suprotno. Tužioci moraju biti pripravi da pred sudom iznesu dokaze i argumente kojima će potkrijepiti ovu pretpostavku.“). Također vidjeti Rebecca L. Haffajee, 29 HARVARD J. LAW & GENDER 201, 205 („Silovanje je historijski karakterisano kao privatni zločin, počinjen u izolovanim i diskretnim slučajevima. Shvaćeno kao prateća pojava u ratu, seksualno nasilje je međunarodna zajednica u prošlosti ignorisala. Sukobi u Ruandi i bivšoj Jugoslaviji pokazali su da silovanje i seksualno nasilje u okolnostima oružanog sukoba nisu djela koje povremeno počinu neki delikventni vojnik, nego da mogu biti počinjeni sistematski i kao sastavni dio genocida i ukupnog političkog okvira; ova djela često uopšte ne sadrže „seksualni“ element. Za vrijeme takvih sukoba, silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja, kao što je prisilna golotinja i mučenje, čije su žrve pretežno ženski civili naređuju, potiču i ignorišu nadređeni.“

³⁴ Veselin Vlahović Batko, Sud BiH, prvostepena presuda od 29. marta 2013. godine, para. 778.

kroz prozor. Za ova djela, Vlahović je optužen i osuđen za progon kao zločin protiv čovječnosti silovanjem i odvođenjem u ropstvo.³⁵

Postavlja se pitanje zašto ni tužilac ni Sud nisu kvalificirali gore navedena djela kao seksualno ropstvo, imajući u vidu da činjenice koje je utvrdio Sud u svojoj presudi sadrže obilježja „posebne forme“ porobljavanja.³⁶ Kao što je to obrazloženo u predmetu *Kujundžić*³⁷, ranije okončanom pred Sudom BiH, osim što je ovo krivično djelo počinjeno kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo i sa znanjem o postojanju takvog napada, obilježja djela seksualnog ropstva su sljedeća: „počinilac je iskoristio jednu ili sve ovlasti koje se odnose na pravo vlasništva nad jednom ili više osoba, kao što su kupovina, prodaja, posuđivanje ili razmjena takvih osoba, ili slično lišenje slobode tih osoba [i] počinilac je takvu osobu ili osobe natjerao na jedno ili više djela seksualne prirode.”³⁸ U gore opisanim okolnostima, koje su kao vjerodostojne prihvatili prvostepeno vijeće i vijeće Apelacionog odjeljenja, optuženi je iskoristio ovlasti koje se odnose na pravo vlasništva nad žrtvama, te kontrolirao njihovo kretanje, zatočivši ih u stanu i prinudivši ih da učestvuju u seksualnim odnosima. Nije jasno zašto tužilac nije kvalificirao ova djela kao seksualno ropstvo, ili zašto Sud nije izvršio prekvalifikaciju ovih djela na taj način, s obzirom na činjenični opis i izvedene dokaze.

Također, u predmetu *Soldo* nameću se pitanja o pravnoj kvalifikaciji krivičnih djela seksualnog nasilja, uz ostale moguće propuste uočene u istrazi i krivičnom gonjenju. U predmetu *Soldo*, Tužilaštvo BiH je optuženom, koji je bio pripadnik Vojske Republike Srpske (VRS), stavilo na teret ratni zločin protiv civilnog stanovništva silovanjem, uz ostala djela u osnovi zločina, uključujući prisilni rad, prisilno prevođenje na drugu vjeru i povrede tjelesnog integriteta i psihičkog zdravlja.³⁹ Za optuženog je utvrđeno da je ženu bošnjačke nacionalnosti držao u zatočeništvu u bungalovu u sastavu vojnog objekta na Boračkom jezeru, u trajanju od mjesec dana, između juna i jula 1992. godine, gdje je više puta silovao, te omogućavao pripadnicima VRS-a i vojnicima iz Srbije, koji su također bili stacionirani na istoj lokaciji, da je siluju.⁴⁰ Optuženi je primoravao žrtvu na obavljanje fizičkih poslova

³⁵ *Ibid.*, para. 864.

³⁶ Predmet *Sesay i drugi* („predmet RUF“), br. predmeta SCSL-04-15-T, prvostepena presuda (2. mart 2009. godine), para. 155, 159–160; Vidjeti Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 45.

³⁷ *Predrag Kujundžić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 30. oktobra 2009. godine, para. 556–557 („556. Vijeće je iz izvedenih dokaza van razumne sumnje zaključilo da je oštećena opisane radnje činila protiv svoje volje imajući u vidu da nije bila u situaciji da da bilo kakav istinski pristanak, te da je ona bila podvrgnuta uslovima koji predstavljaju seksualno ropstvo. Prethodno opisani uslovi jasno predstavljaju namjerno vršenje jednog ili svih ovlaštenja optuženog u vezi sa pravom vlasništva nad osobom '2'. ... 557. Nadalje, vijeće nalazi utvrđenim da se optuženi prema svjedokinji '2' ponašao na način kako je to opisano u izreci presude, tako što ju je tokom širokog i sistematičnog napada na civile nesrpske nacionalnosti u općini Doboju, znajući za takav napad, držao u seksualnom ropstvu, kršeći pri tome osnovna pravila međunarodnog prava, čime je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) KZ BiH u vezi sa članovima 29. i 30. u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.“).

³⁸ *Ibid.*, para. 512. Vidjeti, također, *Gojko Janković*, Sud BiH, drugostepena presuda od 23. oktobra 2007. godine, str. 14–15 („Prvostepeno vijeće je pravilno primijenilo sljedeće elemente koji čine krivično djelo seksualnog ropstva: i) namjerno provođenje bilo koje ili svih ovlasti koje su u vezi sa pravom vlasništva nad osobom; ii) počinilac je učinio da žrtva učestvuje u jednom ili više činova seksualne prirode. Prvostepeno vijeće je pravilno utvrdilo, na osnovu izvedenih dokaza, da su oštećene bile u kući u Trnovači protiv svoje volje, pošto nisu bile u situaciji da daju bilo kakav istinski pristanak, te da su FWS -186 i FWS-191 bile podvrgnute uslovima koji predstavljaju seksualno ropstvo.“).

³⁹ *Radivoje Soldo*, Tužilaštvo BiH, optužnica od 24. augusta 2015. godine, str. 2.

⁴⁰ *Radivoje Soldo*, Sud BiH, prvostepena presuda od 3. novembra 2015. godine, para. 49.

poput čišćenja bungalova, pranja vojnih uniformi i čišćenja obuće. Također je, pod prijetnjom smrti, prinudio da se pokrsti i promijeni ime.⁴¹ Za ova krivična djela, optuženi je zaključio sporazum o priznanju krivice i osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od pet godina.⁴²

Nije jasno zašto je Tužilaštvo BiH u ovom predmetu teretilo Soldu za ratni zločin protiv civilnog stanovništva, umjesto za zločin protiv čovječnosti. Njegova djela sadrže jasna obilježja seksualnog ropstva kao zločina protiv čovječnosti, kako je to definirano u predmetu *Kujundžić*, uz uslov da su djela počinjena kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo i da je znao za takav napad.⁴³ Činjenični opis u optužnici, kao i kontekst u povezanom predmetu protiv *Krste Savića*, upućuju na zaključak da njegova djela ispunjavaju sve potrebne uslove za zločin protiv čovječnosti.

Da bi se shvatio kontekst u kojem su izvršena krivična djela opisana u predmetu *Soldo*, neophodno je razmotriti usko povezan predmet *Krsto Savić*, koji je okončan pred Sudom BiH 2011. godine.⁴⁴ Savić je osuđen za zločin protiv čovječnosti počinjen na području Gacka, Bileće, Kalinovika i Nevesinja.⁴⁵ Sud BiH zaključio je da je u toku bio rasprostranjeni i sistematski napad Vojske Republike Srpske na civilno stanovništvo bošnjačke i hrvatske nacionalnosti na navedenom području, u periodu od polovine juna 1992. godine, do kraja 1992. godine.⁴⁶ U presudi u predmetu *Savić* opisano je kako je jedna žrtva, zaštićena svjedokinja „F“, uhapšena i zatočena u prostorijama Službe javne bezbjednosti (SJB) Nevesinje,⁴⁷ u okviru rasprostranjenog i sistematskog napada na civilno stanovništvo, te potom odvedena u komandu Crvenih beretki na Boračkom jezeru, gdje je „sa izmijenjenim identitetom, ostala u

⁴¹ *Ibid.*, para. 49–50.

⁴² *Radivoje Soldo*, Sud BiH, prvostepena presuda od 3. novembra 2015. godine, str. 4, para. 58.

⁴³ *Predrag Kujundžić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 30. oktobra 2009. godine, para. 512; Vidjeti, također, Elementi zločina MKS-a, član 7(1)(g)-2, Seksualno ropstvo kao zločin protiv čovječnosti: „1. Počinilac je ostvario jedno ili sva ovlaštenja vezana za pravo vlasništva nad jednom ili više osoba, kao što su kupovina, prodaja, iznajmljivanje ili trampa te osobe ili osoba ili im je nametnuo slično lišenje slobode; 2. Počinilac je naveo takvu osobu ili osobe da se upuste u jedno ili više radnji seksualne prirode; 3. Radnja je počinjena kao dio širokog i sistematskog napada usmjerenog na civilno stanovništvo; 4. Počinilac je znao da je radnja dio ili je namjeravao da radnja bude dio širokog i sistematskog napada usmjerenog na civilno stanovništvo.“

⁴⁴ *Krsto Savić*, Sud BiH, drugostepena presuda od 11. aprila 2011. godine.

⁴⁵ *Ibid.*, para. 294.

⁴⁶ *Ibid.*, para. 47 („Vijeće smatra da je nesporno utvrđeno da je u inkriminisanim vremenskim periodu, tj. od 16. juna 1992. godine do kraja 1992. godine na području opština Gacko, Bileća, Nevesinje i Kalinovič postojao široki i sistematičan napad Vojske Republike Srpske (VRS), paravojnih i policijskih jedinica na civilno bošnjačko i hrvatsko stanovništvo.“)

⁴⁷ *Krsto Savić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 24. marta 2009. godine, para. 327–336 (zaključci koji se odnose na seksualno ropstvo na Boračkom jezeru) („Ključna utvrđenja u vezi sa događajem koji se desio krajem juna 1992. godine, kada su policajci SJB Nevesinje zatočili civile A. O., J. J. i civila „F“ u podrumske prostorije SJB Nevesinje, te nakon više dana zatočenja predali nepoznatim pripadnicima paravojnih formacija, znajući da ih time izlažu smrtonoj opasnosti, nasilju i psihičkim patnjama, te da su ti civili odvedeni na Boračko jezero, općina Konjic gdje su i ubijeni, tako da su tijela A. O. i J. J. ekshumirana i identifikovana u jami „Borisavac“, dok je „F“ držana u seksualnom ropstvu sa izmijenjenim identitetom i ona je uspjela preživjeti rat, vijeće temelji na iskazima svjedoka I. Č., K. B. i svjedoka „F“, te materijalnih dokaza T-38 i T-39, T-42, T-43, . . . Polazeći od ovako utvrđenog činjeničnog stanja, a imajući u vidu i sve druge okolnosti i događaje koji su se u kritičnom periodu desili na području opštine Nevesinje, vijeće je zaključilo, da je optuženi Krsto Savić u momentu kad je izgovorio navode koji su prethodno citirani, tvrdio da će „F“ biti u seksualnom ropstvu i to samo zbog svoje vjerske, nacionalne i etničke pripadnosti, iz čega je jasno vidljivo da je na strani optuženog Krste Savića postojao umišljaj da se progon nesrpskog stanovništva sa područja opštine Nevesinje, Gacko, Bileća i Kalinovič, između ostalog, izvrši silovanjima.“ *Ibid.*, para. 327 i 335 (tekst naglašen naknadno).

seksualnom ropstvu narednih sedam i pol mjeseci.⁴⁸ U drugostepenoj presudi, Sud BiH ispustio je dio koji se odnosi na seksualno ropstvo svjedokinje „F“ iz činjeničnog opisa izreke, zaključujući da Krsto Savić ne može odgovarati za ono što joj se desilo nakon što je iz SJB Nevesinje odveo počinitelac kojeg je svjedokinja na suđenju 2008. godine⁴⁹ izričito identifikovala kao Radivoja Soldo.⁵⁰ Optužnica za ratne zločine u predmetu *Soldo* podignuta je nakon sedam godina, dakle više od četiri godine nakon što je okončan predmet *Savić*.⁵¹

Ovo ukazuje da Tužilaštvo BiH nije dosljedno postupalo prilikom kvalifikacije krivičnih djela zasnovanih na istim činjenicama, te da je propustilo slijediti sudsku praksu prema kojoj bi ovaj događaj bio kvalificiran kao zločin protiv čovječnosti. Iskaz svjedokinje „F“, i presuda u predmetu *Savić* ukazuju da su krivična djela koja je počinio Radivoje Soldo bila povezana sa rasprostranjenim i sistematskim napadom na civilno stanovništvo, i da je Soldo bio svjestan toga – što su opšta obilježja prema kojima se zločin protiv čovječnosti razlikuje od ratnog zločina.⁵² Kada se sagleda u kontekstu oružanog sukoba koji je trajao na tom području i svih okolnosti u vezi sa seksualnim ropstvom svjedokinje „F“, uključujući tu i njeno hapšenje, zatočenje i nasilnu promjenu vjeroispovijesti, postaje jasno da je kvalificiranjem djela kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva zanemarena šira slika koja stavlja ta krivična djela u kontekst. Imajući u vidu činjenicu da čak i jedan čin seksualnog nasilja može predstavljati zločin protiv čovječnosti, pod uslovom da predstavlja dio napada na civilno stanovništvo,⁵³ teško je razumjeti zašto Tužilaštvo BiH nije teretilo Soldo za zločin protiv čovječnosti seksualnim ropstvom koje je trajalo najmanje mjesec dana.

⁴⁸ *Ibid.*, para. 333.

⁴⁹ Tokom suđenja Saviću, zaštićeni svjedok „F“ je svjedočila da su srpski vojnici napali njeno selo, te da su nju i njenu porodicu uhapsili dok su bježali, nakon čega su je odveli u policijsku stanicu u Nevesinju, gdje joj je Krsto Savić rekao da ona treba promijeniti svoju religiju u pravoslavlje i da će ostati sa njegovim vojnicima. Izjavila je da je tamo provela tri naredna dana u zatočeništvu sa drugim bošnjačkim zatvorenicima, nakon čega ju je vojnik po imenu Radivoje Soldo odveo u logor na Boračkom jezeru, gdje su je sedam i po mjeseci silovali i tukli. *Krsto Savić*, Sud BiH, glavni pretres od 20. augusta 2008. godine.

⁵⁰ *Krsto Savić*, Sud BiH, drugostepena presuda od 11. aprila 2011. godine, para. 255–258 („Premda je vijeće prihvatilo kao tačan navod svjedokinje 'F' da je optuženi Savić izjavio '... grijeh je ovo poslati na razmjenu, ovo mi nećemo poslati na razmjenu, ovo će biti naše, mi ćemo je prekrstiti, nadjenućemo joj ime Mileva i ovo će biti naše.'; ono nije moglo van razumne sumnje izvesti afirmativan zaključak o povezanosti optuženog sa daljim posljedicama vezanim za seksualno ropstvo koje je pretrpila ova svjedokinja. ... Naime, iako je izjavio da će svjedokinju zadržati i da će biti njihova, u formiranju potrebnog nekusa između njegove izjave i nastupjelih posljedica, izostaju njegove konkretne radnje i dokazanost učešća u bilo kojoj daljoj fazi realizacije predmetnog krivičnog djela, kao i znanja da će oštećena od strane paravojnih formacija biti odvedena na Boračko jezero. Ovo pogotovo, što je sama oštećena izjavila da je nakon zatočenja u prostorijama MUP-a, skupa sa Jozom Jarakom i Osmanom Abazom, odvedena od strane pripadnika paravojnih formacija na Boračko jezero, te da prilikom izlaska iz stanice nije vidjela niti jednog policajca... . . . opisujući vlastito stradanje, svjedokinja je izričito označila lice koje je kasnije, za vrijeme dok je boravila u kampu, a to je Radivoje Soldo, odvelo na pokršćavanje sa argumentacijom da je to za njeno dobro kako bi ostala živa, nakon čega je boravila sa izmijenjenim identitetom - pod imenom Biljana Jovanović (a ne Mileva, kako je rekao optuženi - op. suda). Dakle, oštećena 'F' je nakon odvođenja iz Policijske stanice bila 'u rukama' i pod isključivom kontrolom navedenih paravojnih formacija, koje se u konkretnom ne mogu dovesti u vezu sa bilo kakvim radnjama Krste Savića.“ (iz teksta su izostavljeni brojevi paragrafa i citati)).

⁵¹ *Radivoje Soldo*, Tužilaštvo BiH, optužnica od 24. augusta 2015. godine.

⁵² Antonio Cassese, *INTERNATIONAL CRIMINAL LAW*, str. 82 (2003).

⁵³ Baig i drugi, *supra* fusnota, broj 33, str. 182–183 („Sudska praksa MKSJ smatra da samo napad, a ne i pojedinačna djela koja su dio tog napada, mora biti rasprostranjen ili sistematičan. Prema tome, ne mora se dokazivati da je seksualno nasilje samo po sebi bilo rasprostranjeno ili sistematsko, nego da je rasprostranjen ili sistematski bio napad u okviru koga se desilo seksualno nasilje.... Jedno djelo ili relativno ograničen broj djela može se okvalificirati kao zločin protiv čovječnosti, osim ako nisu zaista izolirana ili nasumična u smislu da nisu dio sveukupnog napada... Zločin koji je počinjen prije ili poslije napada, ili na prostorno udaljenoj lokaciji, ne može se automatski isključiti kao izolirano djelo.“ (citati izostavljeni)).

Predmet *Soldo* ukazuje na mogućnost da je Tužilaštvo promatralo seksualno nasilje počinjeno nad žrtvom kao izolovano od šireg konteksta napada na civilno stanovništvo, što je dokumentovan fenomen u vezi sa procesuiranjem predmeta seksualnog nasilja pred MKSJ-om.⁵⁴ Ovo je problematično jer ne obuhvata stvarnu prirodu seksualnog nasilja u oružanom sukobu, kao dijela šire atmosfere terora i represije, a upravo je postojanje takve atmosfere utvrđeno u predmetu *Krsto Savić*. Takav uzak pristup dovodi do rizika održavanja stereotipa da je seksualno nasilje u svojoj suštini stvar „privatne“ prirode. Nadalje, to može ukazivati na nedosljednost Tužilaštva BiH u kvalificiranju krivičnih djela kada se radi o povezanim događajima koji su se desili za vrijeme oružanog sukoba, gdje se povezana krivična djela u nekim predmetima kvalificiraju kao zločin protiv čovječnosti, dok se u drugim predmetima kvalificiraju kao ratni zločini.⁵⁵ Dosljedna praksa u kvalificiranju krivičnih djela od ključne je važnosti i za pravičnost postupka i za povjerenje građana u pravosuđe.⁵⁶

Postoji mogućnost da Tužilaštvo jeste uzelo u obzir širi kontekst, ali da nije imalo dokaza koji bi ukazali na vezu između krivičnog djela i rasprostranjenog ili sistematskog napada (ili da je Soldo znao za taj napad), usprkos presudi u predmetu *Krsto Savić*. Međutim, u tom slučaju postavlja se pitanje da li je predmet bio dovoljno složen da bi se vodio pred Sudom BiH, umjesto pred sudom u entitetu, kako je to predviđeno Državnom strategijom za rad na predmetima ratnih zločina,⁵⁷ te da li je možda nastao kao posljedica potencijalne prakse „fragmentiranja“ predmeta pred Tužilaštvom BiH, odnosno cijepanja velikih predmeta koji se odnose na skup povezanih krivičnih djela na nekoliko manjih predmeta, što može uzrokovati niz štetnih posljedica.⁵⁸ Možda najzabrinjavajuće posljedice ovakvo razdvajanje predmeta ima po prava traumatiziranih žrtava-svjedoka. Kada se veliki predmet razdvoji na nekoliko manjih predmeta sa po jednim optuženim, žrtve moraju davati iskaz i svjedočiti više puta. Iako nije poznato da li je i koliko puta oštećena u predmetu *Soldo* već ranije svjedočila, iz optužnice se vidi da je istražiteljima dala najmanje sedam različitih iskaza u periodu od 1996. do 2015. godine.⁵⁹

Konačni razlog zbog kojeg je Tužilaštvo BiH možda propustilo kvalificirati djela koja je počinio Soldo kao zločine protiv čovječnosti je pregovaranje o tačkama optuženja. Moguće je da je Tužilaštvo počinitelju ponudilo optužbu za krivično djelo manje težine u okviru nagodbe o priznanju krivice, u zamjenu za njegovo svjedočenje u drugim predmetima, na što

---

⁵⁴ Vidjeti Michelle Jarvis & Kate Vigneswaran, *Challenges to successful Outcomes in Sexual Violence Cases*, in PROSECUTING CONFLICT-RELATED SEXUAL VIOLENCE AT THE ICTY (Prepreke za uspješne ishode u predmetima seksualnog nasilja. U: KRIVIČNO GONJENJE NA MKSJ-U U VEZI SA SEKSUALNIM NASILJEM POČINJENIM U SUKOBU) (Brammertz & Jarvis, eds.) (2016. godine), str. 38.

⁵⁵ Ova zabrinjavajuća praksa dokumentovana je u brojnim predmetima u kojima je Tužilaštvo BiH podiglo optužnicu. Vidjeti Joanna Korner, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, *Procesuiranje ratnih zločina na državnom nivou u Bosni i Hercegovini* (2016), para 83-92.

⁵⁶ Vidjeti *Ibid.*, para. 23.–24. („Dosljednost u pristupu Tužilaštva, kako u pogledu tretiranja dokaza, tako i u pogledu pravnog određenja krivičnog djela, uslov je koji je neophodan za ostvarenje jednakosti pred zakonom i za očuvanje povjerenja javnosti u proces.“).

⁵⁷ Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina predviđa prenošenje „manje složenih“ predmeta sa Suda BiH na sudove u entitetima. Vidjeti Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (sudovi u entitetima, 2004–2014), str. 7.–9.

⁵⁸ Vidjeti Joanna Korner, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, *Procesuiranje ratnih zločina na državnom nivou u Bosni i Hercegovini* (2016), para. 72.–82.

⁵⁹ *Radivoje Soldo*, Tužilaštvo BiH, optužnica od 24. augusta 2015. godine, str. 6 (u kojoj se navodi sedam iskaza uzetih od žrtve kao osnova za podizanje optužnice - jedan iz 1996., dva iz 2007., dva iz 2012., jedan iz 2014. i jedan iz 2015. godine).

ukazuju i izjave postupajućeg tužioca.⁶⁰ Ako je to razlog, nameće se pitanje da li je takav sporazum, pri kojem Tužilaštvo optužuje za krivično djelo manje težine u zamjenu za izjašnjenje o krivici i/ili saradnju u drugim predmetima, prihvatljiv u predmetu koji se odnosi na tako teško kršenje međunarodnog prava, posebno imajući u vidu činjenicu da se isti rezultat mogao postići i prijedlogom blaže kazne.⁶¹

Kao što je to bio slučaj i u drugim predmetima koje je ranije analizirala Misija OSCE-a u BiH,⁶² čini se da su u predmetima *Vlahović* i *Soldo*, Tužilaštvo BiH i Sud BiH propustili važnu priliku da kvalificiraju krivično djelo seksualnog nasilja na najsveobuhvatniji način koji predviđa domaći zakonski okvir. U predmetu *Vlahović*, Sud je mogao objasniti da djela koje je optuženi počinio predstavljaju seksualno ropstvo, kao posebni oblik zločina protiv čovječnosti, dok se u predmetu *Soldo* čini da nije prepoznalo djelo kao zločin protiv čovječnosti. Ispravna kvalifikacija ovih djela omogućila bi dalji razvoj sudske prakse Suda BiH u ovoj oblasti, uz istovremeno puno uvažavanje veze između seksualnog nasilja i oružanog sukoba. Za nadati se da će u budućnosti, u predmetima koji imaju sličan činjenični osnov, tužilaštva i sudovi na svim nivoima kvalificirati krivična djela seksualnog nasilja na odgovarajući način, u skladu sa postojećim standardima.

4.1.2. *Spol žrtve i pravna kvalifikacija*

Jedan od faktora koji izgleda i dalje ima uticaja na pravnu kvalifikaciju u predmetima koje je pratila Misija OSCE-a BiH je spol žrtve seksualnog nasilja. Kao što je analizirano u prethodno objavljenim izvještajima Misije OSCE-a u BiH, krivična djela čije su žrtve muškog spola često se kvalificiraju kao nečovječno postupanje, a ne kao silovanje, što otvara pitanje o tome da li sudije i tužioci primjenjuju odgovarajuće zakonske odredbe na rodno neutralan način.⁶³

Međunarodna sudska praksa u oblasti seksualnog nasilja nad muškarcima

Većina predmeta koji se odnose na seksualno nasilje nad muškarcima, koje je pratila Misija OSCE-a u BiH, odnosila se na prisilan seksualni čin između dviju žrtava muškog spola. MKSJ je ocijenio da takva djela, konkretno oralni seks pod prisilom između dvije ili više žrtava, predstavljaju „suštinski napad na njihovo ljudsko dostojanstvo“, što bi tužilaštvo moglo kvalificirati kao silovanje:

---

⁶⁰ Dragana Erjavec, *Radivoje Soldo osuđen na pet godina zatvora*, DETEKTOR, 3. novembra 2015. godine, <http://detektor.ba/radivoje-soldo-osuden-na-pet-godina-zatvora/> („Za nas je najvažnije da je oštećena saglasna sa potpisivanjem sporazuma, da joj se optuženi Soldo javno izvini, te da će svjedočiti u predmetima koji se tiču zločina počinjenih na području Konjica i Nevesinja“, kazala je tužiteljica Sanja Jukić.“).

⁶¹ Misija OSCE-a u BiH je u više navrata postavljala pitanje o tome da li je pregovaranje o tačkama optuženja u skladu sa zakonom u BiH. Vidjeti, naprimjer, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, *Sporazum o priznanju krivice: primjena pred sudovima BiH i usklađenost sa međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava* (drugo izdanje, 2006), str. 8; Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, *Postizanje pravde u Bosni i Hercegovini: procesuiranje predmeta ratnih zločina od 2005. do 2010. godine* (2011), str. 55; Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, *Procesuiranje predmeta ustupljenih Bosni i Hercegovini od strane MKSJ-a u skladu sa Pravilom 11bis: Osvrt na rezultate petogodišnjeg praćenja postupaka koje je provela Misija OSCE-a u BiH* (2011), str. 23. i 25.

⁶² Vidjeti Misija OSCE-a BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 45.–51.

⁶³ Vidjeti Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 42.–43. (tekst naglašen naknadno).

„Pretresno vijeće zaključuje da djelo prisiljavanja [dvije žrtve muškog spola] na međusobni felacio predstavlja, u najmanju ruku, suštinski napad na njihovo ljudsko dostojanstvo. Shodno tome, Pretresno vijeće nalazi da to djelo predstavlja krivično djelo nečovječnog postupanja prema članu 2 Statuta i surovog postupanja prema članu 3 Statuta. Pretresno vijeće konstatuje da bi naprijed navedeno djelo moglo predstavljati silovanje koje bi moglo povlačiti odgovornost ako bi se za njega teretilo na odgovarajući način.“⁶⁴

U prilog takvoj kvalifikaciji djela ide i presuda MKSJ-a u predmetu *Češić*. U tom predmetu je utvrđeno da je Češić prisilio dva brata na međusobni oralni odnos. Za to djelo, Tužilaštvo je optužilo Češića za nečovječno postupanje kao ratni zločin, ali i za silovanje kao zločin protiv čovječnosti.⁶⁵ Češić je zaključio sporazum o priznanju krivice, a u presudi, Sud ga je za ova djela oglasio krivim za silovanje kao zločin protiv čovječnosti.⁶⁶

Međunarodna sudska praksa o seksualnom nasilju nad muškarcima nedavno je unaprijeđena presudom Međunarodnog krivičnog suda u predmetu *Bemba* iz 2016. godine. Oglavavajući optuženog krivično odgovornim za djela seksualnog nasilja nad muškarcima,⁶⁷ Sud je prihvatio stav MKSJ-a o prisilnoj oralnoj penetraciji:

„Vijeće ističe da definicija silovanja obuhvata čin 'nasrtaja' na bilo koji dio tijela žrtve, uključujući tu i usta žrtve, spolnim organom. Kao što je to potvrđeno sudskom praksom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), oralna penetracija spolnim organom može se poistovijetiti sa silovanjem, a predstavlja istu vrstu degradirajućeg suštinskog napada na ljudsko dostojanstvo koji može biti podjednako ponižavajući i traumatičan kao i vaginalna ili analna penetracija.“⁶⁸

Međunarodni krivični sud otišao je i korak dalje naglašavajući rodno neutralni karakter Statuta Međunarodnog krivičnog suda:

„Vijeće naglašava da, prema Elementima zločina, pojam 'nasrtaja' treba biti utvrđen dovoljno široko da omogući rodnu neutralnost“. Prema tome, 'nasrtaj', prema primjenjivom pravnom okviru Suda, obuhvata i penetraciju između seksualnih partnera istog spola, te se odnosi na počiniocce i žrtve oba spola.“⁶⁹

Novija praksa u BiH

Od objavljivanja Izvještaja Misije o seksualnom nasilju u oružanom sukobu iz 2015. godine, od značaja je predmet u kojem je Sud BiH, čini se, kvalificirao prisilni seksualni čin

---

⁶⁴ *Mucić i ostali* („Predmet Čelebići“), prvostepeno vijeće MKSJ-a, presuda (IT-96-21-T) od 16. novembra 1998. godine, para. 1066.

⁶⁵ *Ranko Češić*, MKSJ, treća izmijenjena optužnica (IT-95-10/1) od 26. novembra 2002. godine, tačke optužnice 7–8.

⁶⁶ *Ranko Češić*, osuđujuća presuda MKSJ-a od 11. marta 2004. godine (IT-95-10/1), para. 53–54 (u kojoj se razmatra element ponižavanja tokom silovanja kao otežavajući faktor, a u svrhu odmjerenja kazne).

⁶⁷ *Jean-Pierre Bemba Gombo*, prvostepeno vijeće MKS-a, presuda od 21. marta 2016. godine (ICC-01/05-01/08), para. 633 (zaključak da je počinitelj silovao zaštićene svjedoke muškog spola P23 i P69).

⁶⁸ *Ibid.*, para. 101.

⁶⁹ *Ibid.*, para. 100.

između žrtava muškog spola kao silovanje. Međutim, u ostalim su predmetima sudovi propustili ispravno kvalificirati slična djela.

Predmet *Begović* uvodi novi pozitivan standard u sudsku praksu u BiH u pogledu kvalificiranja seksualnog nasilja nad žrtvama muškog spola, unatoč neznatnim nejasnoćama uočenim u obrazloženju presude Suda. U tom predmetu, Tužilaštvo BiH optuženom je, između ostalog, stavilo na teret niz djela seksualnog nasilja nad zatvorenicima muškog spola u logoru Batković, koja su u optužnici kvalificirana kao ratni zločini nad ratnim zarobljenicima, prema odredbama člana 144. Krivičnog zakona SFRJ.⁷⁰ Sud je osudio Begovića za prisiljavanje nekoliko zatvorenika muškog spola na međusobni oralni seks,⁷¹ kao i guranje cijevi automatske puške u analni otvor zatvorenika.⁷² Za ova djela, Sud je optuženog oglasio krivim za nečovječno postupanje i silovanje kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva, prema odredbama člana 142(1) Krivičnog zakona SFRJ (uvažavajući činjenicu da Tužilaštvo nije dokazalo da su žrtve bile ratni zarobljenici).

Sud na nekoliko mjesta u svojoj presudi djela seksualnog nasilja tretira kao „silovanje“, čime se uvodi novi standard u sudsku praksu Suda BiH u oblasti seksualnog nasilja počinjenog nad žrtvama muškog spola.⁷³ Bez obzira na određene nedosljednosti u upotrebi terminologije prilikom kvalificiranja djela, uočenih u cjelokupnom tekstu presude, (naizmjenična upotreba pojmova „nečovječno postupanje“,⁷⁴ „silovanje“,⁷⁵ i „silovanje kao oblik nečovječnog postupanja“⁷⁶), Sud je jasno uočio da seksualno nasilje počinjeno nad zatvorenicima muškog spola predstavlja silovanje. Time je unaprjeđena sudska praksa u BiH i demonstriran rodno neutralan pristup u tumačenju važećih pravnih standarda.

Sud započinje jasnim definiranjem pravnog okvira o silovanju kao jednoj od radnji izvršenja ratnog zločina. U opisivanju optužbi, Sud daje detaljan pregled međunarodne sudske prakse o silovanju, kao i osnov njegove zabrane u oružanim sukobima koji nemaju međunarodni karakter, kako je to propisano odredbama zajedničkog člana 3. Ženevske konvencije.⁷⁷ Sud ističe da „silovanje, kao oblik ratnog zločina, predstavlja jedno od najtežih krivičnih djela, koje počinioi istog koriste za ostvarivanje različitih ciljeva kakvi su zastrašivanje, degradacija, poniženje, diskriminacija, kažnjavanje, kontrola ili uništenje osobe.“⁷⁸ U pogledu definicije silovanja u međunarodnom pravu, Sud prihvata definiciju MKSJ-a u presudi u predmetu *Kunarac*, proširujući je vlastitim zaključkom u predmetu *Pinčić* prema kojem su „sva teška zlostavljanja spolne prirode koja se nanose protiv tjelesnog

---

⁷⁰ *Gligor Begović*, Tužilaštvo BiH, optužnica od 12. septembra 2014. godine, tačke optužnice 1, 2, 3 i 13.

⁷¹ *Gligor Begović*, Sud BiH, prvostepena presuda od 11. decembra 2015. godine, str. 61–67.

⁷² *Ibid.*, str. 61.

⁷³ Kao što je izneseno u prošlom izvještaju Misije OSCE-a u BiH o procesuiranju predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu pred Sudom BiH, do tog momenta sudovi u BiH nisu prepoznavali seksualno nasilje protiv muškaraca kao silovanje. Vidjeti Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str.43.

⁷⁴ *Gligor Begović*, Sud BiH, prvostepena presuda od 11. decembra 2015. godine, str. 67.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 84–85.

⁷⁶ *Ibid.*, str. 60 (opisujući pojedinačne tačke optužnice za koje je Sud analizirao dokaze i oglasio optuženog krivim, ocijenio je da djela opisana u tačkama 1, 2, 3 i 13 - koja se odnose na seksualno nasilje počinjeno nad muškim zatočenicima - kao „silovanje kao nečovječno postupanje“ u jednom paragrafu i „silovanje kao oblik nečovječnog postupanja“ u drugom paragrafu na istoj stranici.

⁷⁷ *Ibid.*, str. 58.

⁷⁸ *Ibid.*, str. 59.

ili moralnog integriteta osobe korištenjem prinude, prijetnje ili zastrašivanja na način koji degradira i ponižava dostojanstvo žrtve, zabranjena prema međunarodnom pravu.”⁷⁹

Nakon detaljne analize sudske prakse i obilježja silovanja kao oblika izvršenja ratnog zločina, Sud u nastavku opisuje optužbe za seksualno nasilje kao „silovanje kao oblik nečovječnog postupanja“, te o ovim djelima ne govori kao o djelima samog silovanja.⁸⁰ U nastavku teksta presude, razmatrajući dokaze u vezi sa optužbama za seksualno nasilje (tačke 1, 2, 3 i 13), Sud ističe da su počinioci izvršili sva djela koja je opisalo nekoliko svjedoka:

„Vijeće je van razumne sumnje, utvrdilo da je optuženi, postupajući na način kako je to opisano u tačkama jedan, dva, tri i trinaest osuđujućeg dijela presude, prema oštećenim preduzeo radnje teškog zlostavljanja seksualne prirode a koja se nanose tjelesnom i moralnom integritetu osobe, korištenjem prinude na način koji degradira i ponižava dostojanstvo žrtve. Te radnje je ovo Vijeće okvalifikovalo kao 'prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju’“⁸¹

Sud prema tome jasno ističe da djela počinitelja zadovoljavaju pravnu definiciju silovanja, preciziranu u tekstu presude kojim se navode primjeri iz sudske prakse. Međutim, Sud također zaključuje da su, čineći navedena djela seksualnog nasilja, počinioci svojim postupcima „nečovječno postupali“ prema žrtvama⁸² – čime Sud propušta eksplicitno kvalificirati navedena djela kao silovanje.

U završnom dijelu presude, kod ocjene umišljaja optuženog, Sud dodatno naglašava svoju ocjenu prisilnog oralnog seksa kao oblika „silovanja“:

„Nadalje, kada su u pitanju tačke 1., 2., 3. i 13. osuđujućeg dijela presude, analizirajući iskaze saslušanih svjedoka, Vijeće nalazi, da je optuženi radnjama opisanim u navedenim tačkama optužnice, počinio radnje silovanja prema oštećenim N.M. i M.Š., zatim A.B. i [M.K.], A.H. i B.M. na način da je on lično upotrebom prijetnje silom, ih tjerao da međusobno jedan drugome stavljaju polni organ u usta, što se dešavalo više puta, što je nedvosmisleno bilo upravljeno na njihovo degradiranje, ponižavanje, zastrašivanje, odnosno Vijeće je utvrdilo da je optuženi postupao s direktnim umišljajem u cilju narušavanja osobnog dostojanstva žrtve i da je počinio krivično djelo naročito uvredljivim i ponižavajućim radnjama, koje su se pri tome dešavale uvijek u prisutnosti drugih lica koja su to gledala, a istovremeno radnje su bile upravljene prema zatočenim civilima koji su bili u stanju bespomoćnosti, a osim toga svakodnevno izloženi premlaćivanjima, čega je optuženi takođe bio svjestan.“⁸³

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Ibid.*, str. 60. Moguće je da Sud, pozivajući se na djela kao „silovanje kao nečovječno postupanje“, umjesto jednostavno „silovanje“, pokušavao uspostaviti relevantnu vezu sa međunarodnim pravom, odredbom član 3 (1) (c) Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata od 12. avgusta 1949. (4. ženevska konvencija), koja zabranjuje „povrede ličnog dostojanstva, osobito uvredljivi i ponižavajući tretman.“ Unatoč tome, shvatanje Suda o djelu kao silovanju, a ne nečovječnom postupanju, proističu iz člana 142(1) Krivičnog zakona SFRJ što jasno proizilazi iz nastavka analize u obrazloženju presude.

⁸¹ *Ibid.*, str. 66–67.

⁸² *Ibid.*, str. 67.

⁸³ *Ibid.*, str. 84–85.

Prilikom odmjerenja kazne, u skladu sa ovom kvalifikacijom, Sud je kao otežavajuće okolnosti uzeo štetne posljedice nastale po oštećene osobe zbog postupaka optuženog, uključujući tu i „silovanje više osoba“.⁸⁴

Unatoč nekim nejasnoćama u vezi sa kvalifikacijom u presudi, presuda u predmetu *Begović* predstavlja prekretnicu u sudskoj praksi zbog tretiranja prisilnog seksualnog čina između dviju ili više žrtava muškog spola kao djela silovanja, a Misija odaje priznanje Sudu BiH zbog opredjeljenja da ispravno postavi i primijeni kvalifikaciju silovanja kao oblika izvršenja ratnog zločina, prema domaćem i međunarodnom pravnom okviru, uključujući tu i kvalificiranje prisilnog oralnog seksa između zatvorenika na taj način.

Iako je vijeće Apelacionog odjeljenja Suda BiH potvrdilo prvostepenu presudu kojom je *Begović* osuđen za seksualno nasilje nad zatvorenicama muškog spola kako je opisano u gornjem tekstu, u svojoj presudi ono nije kvalificiralo ta djela kao „silovanje“, te je umjesto toga navedene radnje kvalificiralo kao „seksualno zlostavljanje“⁸⁵ što predstavlja nešto širi pojam. Vijeće Apelacionog odjeljenja je time propustilo važnu priliku da razjasni obrazloženje prvostepenog vijeća, te je propustilo da utvrdi jasan standard pravne kvalifikacije ove vrste seksualnog nasilja nad muškarcima kao oblika silovanja.

Na sličan način, u predmetu *Zelenika*, Sud BiH je prepoznao slična djela protiv zatvorenika muškog spola kao seksualno nasilje, ali ih nije izričito kvalificirao kao silovanje. U tom predmetu, Sud je utvrdio krivicu jedne od optuženih – pripadnice Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) – za primoravanje zatvorenika na oralni seks, djelo za koje je Sud naveo da je „radnja izjednačena seksualnom odnosu.“⁸⁶ Međutim, umjesto da u konačnici kvalificira ta djela kao silovanje, Sud je optuženu osudio za zločin protiv čovječnosti fizičkim zlostavljanjem, uključujući seksualno zlostavljanje.⁸⁷

Također, ni u drugim predmetima u kojima su nedavno okončani postupci pred Sudom BiH, nije pokazan napredak u smislu tačnog kvalificiranja seksualnog nasilja nad muškarcima. U predmetu *Vlačo*, naprimjer, Sud BiH je optuženog oglasio krivim jer je dopustio da dva vojnika prisile dva muškarca, koji su bili civilni zatvorenici, na „seksualne odnose“, smatrajući vjerodostojnom i pouzdanom izjavu jednog od svjedoka Tužilaštva koji je svjedočio da su ta dva zatvorenika bila „natjerana na oralni seks“⁸⁸, kao i svjedočenje drugog svjedoka koji je rekao da je bio prisutan kada su ta dvojica muškaraca bili prisiljeni da skinu odjeću i „da homoseksualno opšte.“⁸⁹ Na osnovu tih iskaza, Sud je optuženog oglasio krivim za nečovječno postupanje učinjeno u namjeri nanošenja velike patnje.⁹⁰ Ni u optužnici, ni u pravosnažnoj presudi, ova djela nisu kvalificirana kao silovanje.

I u predmetu *Macić* se radilo o sličnom nizu okolnosti. Sud BiH je utvrdio da je optuženi prisilio dvojicu zatvorenika muškog spola na međusobni oralni seks i na pokušaj međusobnog analnog odnosa. Također je učestvovao u paljenju genitalija tih muškaraca

---

⁸⁴ *Ibid.*, str. 90.

⁸⁵ *Gligor Begović*, Sud BiH, drugostepena presuda, para. 77.

⁸⁶ *Ivan Zelenika i drugi*, Sud BiH, prvostepena presuda od 14. aprila 2015. godine, para. 743.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Branko Vlačo*, Sud BiH, prvostepena presuda od 4. jula 2014. godine, para. 317.

⁸⁹ *Ibid.*, para. 319.

⁹⁰ *Ibid.*, para. 336.

komadom zapaljene letve.⁹¹ U presudi, Sud u više navrata spominje ta djela kao „seksualni odnos“, naprimjer:

„Svjedok A2, potvrđujući iskaz svjedoka A1, nakon što je ispričao kako je odmah po dolasku mučen od strane Ibre Macića, posvjedočio je da ga polovinom 08. mjeseca 1993. godine, zajedno sa svjedocima S, A1, te Ivanom Đalto, odvođe u prostoriju u kojoj je na sredini gorela vatra. Od vojnika koje tu vidi, navodi Ibru Macića, Ramu Žilića, Osmu, te još dva, tri, a možda i pet njimu nepoznatih vojnika. Svjedoku A2, S, A1, i Ivanu Đalti, riječima 'skidajte se ustaše,' naređeno je da se skinu. Dok su se skidali udarali su ih letvama. Potom su ih natjerali da jedan drugog oralno zadovoljavaju, a potom, i na međusobni seksualni odnos, tako da stojeći jedan ispred drugog stavaljaju polni organ u anus. Nakon toga su ih oborili na pod. Svjedok A2, navodi da ga je neko držao, dok je Ibro uzeo letvu koju je na jednoj strani prethodno zapalio i njom ga pržio između nogu. Osim Ibre, to su radili i drugi stražari koji su tu bili. Cijelo vrijeme dok su ih pržili zapaljenom letvom, udarali su ih, a kada bi S, A1, A2 i Ivan Đalto od udaraca i zlostavljanja gubili svijest, urinirali po njima ili ih polijevali vodom.“⁹²

Pa ipak, bez obzira na to što je izričito prepoznao ta djela kao seksualni odnos, Sud je u konačnici ocijenio da je optuženi kriv za nečovječno postupanje, umjesto za silovanje.⁹³

Propust većine tužilaštava i sudova u BiH da okvalificiraju djela seksualnog nasilja nad muškarcima kao silovanje, iako ta djela ispunjavaju takvu pravnu definiciju, dovodi do pitanja da li spol žrtava i stigmatizacija osoba koje su preživjele seksualno nasilje može da utiče na to kako domaće pravosuđe tretira ta krivična djela. Kao što je konstatovala Patricia Viseur Sellers, bivša pravna savjetnica za rodne zločine na MKSJ-u i vršilac dužnosti višeg tužioca u Tužilaštvu MKSJ-a i MKSR-a, postojanje predrasude o spolu žrtve prilikom podnošenja optužnica i presuđenja može staviti muškarce koji su preživjeli seksualno nasilje u oružanom sukobu u povlašteniji položaj u odnosu na žene.⁹⁴

U posljednjem relevantnom predmetu razmotrenom u svrhu ove analize, spol *počinioca* je možda imao uticaja na kvalifikaciju djela seksualnog nasilja koja su se stavljala na teret. U predmetu *Kamerić*, optužena je bila pripadnica vojne jedinice i bila je oglašena krivom za učestvovanje u „mučenju i nečovječnom postupanju“ zatvorenika u logoru.⁹⁵

⁹¹ *Ibro Macić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 17. april 2015. godine, para. 273–274, 276–277 i 282–283.

⁹² *Ibid.*, para. 276.

⁹³ *Ibid.*, para. 341–342 (u kojima se optuženi oglašava krivim za nečovječno postupanje kao ratni zločin protiv civila).

⁹⁴ Patricia Viseur Sellers, *The Prosecution of Sexual Violence in Conflict: the Importance of Human Rights as Means of Interpretation (Krivično gonjenje seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu: značaj ljudskih prava kao sredstva za tumačenje)* (Ured visokog komesara za ljudska prava), (2008), str. 39, („Optuživanje po odredbama za mučenje, progon, nečovječne radnje, itd, za razliku od silovanja, ne ovise [sic] o utvrđivanju okolnosti prisile ili odsustva pristanka žrtve. Karakteriziranje seksualnog napada nad muškarcima kao zločin mučenja ili nečovječnih radnji, čuva i moguće stavlja u povlašteniji položaj muške žrtve nad ženskim. Jedan muškarac koji je svjedočio u slučaju Milošević je pokazao kako dokazi o višestrukim, grupnim silovanjima muškaraca, koji su procesuirani kao progon kao zločin protiv čovječnosti, 'izbjegavaju' konstantna pitanja pristanka.“),
dostupno na:

http://www2.ohchr.org/english/issues/women/docs/Paper_Prosecution_of_Sexual_Violence.pdf

⁹⁴ *Indira Kamerić*, Tužilaštvo BiH, optužnica, 11. novembra 2013. godine, str. 2 (tačka 2).

⁹⁵ *Indira Kamerić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 17. aprila 2015. godine, para. 137.

Optužnica protiv nje sadržavala je navode da je učestvovala u seksualnom zlostavljanju dvoje zatvorenika prisiljavajući jednu od zatvorenica da sjedi u krilu zatvorenog muškarca, nakon čega je optužena naredila žrtvi muškog spola da snažno stišće grudi i spolni organ žrtve ženskog spola, te da joj pocijepa donji veš i stavi ga u svoj džep.⁹⁶

Tokom suđenja u predmetu *Kamerić*, jedan svjedok i obje žrtve su svjedočili da je, pored djela navedenih u optužnici, taj zatvorenik takođe bio prisiljen da penetrira prstom u spolni organ žrtve ženskog spola,⁹⁷ što bi predstavljalo silovanje u skladu sa definicijom koju je usvojio Sud BiH u svojoj ranijoj praksi.⁹⁸ Međutim, Tužilaštvo je propustilo da na odgovarajući način izmijeni optužnicu da bi uključilo taj dodatni činjenični opis, time zapravo onemogućavajući Sudu da iskoristi svoje pravo i u svojoj odluci prekvalificira to djelo u silovanje—što je previd koji je Sud istakao u svojoj presudi.⁹⁹

Propust tužioca u predmetu *Kamerić* možda znači da počiniteljica nije bila optužena za silovanje zbog svog spola, što izaziva zabrinutost imajući u vidu to da se u okviru stereotipa koji se javljaju u vezi sa spolom tipično smatra da su žene žrtve, a ne silovatelji.¹⁰⁰ Druga mogućnost je da tužilac ne razumije u potpunosti obilježja silovanja kao ratnog zločina da bi na odgovarajući način izvršio izmjene.¹⁰¹

Iz toga proizilazi da je Sud BiH ostvario napredak ka priznavanju rodno neutralne prirode krivičnih djela seksualnog nasilja, što predstavlja pozitivnu promjenu u pristupu pravosuđa, ali taj napredak tek treba biti iskazan u presudama svih sudskih vijeća na državnom nivou i u entitetima. Tužioc i sudije na svim nivoima u BiH imaju priliku da u budućnosti prošire ovu praksu koja je u začetku i da osiguraju da seksualno nasilje bude prepoznato u svim svojim oblicima, bez obzira na spol žrtve ili počinioca.

4.1.3. *Seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu kvalificirano kao „obično“ krivično djelo i načelo ne bis in idem*

Još jedan problem koji Misija i dalje primjećuje u nekim predmetima je pogrešna kvalifikacija seksualnog nasilja u oružanom sukobu kao običnog krivičnog djela, to jest, propust tužilaštva da prepozna da je to krivično djelo bilo u vezi sa postojanjem oružanog sukoba (uzročna veza ili neksus kao opšte obilježje ratnog zločina). Ta praksa je problematična iz najmanje tri razloga. Prvo, njome se čini propust jer se ne prepoznaje element oružanog sukoba u krivičnim djelima seksualnog nasilja i time se onemogućava da

⁹⁶ *Indira Kamerić*, Tužilaštvo BiH, optužnica, 11. novembra 2013. godine, str. 2 (tačka 2.).

⁹⁷ *Indira Kamerić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 17. aprila 2015. godine, para. 140, 142, 158 i 165.

⁹⁸ Vidjeti Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 41–42 (ističući da se Sud BiH u više navrata oslanjao na definiciji *actus reus* silovanja iz predmeta *Kunarac*, naime, „seksualna penetracija, bez obzira koliko neznatna(a) vagine ili anusa žrtve penisom počinioca ili bilo kojim drugim predmetom kojim se počinilac poslužio; ili (b) usta žrtve penisom počinioca; uz upotrebu prinude ili sile ili pod prijetnjom sile protiv žrtve ili trećeg lica.“ (tekst naglašen naknadno)).

⁹⁹ *Indira Kamerić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 17. aprila 2015. godine, para. 165 (navodeći da tužilac nije izmijenio optužnicu na odgovarajući način u skladu sa novim dokazima izvedenim na suđenju).

¹⁰⁰ Za detaljniju analizu ovog fenomena, vidjeti Dara Kay Cohen, *Female Combatants and Violence: Wartime Rape in the Sierra Leone Civil War* (Žene vojnici i nasilje: ratna silovanja tokom građanskog rata u Sjevernoj Leoneu), 63(3) *WORLD POLITICS* 383 (2013) (Navodi se zaključak iz studije da je u Kongu, na primjer, 41 posto žena žrtava seksualnog nasilja prijavilo da su njihovi mučitelji bili žene. *Ibid.*, str. 385).

¹⁰¹ Konačna mogućnost je da je ovaj propust rezultat stalnih promjena tužitelja koji su vodili predmet tokom suđenja. Misija OSCE-a u BiH je zabilježila da je pet različitih tužitelja vodilo predmet u različitim fazama postupka.

se javnosti i žrtvama prizna specifična trauma koja je povezana sa takvim krivičnim djelima. Drugo, ona lišava pravni proces, a time i žrtve, koristi od gore navedenog posebnog pravila o dokazima u vezi sa predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu, a riječ je, naime, o zabrani korištenja pristanka žrtve kao strategije odbrane kada su u pitanju kršenja međunarodnog prava, čime se prepoznaju okolnosti prinude u oružanom sukobu. I konačno, treće, neispravno kvalificiranje prilikom optuženja u takvim predmetima za silovanje kao običnog krivičnog djela protiv spolne slobode i morala znači da se nastupanjem apsolutne zastare – protekom 20 godina u predmetima silovanja¹⁰² – sprječava bilo kakvo dalje procesuiranje, dok ratni zločini ne zastarijevaju.¹⁰³

Predmet *Ljubić* pred Kantonalnim sudom u Mostaru je ekstreman, ali neuobičajen primjer. Protiv optuženog je prvi put podignuta optužnica 1994. godine za silovanje maloljetnice koja je bila civil tokom oružanog sukoba, što je kvalificirano kao krivično djelo protiv spolne slobode i morala u skladu sa Krivičnim zakonom Republike BiH (dok je, također preuzeti, KZ SFRJ, sadržavao silovanje kao način izvršenja krivičnog djela ratnog zločina). Prvostepeni sud, tj. Okružni vojni sud (Istočni Mostar), optuženom je sudio u odsustvu (što je bilo dopušteno prema tada važećem Zakonu o krivičnom postupku) i utvrdio da je 1993. godine optuženi ošamario žrtvu, prijetio da će pucati u nju, prisilio je da svuče odjeću i više puta je silovao u vozilu, a poslije toga i u njegovom stanu.¹⁰⁴ Prvostepenu presudu je potvrdio i drugostepeni sud, koji je smanjio kaznu zatvora sa osam na pet godina.¹⁰⁵ Međutim, presuda nije izvršena i optuženi nije odslužio izrečenu kaznu.¹⁰⁶

Ljubić je podnio zahtjev za ponavljanje postupka, što je bilo dopušteno prema tada važećem Zakonu o krivičnom postupku kao rezultat suđenja u odsustvu. Zahtjev je prvobitno odbačen na osnovu nenadležnosti Vojnog suda u Mostaru (Zapadni Mostar), gdje je zahtjev podnesen, što je bila odluka koju je po žalbi ukinuo Vrhovni sud Herceg Bosne, koji je naložio Vojnom sudu u Mostaru da pribavi spis od Okružnog vojnog suda u Istočnom Mostaru da bi odlučio o pitanju ponovnog pokretanja postupka. U aprilu 1997. godine, Vojni sud u Zapadnom Mostaru je zatražio spis putem Ministarstva pravde FBiH. Međutim, u odgovoru na zahtjev, Okružni vojni sud u Istočnom Mostaru je dostavio samo kopije prvostepene i drugostepene presude, iako bi kompletan spis bio potreban za ponovno pokretanje postupka u tom predmetu. Do novog suđenja nije nikada došlo. U međuvremenu je optuženi pušten iz pritvora, bez obrazloženog sudskog rješenja. Taj neriješeni predmet je 2004. godine preuzeo Kantonalni sud u Mostaru, iako je nepoznato da li je spis koji je sud zaprimio u to vrijeme bio kompletan.¹⁰⁷

U svjetlu neizvršavanja te presude i činjenice da je to djelo pogrešno kvalificirano kao obično djelo silovanja, 2016. godine je Kantonalno tužilaštvo u Mostaru podiglo optužnicu za to isto, kao i za dodatna krivična djela, naprimjer, prisilni oralni seks, što nije bio sastavni dio prvobitne optužnice, kvalificirajući ga kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva u skladu

---

¹⁰² Krivični zakon SFRJ, član 96(6), zajedno sa članom 95(3). Zakon predviđa da je „apsolutna zastara“ krivičnog gonjenja dvostruka regularnoj zastari za određeni zločin, koji je bio 10 godina za silovanje po krivičnom zakonu na snazi u vrijeme oružanog sukoba.

¹⁰³ Krivični zakon BiH, član 19.; Krivični zakon SFRJ, član 100.

¹⁰⁴ *Tihomir Ljubić*, Okružni vojni sud u Mostaru, prvostepena presuda od 31. januara 1994. godine.

¹⁰⁵ *Tihomir Ljubić*, Vrhovni sud Bosne i Hercegovine, drugostepena presuda od 23. marta 1994. godine.

¹⁰⁶ *Tihomir Ljubić*, Tužilaštvo Hercegovačko-neretvanskog kantona, optužnica od 15. marta 2016. godine (Kantonalni sud u Mostaru je rješenjem odbio ovu optužnicu), str. 5–6.

¹⁰⁷ Kantonalno tužilaštvo u Mostaru je pokušalo da dobije spis iz Kantonalnog suda u Mostaru, ali prema saznanjima Misije, taj zahtjev je ostao bez odgovora.

sa KZ SFRJ, izvršen silovanjem i nečovječnim postupanjem.¹⁰⁸ Kantonalni sud u Mostaru je odbio optužnicu uz obrazloženje da se radi o presuđenoj stvari, a na osnovu zabrane *ne bis in idem*.¹⁰⁹ Iako je moglo doći do ponovnog pokretanja postupka u tom predmetu u skladu sa ranijim Zakonom o krivičnom postupku,¹¹⁰ nastupila je apsolutna zastara za obično krivično djelo (2014. godine), čime se onemogućava novo suđenje ili izvršenje krivične sankcije protiv počinioca, što suštinski predstavlja nekažnjivost za to krivično djelo.

Predmet *Smiljanić i drugi* pred Okružnim sudom u Banjaluci je još jedan zabrinjavajući primjer sudske primjene principa *ne bis in idem* koja je možda omogućila nekažnjivost počiniocu seksualnog nasilja u oružanom sukobu. U tom predmetu, Okružno tužilaštvo u Banjaluci podiglo je optužnicu protiv četiri lica za ratne zločine protiv civilnog stanovništva, optužujući ih da su u novembru 1992. godine, na silu ušli u Župni dom katoličke crkve gdje su našli svećenika hrvatske nacionalnosti i civilnu žensku osobu hrvatske nacionalnosti.¹¹¹ Prema optužnici, ta četvorica su potom opljačkala i pretukla svećenika i silovala ženu.¹¹²

Četiri počinioca prvobitno su bila optužena 1993. godine, u skladu sa Krivičnim zakonom RS-a za krivično djelo razbojništva,¹¹³ ali ne i za silovanje, koje nije bilo spomenuto u prvobitnoj optužnici.¹¹⁴ Krivični postupak protiv jednog od optuženih, G.P., koji je bio maloljetan u trenutku izvršenja krivičnog djela, obustavljen je primjenom „načela oportuniteta“ nakon što je javni tužilac uložio takav zahtjev.¹¹⁵ Žrtva silovanja je dala svoj prvi zvanični iskaz tužilaštvu 2010. godine. Zbog pojavljivanja tih novih činjenica, Okružno tužilaštvo u Banjaluci podiglo je optužnicu 2015. godine protiv ista četiri lica zbog ratnog zločina silovanjem i nečovječnim postupanjem.¹¹⁶

Okružni sud u Banjaluci potvrdio je optužnicu za tri lica, ali je odbio da to učini za četvrtog, G.P., zbog primjene principa *ne bis in idem*. Čineći to, Sud je utvrdio da su činjenične okolnosti navedene u novoj optužnici identične prvobitnim optužbama protiv G.P.,

---

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 7.

¹⁰⁹ *Tihomir Ljubić*, Kantonalni sud u Mostaru, Rješenje o potvrđivanju rješenja sudije za prethodno saslušanje o odbijanju optužnice od 22. aprila 2016. godine (kojom se odbija optužnica za ratne zločine jer je osumnjičenog za to silovanje već osudio drugostepeni sud, ali kao za obično krivično djelo. U junu 2016. godine, tužilac FBiH podnio je zahtjev Tužilaštvu BiH da preuzme predmet i da mu se sudi pred Sudom BiH koji je odbijen na temelju pravnog osnova navedenog za predloženo preuzimanje).

¹¹⁰ ZKP koji je bio na snazi u to vrijeme predviđao je mogućnost ponavljanja postupka u slučaju suđenja u odsustvu, ako je to bilo u interesu optuženog (čl. 410. preuzetog ZKP-a SFRJ).

¹¹¹ *Smiljanić i drugi*, Okružno tužilaštvo u Banjaluci, optužnica od 28. decembra 2015. godine, str. 2.

¹¹² *Ibid.*, str. 2–3.

¹¹³ Optuženi su se teretili za krivično djelo razbojništva iz člana 150. KZ-a RS, za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do 12 godina. *Ibid.*, str. 4.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ ZKP koji je bio na snazi u to vrijeme, predviđao je mogućnost nepokretanja krivičnog postupka prema maloljetnicima primjenom načela oportuniteta u određenim situacijama. Član 468(1) ZKP SFRJ je glasio: „Za krivična djela za koja je propisana kazna do tri godine zatvora ili novčana kazna javni tužilac može odlučiti da ne pokrene krivični postupak iako postoje dokazi da je maloljetnik počinio krivično djelo, ako smatra da ne bi bilo svrsishodno da se vodi postupak prema maloljetniku s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegova lična svojstva.“ Treba imati na umu da tužilaštvo, u svjetlu zapriječene kazne zatvora u trajanju od jedne do 12 godina za krivično djelo razbojništva nije moglo donijeti odluku uz primjenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja, jer, kako je već rečeno, ovo načelo primjenjivo je na krivična djela za koje je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do tri godine. (vidjeti fusnotu 113).

¹¹⁶ *Smiljanić i drugi*, Okružno tužilaštvo u Banjaluci, optužnica od 28. decembra 2015. godine, str. 4.

protiv koga je postupak bio obustavljen 1994. godine. Obrazloženje Okružnog suda u Banjaluci je bilo da je ta obustava postupka predstavljala konačnu i pravosnažnu odluku, time sprečavajući novi postupak za iste činjenične okolnosti.¹¹⁷ Okružno tužilaštvo u Banjaluci uložilo je žalbu na osnovu sljedećeg: a) postupak koji je vođen i obustavljen 1994. i 1995. godine protiv G.P. ticao se krivičnog djela razbojništva, a ne silovanja; b) sud u ranijem postupku nije donio odluku o meritumu, time osuđujući ili oslobađajući osumnjičenog, već odluku o obustavljanju postupka. Zbog toga, u skladu sa članom 4. Protokola br. 7 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, taj incident nije bilo moguće smatrati za *res judicata* i c) optužnicom iz 2015. godine, G.P. je bio optužen za ratni zločin protiv civilnog stanovništva koji obuhvata silovanje i razbojništvo, dok je obustavljeni pripremni postupak obuhvatao samo razbojništvo kao obično krivično djelo, pa je iz tog razloga nova optužnica obuhvatila širi niz okolnosti i principa zaštićenih međunarodnim pravom, time proširivši obim optužbi u obustavljenom postupku.¹¹⁸

Bez obzira na to, sud je odbio žalbu Okružnog tužilaštva i potvrdio svoju raniju odluku, time sprečavajući procesuiranje G.P. za silovanje.¹¹⁹ Sud je u rješenju obrazložio da je činjenično uključivanje silovanja u novu optužnicu za ratni zločin samo po sebi bilo nedovoljno da se dovede u sumnju odluka sudije za prethodno saslušanje u smislu principa *ne bis in idem*, naročito „sagledana u kontekstu okolnostima koje se odnose na G. P. kao maloljetnog učinioca djela protiv kog je ranije vođen i obustavljen postupak“¹²⁰ Nije dato nikakvo dalje obrazloženje o tome na koji način su „okolnosti“ u vezi sa počiniocem bile relevantne po konkretne žalbene navode tužioca.

Nejasno obrazloženje Okružnog suda u Banjaluci u predmetu *Smiljanić i drugi* pokazuje upitno razumijevanje načela *ne bis in idem*. Na osnovu razloga koje je navelo tužilaštvo u svojoj žalbi, čini se da nije bilo prepreke za razmatranje nove optužbe za krivično djelo protiv G.P. u skladu sa važećim standardom *res judicata* koji nalazimo u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, koja zabranjuje suđenje ili kažnjavanje u krivičnim postupcima „za djelo zbog koga je već bio pravosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države.“¹²¹ Predmet protiv G.P. za razbojništvo nad sveštenikom je obustavljen, što znači da nije pravosnažno okončan oslobađanjem ili osudom. Zbog toga Zakon o krivičnom postupku RS-a ne sprječava pokretanje novog krivičnog postupka.¹²² Osim toga, G.P. i ostali počinioci nisu nikada optuženi za silovanje, koje je

¹¹⁷ *Smiljanić i drugi*, Okružni sud u Banjaluci, rješenje o djelimičnom potvrđivanju optužnice od 21. januara 2016. godine.

¹¹⁸ *Smiljanić i drugi*, Okružno tužilaštvo u Banjaluci, žalba na rješenje Okružnog suda u Banjaluci o djelimičnom potvrđivanju optužnice od 25. januara 2016. godine, str. 3.

¹¹⁹ *Smiljanić i drugi*, Okružni sud u Banjaluci, rješenje vijeća Krivičnog odjeljenja od 29. januara 2016. godine, kojom se odbija žalba Okružnog tužilaštva u Banjaluci.

¹²⁰ *Ibid.*, str. 4.

¹²¹ Osim toga, prema članu 4. stavu 2. Protokola 7. uz EKLJP omogućena je obnova postupka, ako se pojave nove činjenice, što se zapravo i desilo u predmetu *Smiljanić* nakon što je žrtva, 2010. godine, prijavila da je bila silovana. Član 4. Protokola 7 uz EKLJP glasi: „1) Nikome se ne može suditi niti se može ponovo kazniti u krivičnom postupku u nadležnosti iste države za djelo zbog koga je već bio pravosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države; 2. Odredbe prethodnog stava ne sprječavaju obnovu postupka u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom date države, ako postoje dokazi o novim ili novootkrivenim činjenicama, ili ako je u ranijem postupku došlo do bitne povrede koja je mogla da utiče na njegov ishod...“.

¹²² Odredba ZKP-a RS o *ne bis in idem* je slično formulisana prema važećim odredba u EKLJP: „Niko ne može biti ponovo suđen za djelo **za koje je već bio suđen pred sudom** i za koje je donesena **pravosnažna presuda**“ RS ZKP, član 4. (tekst naglašen naknadno).

odvojeno krivično djelo, što također pokazuje da Zakon o krivičnom postupku RS-a ne sprječava podizanje te optužnice. Pošto je propustio da razmatra ta pitanja, čini se da je u ovom predmetu Okružni sud u Banjaluci zauzeo stav kojim se izjednačava *situacija da se nekome ranije stavljalo na teret* blaže krivično djelo za koje su kasniji dokazi pokazali da je povezano sa ratnim zločinom, sa situacijom u kojoj je donesena pravosnažna sudska odluka za djelo ratnog zločina.¹²³ To tumačenje je zabrinjavajuće i ukazuje na mogućnost da bi i drugi počinioci mogli biti nekažnjeni u sličnim predmetima u budućnosti.

Značajno je primijetiti da je, u sličnim okolnostima, Sud BiH došao do sasvim suprotnog zaključka u vezi sa pitanjem *ne bis in idem* u poređenju sa Okružnim sudom u Banjaluci. U predmetu *Vojić i Mešić*, Tužilaštvo BiH je dvojici optuženih stavilo na teret silovanje kao ratni zločin.¹²⁴ Optuženi su 1994. godine, pravosnažnom presudom Okružnog vojnog suda u Bihaću oglašeni krivim za krivično djelo nasilničkog ponašanja prema nekoliko žrtava, uključujući žrtvu seksualnog nasilja („D-1“) navedenu u optužnici iz 2014. godine.¹²⁵ Djela za koja su oni osuđeni 1994. godine uključivala su razbojništvo i nanošenje tjelesnih povreda D-1 i drugima. U prvobitnoj presudi su oni također oglašeni krivim za pokušaj prisiljavanja D-1 i žrtve muškog spola na seksualni odnos.¹²⁶ Međutim, u presudi iz 1994. godine nije spomenuto da su optuženi Vojić i Mešić potom odveli D-1 na obližnju poljanu, gdje su je obojica silovala, što je djelo za koje ih tadašnji vojni tužilac nije optužio, iako je žrtva prijavila tu činjenicu tokom istrage. Optužnicom iz 2014. godine protiv Vojića i Mešića, koju je podnijelo Tužilaštvo BiH, njih dvojica su optužena samo za silovanje D-1.¹²⁷ Tokom suđenja, branioci optuženih su zastupali stav da princip *ne bis in idem* sprječava vođenje postupka, pošto se protiv optuženih već vodio krivični postupak, te su osuđeni za krivična djela koja su počinili.

Sud BiH je odbio prigovor presuđene stvari zbog činjenice da silovanje nije bilo dio optužnice u prethodnom postupku.¹²⁸ U svojoj presudi, Vijeće je posebno uzelo u obzir činjenicu da je žrtva zapravo prijavila silovanje tužiocu u vrijeme prvobitne istrage 1994. godine, a žrtva je izjavila, tokom svog svjedočenja na novom suđenju, da je bila iznenađena kada je saznala da se pitanje silovanja nije pojavilo u presudi Vojnog suda u Bihaću, nakon što je mnogo kasnije dobila tu presudu:

---

¹²³ Ovo je obrazloženje dao sud u rješenju o odbijanju žalbe, gdje se čini da je sud činjenicu da se krivično djelo – silovanje kao ratni zločin – dogodilo na istoj lokaciji i otprilike u isto vrijeme kao i prethodno krivično djelo silovanja, smatrao da pokazuje da su ta dva djela jedno te isto krivično djelo. („Okolnost da je predmetno krivično djelo u optužnici šire opisano, uz navode koji predmetni događaj koji se desio u Župnom uredu katoličke crkve u Kulašima dana 27.11.1992. godine oko 22:30 časova, stavljaju u kontekst krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. u vezi sa članom 22. Krivičnog zakona SFRJ, kako je djelo i pravno kvalifikovano u optužnici, samo po sebi i sagledana u kontekstu okolnostima koje se odnose na Gorana Prodanovića, kao maloljetnog učinioca djela protiv kog je ranije vođen i obustavljen postupak, ne dovodi u sumnju pravilnost navedenog zaključka sudije za saslušanje i razloga zbog kojih je odbio da u odnosu na istog potvrdi optužnicu.“); *Smiljanić i drugi*, Okružni sud u Banjaluci, rješenje vijeća Krivičnog odjeljenja od 29. januara 2016. godine, kojom se odbija žalba Okružnog tužilaštva u Banjaluci.

¹²⁴ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Tužilaštvo BiH, optužnica od 19. decembra 2014. godine.

¹²⁵ *Ibid.*, str. 2.

¹²⁶ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 16. marta 2016. godine, para. 196–197 (pozivajući se na presudu iz 1994. godine u činjeničnom opisu krivičnog djela optuženih).

¹²⁷ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Tužilaštvo BiH, optužnica od 19. decembra 2014. godine.

¹²⁸ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 16. marta 2016. godine, para. 299–300 (u kojoj se uspoređuju tačke optuženja iz postojeće optužnice sa onima o kojima se odlučivalo u presudi Vojnog suda u Bihaću iz 1994. godine protiv optuženih za druga krivična djela protiv iste žrtve, te zaključuje da silovanje nije bilo dio presuđene stvari, jer predstavlja potpuno samostalno krivično djelo).

„Vijeće nalazi da je i sama oštećena na pretresu na ovu okolnost iskreno navela da joj je prilikom suđenja pred Okružnim vojnim sudom u Bihaću, na njen spomen izvršenog silovanja, rečeno da će se to 'kasnije rješavati', te da joj je tek naknadno, na njeno traženje, uručena presuda Okružnog vojnog suda u Bihaću, iako joj je kao oštećenom licu u tom krivičnom postupku presuda trebala biti dostavljena u trenutku kada je dostavljana i ostalim strankama i braniocima optuženih. Osim toga, oštećena je u iskazu na uvjerljiv način opisala razočarenje koje je osjećala nakon što je naknadno pribavila pomenutu presudu, koje je po ocjeni ovog Vijeća doprinijelo dubini psihičke trauma oštećene, navodeći: 'Pa šta da ja Vama kažem, ja sam se, jednostavno se osjećala nikako, to mi je još stvorio veću depresiju i ve..., veći mi gnjev stvorio u meni kad, kad mi nisu dali da progovorim u sudu o čemu treba da kažem. Kad sam htjela da kažem to i kad sam htjela da im kažem zašto to i tražila sam od do, da mi daju iz bolnice moje, oni mi kažu to će doći, to, to je kod nas i to će biti kod nas, to će poslije biti suđenje. Ovo je samo sad, samo eto toliko da, kao prvi poziv, to će biti još!'.¹²⁹

Odluka Suda BiH u predmetu *Vojić i Mešić* koja se odnosi na prigovor presuđene stvari koji su uložili branioци optuženih je pozitivna iz dva razloga. Prvo, utvrđujući da se djela za koja su oni optuženi u kasnijoj optužnici ne preklapaju sa djelima za koja su prethodno procesuirani, Sud je osigurao da dva počinioca seksualnog nasilja u oružanom sukobu ne ostanu nekažnjena za svoja djela zbog propusta ranijeg tužioca. Osim toga, Sud je poslao jasnu poruku u vezi sa pravom žrtve da vidi ostvarenje pravde za zločine počinjene protiv nje, istovremeno uzevši u obzir duševnu bol koju učestvovanje u krivičnom postupku može izazvati kod traumatiziranih osoba.

Predmet *Kadić* pred Kantonalnim sudom u Zenici također je primjer pristupa prigovoru presuđene stvari koji je različit od pristupa Okružnog suda u Banjaluci, iako su u pitanju bile donekle drugačije okolnosti. U predmetu *Kadić*, optuženom je stavljeno na teret silovanje kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Branilac optuženog uložio je prigovor na osnovu principa *ne bis in idem*, navodeći odluku iz 1997. godine koju je donio Općinski sud u Visokom, nalažući obustavu istrage protiv okrivljenog za silovanje kao krivičnog djela protiv spolne slobode i morala, u skladu sa tadašnjim Krivičnim zakonom.¹³⁰ Odbijajući žalbe branioca po tom osnovu, Vrhovni sud FBiH je zauzeo stav da *res judicata* ne sprječava provođenje postupka za ratni zločin:

„Ovo iz razloga što se ne radi o istom krivičnom djelu, a niti je u odnosu na ranije krivično djelo silovanja iz člana 88. stav 1. preuzetog KZ R BiH, za koje se teretio bila donesena pravosnažna meritorna osuđujuća ili oslobađajuća odluka. Prije svega, krivično djelo ratnog zločina ne zastarijeva, ono je znatno obuhvatnije u odnosu na krivično djelo silovanja, jer je upravljeno kako protiv čovječnosti, tako i Međunarodnog humanitarnog prava, pa se nikako ne može

¹²⁹ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 16. marta 2016. godine, para. 305.

¹³⁰ *Asim Kadić*, Vrhovni sud FBiH, drugostepena presuda od 20. novembra 2014. godine, str. 3 (kojom se potvrđuje presuda Kantonalnog suda u Zenici o pitanju već presuđene stvari. *Asim Kadić*, Kantonalni sud u Zenici, prvostepena presuda od 6. februara 2014. godine, str. 12).

prihvatiti da se radi o istom djelu, niti se radi o ponavljanju krivičnog postupka
...¹³¹

Dakle, obrazloženje Vrhovnog suda FBiH u predmetu *Kadić* odražava tumačenje silovanja kao ratnog zločina koje obuhvata različita djela od onih u odredbi koja propisuje silovanje kao obično krivično djelo.

Misija OSCE-a u BiH ističe važnost principa *ne bis in idem* u poštivanju prava optuženog na pravično suđenje, kao i njegovog prava da ga se ne izlaže nepotrebnom uznemiravanju u vezi sa okončanim krivičnim postupkom. Istovremeno, Misija zapaža sa zabrinutošću da preširoka primjena tog principa može voditi ka nekažnjivosti za počinioce teških krivičnih djela, uključujući krivična djela seksualnog nasilja u oružanom sukobu, kao što je to slučaj u predmetu *Smiljanić i drugi* pred Okružnim sudom u Banjaluci. S tim u vezi, Misija smatra da je praksa provođenja pažljive pravne analize primjene principa *ne bis in idem*, kao što je to učinio Sud BiH u presudi u predmetu *Vojić i Mešić*, kao i Vrhovni sud FBiH u presudi u predmetu *Kadić*, pozitivna i odmjerena.

Misija preporučuje da Sud BiH i sudovi u entitetima usklade svoju praksu u pogledu tumačenja principa *ne bis in idem* u predmetima seksualnog nasilja i drugim predmetima ratnih zločina, kako bi se izbjegla nekažnjivost počinitelja takvih krivičnih djela, istovremeno osiguravajući pravnu izvjesnost za optužene. Pored toga, preporučuje se da sudije na državnom nivou i u entitetima provedu naročito pažljivu analizu kada odlučuju o tome da li pređašnji postupak sprječava podizanje optužnice za ratne zločine, ako prvobitne činjenične okolnosti nisu obuhvatile krivično djelo seksualnog nasilja.

4.2. Bitna obilježja krivičnih djela seksualnog nasilja

Od 2004. godine pa do danas, došlo je do poboljšanja u razumijevanju i ispravnoj primjeni bitnih obilježja krivičnih djela seksualnog nasilja pred sudovima u BiH, a u izvještajnom periodu napravljen je i dalji pomak u tom pravcu. Ako tužilaštvo ispravno kvalificira djelo, sudovi u BiH općenito nastavljaju pokazivati dobro razumijevanje bitnih obilježja krivičnih djela seksualnog nasilja i njihovih osnova u međunarodnom ugovornom pravu i sudskoj praksi, uključujući pojedinačna opšta obilježja (*chapeau*) ratnih zločina, kao i posebne karakteristike različitih oblika seksualnog nasilja počinjenih tokom sukoba.

4.2.1. Bitna obilježja silovanja kao ratnog zločina

U predmetima koji su analizirani za potrebe ovog izvještaja, presude koje su donijeli sudovi u BiH općenito sadrže jasne i dobro obrazložene odluke, zasnovane na domaćim i međunarodnim standardima. Sve veći nivo stručnosti u tumačenju i primjeni odgovarajućih standarda manifestuje se na nekoliko načina, uključujući rutinsko pozivanje na ispravnu primjenu međunarodne sudske prakse u krivičnim djelima seksualnog nasilja.

U velikoj većini predmeta u kojima se sudilo pred Sudom BiH, Sud se na jasan način pozivao na sudsku praksu MKSJ-a i MKSR-a u pogledu bitnih obilježja krivičnih djela seksualnog nasilja.¹³² Konkretno, sudovi se najčešće pozivaju na međunarodne predmete koji

¹³¹ *Ibid.*, str. 5–6.

¹³² Vidjeti, naprimjer, *Petar Kovačević*, Sud BiH, prvostepena presuda od 2. novembra 2015. godine, para. 197-199 (citirana definicija silovanja data u predmetu *Kunarac*); *Zaim Laličić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 25.

su analizirani u ranijim izvještajima Misije OSCE-a u BiH o predmetima seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu,¹³³ uključujući prvostepenu presudu MKSR-a u predmetu *Akayesu* i prvostepene presude MKSJ-a u predmetima *Kunarac*, *Kvočka* i *Furundžija*.

Obrazloženja u presudama u kojima se citiraju gore navedene odluke pokazuju da pozivanje na međunarodnu sudsku praksu nije samo formalnog karaktera, već da ih sudska vijeća koriste kao osnov za zasnivanje svojih odluka. U prvostepenoj presudi u predmetu *Vlahović* koja je već razmatrana u ovom izvještaju, Sud BiH je, naprimjer, pokazao jasno razumijevanje vodećih standarda koji se primjenjuju u predmetima silovanja, objašnjavajući nedosljednosti u iskazima svjedoka u pogledu oblika seksualnog nasilja počinjenog nad žrtvom. Naime, Sud je ispravno ocijenio kao nebitnu nepodudarnost između iskaza dva svjedoka u pogledu toga da li je žrtva (koja sama nije svjedočila pred sudom) silovana vaginalno ili oralno, uz napomenu da materijalni zakon ne pravi razliku između ova dva načina,¹³⁴ i da su svjedoci bili vjerodostojni, na kraju donoseći presudu kojom se optuženi oglašava krivim za silovanje za ovu tačku optužnice.¹³⁵

Također, sudovi u entitetima demonstriraju sve veći napredak u razumijevanju onoga što čini seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu, prevazilazeći usku definiciju silovanja i prepoznajući okolnosti koje imaju za cilj da ponize i degradiraju žrtve na seksualan način. Naprimjer, u predmetu *Škiljević* koji je procesuiran pred Kantonalnim sudom u Tuzli, jednom od optuženih je stavljeno na teret, *inter alia*, da je vršio premlaćivanje i paljenje genitalija zatvorenicima, što je u optužnici okarakterizirano kao nečovječno postupanje.¹³⁶ Optuženi je sklopio sporazum o priznanju krivice, a Sud je u svojoj presudi jasno okarakterizirao ova djela kao „seksualno nasilje“, ističući kako je to ponovno karakteriziranje onoga što je navedeno u optužnici.¹³⁷

---

maja 2015. godine, para. 111. (citiran predmet *Kunarac*); *Zoran Dragičević*, Sud BiH, prvostepena presuda od 22. novembra 2013. godine, para. 163.–165. (citirani *Kvočka*, *Furundžija*, i *Kunarac*); *Josip Tolić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 20. marta 2015. godine, para. 79.–82. (razmatra praksu MKSJ-a u definisanju silovanja); *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 16. marta 2016. godine, para. 180–191 (razmatra praksu tribunala kojom se definiše silovanje u oružanom sukobu, pozivajući se na stavove zauzete u predmetima *Akayesu*, *Furundžija*, *Kunarac* i *Kvočka*); *Muhidin Bašić i Mirsad Šijak*, Sud BiH, prvostepena presuda od 18. januara 2013. godine, para. 121–128 (navodeći praksu MKSJ-a u predmetima *Kunarac*, *Kvočka* i *Furundžija* kako bi utvrdili elemente silovanja počinjenog u ratu); *Gligor Begović*, Sud BiH, prvostepena presuda od 11. decembra 2015. godine (Sud je razmatrao relevantnu praksu MKSJ-a u odnosu na silovanje kao ratni zločin); *Asim Kadić*, Kantonalni sud u Zenici, prvostepena presuda od 6. februara 2014. godine, str. 9–10 (navodi praksu MKSJ-a u definiranju silovanja).

¹³³ Vidjeti Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 38–40; Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (sudovi u entitetima, 2004–2014), str. 22–24.

¹³⁴ *Veselin Vlahović Batko*, Sud BiH, prvostepena presuda od 29. marta 2013. godine, para. 229–230 i 236.

¹³⁵ Treba imati na umu da se ovo tumačenje obilježja silovanja zasniva na tome što je Sud BiH usvojio međunarodne standarde date u predmetu *Kunarac*: „Seksualna penetracija, bez obzira koliko neznatna: (a) vagine ili anusa žrtve penisom počinioca ili bilo kojim drugim predmetom kojim se počinitelj poslužio; ili (b) usta žrtve penisom počinioca; kada od takve seksualne penetracije dode bez pristanka žrtve. Pristanak za tu svrhu mora biti dan dobrovoljno, kao rezultat slobodne volje žrtve, procijenjen na osnovu konteksta postojećih okolnosti. *Mens rea* je namjera da se postigne ta seksualna penetracija i znanje da se to događa bez pristanka žrtve.“ *Dragoljub Kunarac i drugi*, Žalbeno vijeće MKSJ-a, presuda (IT-96-23) od 12. juna 2002. godine, para. 127. Sud BiH je prvi put zauzeo ovaj stav u presudi u predmetu *Šimšić*. Vidjeti Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 41.

¹³⁶ *Radomir Škiljević*, Kantonalno tužilaštvo u Tuzli, optužnica od 27. februara 2006. godine.

¹³⁷ *Radomir Škiljević*, Kantonalni sud u Tuzli, prvostepena presuda od 26. februara 2015. godine, str. 1. Također treba znati da je Vrhovni sud Federacije BiH ranije kvalificirao ove radnje kao mučenje (u predmetu protiv

4.2.2. Oružani sukob, uzročna veza i postojanje prinudnih okolnosti

Postojanje oružanog sukoba, veza između oružanog sukoba i krivičnog djela, kao i status žrtve kao zaštićene osobe, obilježja su po kojima se krivično djelo ratnog zločina razlikuje od običnog krivičnog djela. Sudska praksa o seksualnom nasilju u oružanom sukobu sudova u BiH od 2014. do 2016. godine, pruža obilje dokaza da sudije sve više pokazuju razumijevanje i primjenjuju odgovarajuće pravne standarde u vezi s gore navedenim, iako i dalje postoje određeni problemi.

Ranije spomenuta prvostepena presuda Suda BiH u predmetu *Vojić i Mešić* pruža ilustrativan primjer dobro obrazložene, pažljive analize svakog od *chapeau* obilježja u vezi sa predmetom o seksualnom nasilju.¹³⁸ Ono što je važno je da se i Sud BiH i sudovi u entitetima sve više oslanjaju na definicije i sudsku praksu MKSR-a i MKSJ-a prilikom definiranja „prinudnih okolnosti“, kako bi obrazložili vezu između samog djela seksualnog nasilja i oružanog sukoba, kao i prilikom obrazlaganja kako takve okolnosti negiraju sposobnost žrtve da pristane na seksualni odnos, te da se na taj način eliminira potreba da tužilaštvo mora dokazati odsustvo pristanka žrtve.¹³⁹

Naprimjer, u predmetu *Dragičević*, kada je sud odbio pokušaj odbrane da ukaže na dobrovoljnost odnosa između optuženog i žrtve, dao je jasno obrazloženje zasnovano na konceptu prinudnih okolnosti. Sud je obrazložio kako su sveukupne okolnosti u kojima se desio seksualni kontakt eliminirale mogućnost pristanka žrtve:

„Sugestije ljubaznosti, poput drugačijeg tretiranja žrtve, donošenja hrane i sl. što je i ovdje bio slučaj (obzirom da iz iskaza oštećene, proizilazi da joj je

---

Škiljevićevih saizvršilaca; samom Škiljeviću je suđeno nešto kasnije jer je bio nedostupan tokom suđenja saizvršiocima). *Ratko Todorović i Dušan Spasojević*, Vrhovni sud FBiH, drugostepena presuda od 29. oktobra 2008. godine, str. 13.

¹³⁸ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 16. marta 2016. godine, para. 170–177 (Sud uspostavlja dobro strukturiranu i jasno objašnjenu vezu između krivičnih djela i oružanog sukoba).

¹³⁹ Vidjeti, naprimjer, *Petar Kovačević*, Sud BiH, prvostepena presuda od 2. novembra 2015. godine, para. 247–248 (objašnjava se kako je optuženi koristio svoj položaj vlasti i iskoristio strah žrtve da je siluje na diskriminatornim osnovama); *Zaim Laličić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 25. maja 2015. godine, para. 111 (kod objašnjenja prisilnih okolnosti navodi se predmet *Kunarac*); *Zoran Dragičević*, Sud BiH, prvostepena presuda od 22. novembra 2013. godine, para. 163–165 (navodi se sa odobravanjem sudska praksa MKSJ-a o prirodi prinudnih okolnosti kako bi se pokazalo da su ukupne okolnosti koje su postojale u tom području u kritično vrijeme gdje se silovanje dogodilo negirale sposobnost žrtve na pristanak, odbacivši time tvrdnju odbrane da je, zbog toga što počinitelj nije djelovao grubo prema žrtvi, seksualni kontakt bio sporazuman); *Josip Tolić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 20. marta 2015. godine, para. 188 („Po mišljenju Suda ova prijetnja je za oštećenu u okolnostima u kojima se nalazila, bila stvarna i ozbiljna, imajući u vidu njen status zarobljene osobe, kao i činjenicu da je optuženi bio pripadnik vojne policije HVO i u tom svojstvu stražar u zatočeničkom objektu gdje se nalazila. Navedeno ukazuje da je optuženi svjestan svog položaja i svih okolnosti uputio prijetnju koju je mogao ostvariti, a oštećena je pod okolnostima u kojima se nalazila ovu prijetnju shvatila ozbiljno i imala razumnu osnovu za bojazan da će ako pod tim uslovima na pristane na seksualni odnos sa optuženim, biti silovana od većeg broja pripadnika HVO-a.”); *Željko Jović*, Okružni sud u Banjaluci, prvostepena presuda od 28. septembra 2015. godine, str. 25 (zaključuje se da postojanje oružanog sukoba samo po sebi predstavlja „prinudno okruženje“); *Asim Kadić*, Kantonalni sud u Zenici, prvostepena presuda od 6. februara 2014. godine, str. 9–10 (navodi se predmet *Kvočka* sa MKSJ-a, predmet *Pinčić* sa Suda BiH, te predmet *Stanković* sa Vrhovnog suda FBiH, kako bi se povezala djela počinioca sa oružanim sukobom, ističući da je žrtva bila u ranjivom položaju i plašila se za svoj život, jer je počinitelj bio u uniformi i nosio pušku i bio svjestan ratnog stanja, svog statusu kao vojnika i statusa žrtve kao civila; te da ne postoji uslov da se dokaže otpor žrtve u takvim slučajevima.

optuženi ponudio pićem i kafom), ne mogu nikako biti okolnosti koje anuliraju prisilu na strani žrtve. Naime, pri navedenom, a oslanjanjem na dokaznu osnovu, svakako treba imati u vidu da je u kritičnom periodu Grbavica bila u izolaciji ostatka užeg geografskog konteksta. Naime, s jedne strane, građani, među njima i oštećena, su živjeli zajedno sa neprijateljskom vojskom, odnosno okruženi njom, pri čemu su morali držati otključane stanove i haustore za nenajavljene i spontane upade i kontrole raznih vojnih formacija, dok se s druge strane rijeke Miljacke, preko mosta Bratstva i Jedinstva, odvijao iole normalniji život. Isto tako, oštećena je u tim okolnostima bila Bošnjakinja, koju okolnost, u prilog postojanju straha kritične prilike, i sama u svom iskazu potencira, a što je sasvim prirodno, logično i očekivano.¹⁴⁰

U predmetu *Laličić*, Sud BiH je također jasno identificirao vezu između oružanog sukoba i krivičnog djela seksualnog nasilja. Pri tome, Sud se eksplicitno pozvao na zabranu korištenja pristanka žrtve kao dokaza kako je predviđeno ZKP-om BiH,¹⁴¹ i dao jasno objašnjenje kako je zatvaranje žrtve negiralo njenu sposobnost da dā pristanak:

„Okolnost da se oštećena nalazila u zatvorskom objektu i prisustvo stražara samo po sebi podrazumjeva prisustvo prisile, čak i onda kad otpora nema jer kao žrtva vjeruje, i imala razloga da vjeruje, da nepristajanje na ono što se od nje traži i pružanje bilo kakvog otpora može nju, a posebno njeno zatočeno dijete, dovesti u životnu opasnost.“¹⁴²

Sud u nastavku obrazlaže puni opseg prinudnih okolnosti, uključujući i neravnotežu moći između žrtve i počinioca:

„Razlozi i objašnjenja oštećene idu u prilog zaključka koje je Vijeće dalo u paragrafu 141 ove presude. Pored toga Vijeće zaključuje da u situaciji kada je oštećena bila zatvorena na duži vremenski period (od 18.05.1992 do razmjene 09.05.1993. godine), i za to vrijeme se, kako kaže „nagutala straha“, uz spoznaju da optuženi bez ikakvih posljedica može poduzimati zabranjene radnje koje ona nema kome da prijavi, da zbog direktne prijetnje optuženog da o premlaćivanju ne smije nikome da priča, razumljivo da je kod oštećene stvorilo osjećaj nemoći i potčinjenosti, ali očitio i odluku da u vlastitom interesu, a posebno u interesu i za dobrobiti svoga djeteta, šuti, kako o primljenim batinama od optuženog, tako i o radnjama silovanja koje je optuženi poduzimao nakon toga. U kontekstu ovih okolnosti izostanak opiranja žrtve nije uvjet koji isključuje postojanje silovanja niti se šutnja žrtve može tumačiti kao znak pristajanja.“¹⁴³

---

¹⁴⁰ Zoran Dragičević, Sud BiH, prvostepena presuda od 22. novembra 2013. godine, para. 165.

¹⁴¹ Zaim Laličić, Sud BiH, prvostepena presuda od 25. maja 2015. godine, para. 111–112 („U pogledu postojanja primjene sile, prema međunarodnom pravu i domaćim propisima, korišćenje prisile, sile ili prijetnje upotrebom sile, poništava pristanak žrtve za odbranu optuženog... S tim u vezi, članom 264. stav 3. ZKP BiH decidno je propisano da ‘U slučajevima učinjenja krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodni pravom pristanak žrtve se ne može upotrijebiti u prilog odbrane optuženog.’”).

¹⁴² *Ibid.*, para. 141.

¹⁴³ *Ibid.*, para. 145.

U entitetima, Kantonalni sud u Bihaću je slično ocijenio okolnosti u predmetu *Soleša*, prepoznajući ranjivost žrtve u svjetlu nadređenog položaja počinioca:

„Okolnosti pod kojim su pripadnici bošnjačke nacionalnosti tretirani za vrijeme rata i oružanog sukoba u BiH, među kojima je bila i oštećena [žrtva], odnosno, odnos pripadnika Vojske Republike Srpske kojima je pripadao i optuženi Duško Soleša, su neminovno uslovile osjećanje straha i očajja. U takvoj atmosferi prinude optuženi je koristeći svoj vojni položaj iskoristio beznadežnu situaciju u kojoj se našla oštećena pa je prvo zadobio njeno povjerenje i pružio joj nadu da će joj vratiti majku (iako je znao da je ubijena) a onda je koristeći se ucjenom da joj neće vratiti majku, nad istom počinio čin obljube...Sud je na osnovu iskaza oštećene pouzdano utvrdio da je optuženi izvršio seksualnu penetraciju nad njom, bez njenog pristanka. To što oštećena nije pružala otpor nije uslov za postojanje ove inkriminacije s obzirom na atmosferu prinude u kojoj je radnja izvršena. Same činjenice da je optuženi bio vojnik, da je bio naoružan, da je iskoristio situaciju u kojoj se oštećena nalazila i zadobio njeno povjerenje, njenu želju i nastojanje da vrati majku te strah i očaj koji su kod nje postojali, svakako predstavljaju okolnosti prinude u kojima je radnja izvršena.“¹⁴⁴

Međutim, ne odražavaju sve presude detaljno razumijevanje ovih obilježja, tako da određena vijeća na zabrinjavajući način odstupaju od utvrđenih domaćih i međunarodnih standarda u predmetima seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu. Predmet *Milovanović* u Okružnom sudu u Bijeljini predstavlja alarmantan primjer odstupanja od bitnih obilježja u krivičnim djelima seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu. U ovom predmetu, optuženi, kao pripadnik VRS-a, optužen je za silovanje svoje susjede, civila hrvatske nacionalnosti udate za Bošnjaka, nekoliko dana nakon nestanka njenog muža.¹⁴⁵ Tužilaštvo je navelo da je optuženi iskoristio svoj status vojnika i poziciju moći tokom oružanog sukoba kako bi prisilio žrtvu da dođe u njegovu kuću, gdje ju je silovao uz prijetnju nožem.¹⁴⁶

Međutim, prilikom donošenja presude kojom se optuženi oslobađa krivice za ovo krivičnog djelo, Okružni sud u Bijeljini je ocijenio da tužilaštvo nije dokazalo uzročno-posljedičnu vezu između krivičnih djela koje je počinio optuženi i oružanog sukoba.¹⁴⁷ U svom obrazloženju, sud je naveo da tužilaštvo nije dokazalo „da je djelo do koga je sigurno moglo da dođe i bez sukoba, počinjeno protiv oštećene upravo zbog tog sukoba.“¹⁴⁸ Obrazloženje suda u pogledu toga što je tužilaštvo moralo dokazati ilustrira njegovo pogrešno shvatanje postojećih domaćih i međunarodnih standarda:

„Sud smatra da optuženi nije utvrđene krivične radnje koje mu se stavljaju na teret optužnicom izvršio u vrijeme oružanog sukoba u funkciji svog službenog

¹⁴⁴ *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda od 19. septembra 2014. godine, str. 11–12, 13; međutim, o tome kako je sud analizirao uvjet „otpora“ vidjeti u nastavku, dio 4.2.2.

¹⁴⁵ *Radosav Milovanović*, Okružno tužilaštvo u Bijeljini, uređena optužnica od 16. oktobra 2015. godine, str. 1 (Postupak vođen na osnovu potvrđene optužnice Tužilaštva BiH od 20. januara 2015. godine u predmetu u kojem je vođenje postupka rješenjem Suda BiH preneseno na Okružni sud u Bijeljini).

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Radosav Milovanović*, Okružni sud u Bijeljini, prvostepena presuda od 22. januara 2016. godine, str. 5–6.

¹⁴⁸ *Ibid.*

ovlaštenja neposredno ili postupajući po naređenju pretpostavljenog ovlaštenog lica, a što su bitni elementi za način izvršenja krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 142. st. 1. KZ SFRJ. Naime, ni jednim dokazom optužba nije dokazala da je u vrijeme koje je optužnicom stavljeno na teret optuženom područje na kome se desio događaj bilo zahvaćeno kretanjem oružanih formacija koje su u sukobu te da na teritoriji mjesta Sase usled postojanja oružanog sukoba postojala neposredna blizina borbenih dejstava, učestalost kretanja vojnih formacija, specijalni režim nametnut civilnom stanovništvu kao što je policijski čas, neredovno snabdjevanje; žrtva se nije nalazila u kolektivnom smještaju i sl., niti je optužba dokazala da je djelo do koga je sigurno moglo da dođe i bez sukoba, počinjeno protiv oštećene upravo zbog tog sukoba. Za postojanje ovog djela potrebno je da se vrši kršenje pravila međunarodnog prava, koje obavezuje aktivne učesnike u oružanom sukobu (optužba nije dokazala da je optuženi konkretne prilike bio aktivni učesnik u oružanom sukobu), i zbog toga učinilac ovog djela može biti samo pripadnik vojne organizacije strane u sukobu, kao i svako lice koje se nalazi u njenoj službi. Po ocjeni suda, lice koje je bilo van ovako prihvaćenog organizacionog sastava i izvrši neku od radnji navedenih u čl. 142. st. 1 KZ SFRJ (naprimjer, silovanje), bez obzira što je djelo izvršeno za vrijeme oružanog sukoba nema elemente ratnog zločina. Dakle, za postojanje krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl. 142. st. 1. KZ SFRJ potrebno je da je ispunjeno kumulativno više uslova, a to je da je postojao oružani sukob, da se radi o žrtvama civilnog stanovništva, da je izvršilac aktivni pripadnik vojne formacije kao organizovane i da postoji uzročna veza između oružanog sukoba, civila, vojnog lica i posljedice, koja se u konkretnom slučaju ogleda u nasinoj obljudi – silovanju.¹⁴⁹

Ovaj standard o uzročnoj vezi kao obilježju je u direktnoj suprotnosti sa opsežnom domaćom i međunarodnom sudskom praksom. Općepoznata činjenica je da je za dokazivanje uzročne veze kao obilježja dovoljno demonstrirati da je postojeći oružani sukob poremetio normalni tok života na određenom području – ne moraju postojati aktivna neprijateljstva na određenom području u vrijeme počinjenja krivičnog djela. Naprimjer, Vrhovni sud RS, u svojoj presudi u predmetu *Đurić i Bešir* zaključuje sljedeće:

„Što se tiče prostorne primjene [Četvrte ženevske] Konvencije, ona se primjenjuje na cjelokupno područje koje kontrolišu sukobljene strane. Područje na kojem se kreću oružane formacije, koje su uključene u sukob, ne ograničava se samo na usku liniju fronta. Osim toga, smisao odredbe člana 3. Konvencije je u tome da zaštiti civile koji se, po prirodi stvari, rijetko nalaze u zoni borbenih dejstava, pa stoga **teritoriju na kojoj postoji oružani sukob u smislu Konvencije treba razumjeti kao teritoriju na kojoj usljed postojanja oružanog sukoba život ne teče na način kako se to obično odvija u mirnodopskim uslovima.** Činioci koji su od značaja za ocjenu da li na određenoj teritoriji postoji oružani sukob je, između ostalog, blizina zone neposrednih borbenih dejstava, postojanje opšte mobilizacije, učestalost

---

¹⁴⁹ *Ibid.*

kretanja vojnih formacija, specijalni režimi nametnuti civilnom stanovništvu kao što je policijski čas, neredovno snabdijevanje itd.“¹⁵⁰

U presudi u predmetu *Milovanović* sud je pogrešno protumačio navedenu sudsku praksu zahtjevajući od tužilaštva da dokaže postojanje nekoliko pokazatelja spomenutih u presudi u predmetu *Đurić i Bešir*, umjesto da je uzeo u obzir sveukupne okolnosti koje pokazuju da se život civila na relevantnom području – selo Sase – nije odvijao na uobičajen način u vrijeme počinjenja krivičnog djela. Jedan svjedok tužilaštva u predmetu *Milovanović* dao je iscrpan iskaz o tome kako je oružani sukob koji je bio u toku poremetio život ljudi na tom području u to vrijeme.¹⁵¹ Iskaz ovog svjedoka i opisane okolnosti nisu uopće spomenute u presudi Okružnog suda u Bijeljini.

U presudi u predmetu *Milovanović* se također pogrešno zaključuje da se silovanje moralo desiti kao direktna posljedica oružanog sukoba da bi bilo kvalificirano kao ratni zločin. Ovo se direktno kosi sa opsežnom sudskom praksom, u skladu sa kojom se ne traži uzročno-posljedična veza između oružanog sukoba i počinjenja zločina. Naprimjer, u predmetu *Kunarac*, Žalbeno vijeće MKSJ-a je zaključilo sljedeće:

„Ne traži se uzročno-posljedična veza između oružanog sukoba i počinjenja zločina, ali se u najmanju ruku traži da je postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri utjecalo na sposobnost počinioca da počinji zločin, njegovu odluku da ga počinji, način počinjenja zločina ili cilj s kojim je počinjen. Stoga je za zaključak da su krivična djela usko povezana s oružanim sukobom dovoljno ako se utvrdi, kao što je ovdje slučaj, da je počinitelj djelovao u službi oružanog sukoba ili pod okriljem oružanog sukoba...“¹⁵²

S obzirom na odstupanje od tumačenja u domaćoj i međunarodnoj sudskoj praksi koje je vidljivo u presudi Okružnog suda u Bijeljini, obrazloženje u pogledu uzročno-posljedične veze između silovanja i oružanog sukoba nije u skladu sa principima vladavine prava i

---

¹⁵⁰ *Đurić i Bešir*, Vrhovni sud Republike Srpske, drugostepena presuda od 27. marta 2007. godine, str. 6 (tekst naglašen naknadno).

¹⁵¹ Svjedokinja tužilaštva E.K. je opširno svjedočila tokom glavnog pretresa o situaciji u selu Sase, uključujući i u maju 1992. godine, kada se navodno silovanja desilo. U svom iskazu, ona je opisala kako su, u martu 1992. godine, srpske žene i djeca napustili susjedno selo Donja Kolonija, dok su muškarci, koji su bili obučeni u vojne uniforme i naoružani, postavili kontrolni punkt na ulazu u selo. Svjedokinja je navela da su se stanovnici sela osjećali nesigurno u vrijeme početka rata u Srebrenici, tako da su sve bošnjačke porodice napustile svoje kuće i otišle u obližnju šumu, gdje su se osjećali sigurnije. U šumi su proveli skoro 15 dana, ali svaka dva ili tri dana su odlazili kući po hranu i druge potrepštine, a nakon toga su se ponovo vraćali u šumu. Ona je navela da su ih jednom prilikom, kada je ona, zajedno sa svojim ocem i tetkom, došla u kuću da uzme neke potrepštine, uhapsile lokalne srpske snage i odvele ih u upravnu zgradu rudnika Sase. U zgradi su zatekli druge bošnjačke žene i djecu koji su srpske snage također uhapsile i zatvorile. Na pitanje tužioca da li se može sjetiti imena nekih ljudi koji su bili zatočeni, svjedokinja se prisjetila imena četiri porodice, uključujući i porodicu žrtve seksualnog nasilja iz predmeta *Milovanović*. Svjedokinja je rekla da se sjeća da je žrtva, G.O., bila privedena sa svoje dvoje dece, te da je još jedna žrtva, N.O., bila privedena sa svoja dva sina. Kako je navela, „bilo je oko 30 zatočenika, uglavnom žena, djece i nekoliko starijih muškaraca.“ *Radosav Milovanović*, Okružni sud u Bijeljini, glavni pretres od 25. maja 2015. godine.

¹⁵² *Dragoljub Kunarac i drugi*, Žalbeno vijeće MKSJ-a, presuda (IT-96-23/1-A) od 12. juna 2002. godine, para. 58 (tekst naglašen naknadno); Vidjeti, također, *Duško Tadić*, Žalbeno Vijeće MKSJ-a, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda (IT-94-1) od 2. oktobra 1995. godine, para. 70 (u kojoj je vijeće utvrdilo da je za postojanje uzročne veze „dovoljno da su navodni zločini bili usko povezani uz neprijateljstva koja su se dešavala na drugim delovima teritorija pod kontrolom sukobljenih strana“).

izaziva ozbiljnu zabrinutost u pogledu razumijevanja suda i njegove primjene *chapeau* obilježja ratnih zločina, uključujući i predmete seksualnog nasilja.

4.2.3. *Nepostojanje zahtjeva za dokazivanjem pružanja otpora*

Kao što je navedeno u dijelu 3.1., u predmetima okončanim prije decembra 2015. godine, „upotreba sile“ je još uvijek predstavljala bitno obilježje krivičnog djela silovanja počinjenog u oružanom sukobu u predmetima pred Sudom BiH. Međutim, čak i prije usvajanja izmjena i dopuna Krivičnog zakona BiH kojima se briše ovo obilježje, mnoga vijeća su primjenjivala međunarodne standarde koji predviđaju da u predmetima silovanja počinjenog u oružanom sukobu nije neophodno da tužilaštvo dokaže eksplicitnu upotrebu sile,¹⁵³ iako to i dalje može poslužiti kao jedan od pokazatelja da se spolni odnos dogodio bez pristanka.

Zbog toga što nije potrebno dokazati upotrebu sile, ne traži se da se dokaže da je žrtva pružila fizički otpor počinitelju seksualnog nasilja. Misija OSCE-a u BiH podsjeća da je MKSJ kategorički odbacio pretpostavku da tužilaštvo mora dokazati otpor žrtve kako bi dokazalo da je počinjeno silovanje. Kako navodi Žalbeno vijeće u predmetu *Kunarac*:

„[Žalbeno vijeće] odbacuje uslov „otpora“ koji predlažu žalioци, što je dodatni element koji nema nikakvog utemeljenja u međunarodnom običajnom pravu. Kad žalioци misle da mogu ustvrditi kako samo trajan otpor omogućuje silovatelju da uvidi da njegovo udvaranje ne nailazi nadobrodoslicu, oni ne samo da griješe u pogledu primjene prava nego i izriču besmislicu u pogledu činjenica.“¹⁵⁴

Ohrabrujuće je da su u mnogim presudama sudovi u BiH izričito odbili razmatrati – često nakon argumentacije odbrane – „otpor“ kao bitno obilježje krivičnih djela seksualnog nasilja.¹⁵⁵ Naprimjer, u predmetu *Vojić i Mešić*, Sud BiH se pozvao na predmet *Kunarac* prilikom donošenja zaključka da otpor nije obilježje krivičnog djela silovanja.¹⁵⁶ Tako je vijeće dalje nastavilo razmatrati seksualne radnje počinjene protiv žrtve, a ne da li je ona bila u mogućnosti dati svoj puni i dobrovoljni pristanak ili ne; Sud je na osnovu ove analize zaključio da to ona nije mogla učiniti i da su optuženi bili svjesni ove činjenice, što je rezultiralo osuđujućom presudom za silovanje.¹⁵⁷ Iako Sud identificira i razmatra i nasilnu prirodu napada na žrtvu, kao što je ranije navedeno u dijelu 3.1., te činjenice mogu i dalje biti relevantne za utvrđivanje silovanja – međutim, one nisu neophodne.

U presudi koja predstavlja još jedan pozitivan primjer, u predmetu *Begović* koji je ranije analiziran, Sud jasno odbija otpor kao obilježje krivičnog djela silovanja i obrazlaže kako upotreba sile može biti relevantna, ali ne neophodna, da bi seksualne radnje činile

---

¹⁵³ Vidjeti, naprimjer, *Muhidin Bašić i Mirsad Šijak*, Sud BiH, drugostepena presuda od 5. novembra 2013. godine, para. 55 (u kojoj se ističe da prema međunarodnom pravu upotreba sile nije posebno obilježje silovanja); Vidjeti, također, Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 41.–42.

¹⁵⁴ *Dragoljub Kunarac i drugi*, Žalbeno vijeće MKSJ-a, presuda (IT-96-23) od 12. juna 2002. godine, para. 128.

¹⁵⁵ *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda od 19. septembra 2014. godine, str. 11–12.

¹⁵⁶ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 16. marta 2016. godine, para. 191 („U predmetu *Kunarac* također je pojašnjeno da ne postoji zahtjev za dokazivanjem pružanja otpora žrtve da bi se dokazalo nepostojanje pristanka žrtve.”).

¹⁵⁷ *Ibid.*, para. 262, 318–319.

silovanje: „Otpor nije uslov. Primjena sile ili prijetnja primjenom sile svakako predstavlja neoboriv dokaz odsustva pristanka, ali primjena sile nije po sebi element bića silovanja. Postoje drugi faktori, uz primjenu sile, zbog kojih se seksualna penetracija može smatrati činom na koji žrtva nije pristala i koji nije željela.“¹⁵⁸

Ovi predmeti pokazuju da prilikom donošenja odluke sudska vijeća u predmetima seksualnog nasilja, umjesto razmatranja elemenata fizičkog otpora žrtve, sada uzimaju u obzir nepostojanje pristanka žrtve. Međutim, u nekoliko skorijih predmeta, sudovi u BiH su nastavili razmatrati da li je žrtva pružala fizički otpor seksualnom napadu ili ne. Ovo se dešava čak i u nekim predmetima u kojima sud utvrdi da prinudne okolnosti koje su prisutne tokom oružanog sukoba negiraju sposobnost žrtve za davanje pristanka, dovodeći u pitanje razumijevanje nekih sudija obilježja silovanja počinjenog u oružanom sukobu.

Naprimjer, u predmetu *Savić*, iako je jasno ustanovio postojanje prinudnih okolnosti koje je optuženi iskoristio da bi počinio silovanje, Sud BiH je proveo bespotrebnu analizu mogućnosti žrtve da pruži otpor:

„Vijeće zaključuje da oštećena, zbog upotrebe sile, odnosno pištolja od strane lica koje je odvođi (a za koje lice je Vijeće utvrdilo da se radi o optuženom...), kao i zbog straha za svoj život i život svoje mldb. kćerke, te za njihovu sigurnost (što je oštećena opisala riječima: 'Ja od straha nisam smjela progovoriti') **nije mogla pružiti bilo kakav otpor**. Osim toga, u momentu kada naoružano lice dolazi po nju oštećena je bila sama u kući sa svojom mldb. kćerkom, što obje saglasno potvrđuju.“¹⁵⁹

Na sličan način, u predmetima *Šekarić* i *Racković*, Sud BiH ispravno analizira kontekst u kojem su počinjena krivična djela, kako bi utvrdio da su prinudne okolnosti negirale sposobnost žrtve za davanje pristanka. Međutim, u obje presude se nastavlja obrazlagati – identičnim riječima – da pod ovim okolnostima, žrtva „prilikom izvršenja silovanja nije bila u mogućnosti pružiti bilo kakav oblik otpora kako bi uspješno osujetila optuženog u njegovoj namjeri.“¹⁶⁰ Vijeće u predmetu *Zelenika* je upotrijebilo gotovo istu

---

¹⁵⁸ *Gligor Begović*, Sud BiH, prvostepena presuda od 11. decembra 2015. godine, str. 59–60.

¹⁵⁹ *Slavko Savić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 29. juna 2015. godine, para 218 (tekst naglašen naknadno). U vrijeme prvostepene i drugostepene presude, „upotreba sile“ je još uvijek bilo bitno obilježje zločina (član 173(1)(e) KZ BiH – silovanje kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva); stoga, iako je zaključak suda o upotrebi sile bio strogo u skladu sa zakonom na snazi u to vrijeme, to je u suprotnosti s međunarodnim standardima o upotrebi sile i tumačenju mnogih ranijih odluka Suda BiH i sudova u entitetima.

¹⁶⁰ *Dragan Šekarić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 13. februara 2015. godine, para. 233–237 (poziva se na odgovarajuće definicije silovanja iz predmeta *Furundžija* i *Kunarac*, ali i dalje uzima u obzir mogućnost žrtve da se odupre: „Vijeće je u tom kontekstu cijenilo relevantne objektivne okolnosti koje su van svake sumnje ukazivale da je do seksualnih odnosa između optuženog i oštećene S-1 došlo bez pristanka oštećene, te da oštećena prilikom izvršenja silovanja nije bila u mogućnosti pružiti bilo kakav oblik otpora kako bi uspješno osujetila optuženog u njegovoj namjeri.“ *Ibid.* para. 237.); *Vitomir Racković*, Sud BiH, prvostepena presuda od 11. maja 2015. godine, para 204–205 („Dakle, kada se sagledaju sve navedene okolnosti evidentno je da je oštećena RV-5 dovedena u stanje u kojem nije mogla pružiti bilo kakav otpor, nakon čega je protivno svojoj volji i silovana. Prilikom ocjene da li je spolni odnos između oštećene RV-5 i optuženog bio nevoljan, Vijeće je razmotrio sve okolnosti uključujući i radnje optuženog prije samog događaja, njegovo ponašanje u toku i nakon samog događaja kao i cjelokupnu situaciju u Višegradu u to vrijeme, te je van razumne sumnje zaključilo da je do spolnog odnosa optuženog i oštećene RV-5 došlo bez njenog pristanka, te da oštećena prilikom izvršenja silovanja nije bila u mogućnosti pružiti bilo kakav otpor kako bi uspješno osujetila optuženog u njegovoj namjeri.“).

formulaciju da opiše na koji način su prinudne okolnosti spriječile žrtvu da pruži „aktivni otpor“ silovanju koje je doživjela u logoru.¹⁶¹ Kantonalni sud u Bihaću, u ranije spomenutom predmetu *Soleša*, provodi na sličan način nepotrebnu analizu, u kojoj navodi da žrtva nije bila u stanju pružiti otpor, usprkos tome što je već u istom stavu naglasio da otpor ne predstavlja bitno obilježje krivičnog djela.¹⁶²

U predmetu *Dragičević*, i sam tužilac je žrtvi tokom direktnog ispitivanja postavio pitanje da li je „pružila bilo kakav otpor“ počiniocu.¹⁶³ Iako je Sud BiH na kraju optuženog oglasio krivim, pitanje koje je postavio tužilac odražava nedovoljno razumijevanje bitnih obilježja krivičnog djela silovanja u skladu sa zakonom u BiH.

Gore spomenuti predmet *Milovanović* predstavlja posebno zabrinjavajući izuzetak u općenito poboljšanoj praksi sudova u pogledu prepoznavanja prinudnih okolnosti i nepostojanja zahtjeva za dokazivanjem pružanja otpora. U spomenutom predmetu, Okružni sud u Bijeljini je oslobodio optuženog od optužbe za silovanje njegove susjede, nalazeći da žrtva „nije na silu odvedena iz njene kuće“ i da je „mogla pružiti otpor“ umjesto da ode u kuću optuženog, gdje je optuženi, prema njenom iskazu, zaključao vrata i prisilio je na seksualni odnos uz prijetnju nožem:

„Oštećena ... je na glavnom pretresu potvrdila da je 14.5.1992.g. nalazila se na mjestu Sase opština Srebrenica sa svojom porodicom u kući svoje svekrve (nije prisilno premještena iz svoje kuće, tj. nema dokaza u spisu o tome), da su istog dana njen muž... i njegov brat otišli da traže cigarete i kafu jer je bila nestašica istih (ne spominje se nestašica hljeba već cigara), te da se nisu vratili, a da je treći dan od tog događaja, njihovoj kući došao komšija Radosav Milovanović da ih navodno obide, kako kaže oštećena, kada joj je rekao da dođe u sami mrak kući njegovih roditelja da će joj dati cigarete i kafu, a tu su bili prisutni i njena svekrva i Muriz kao i njena djecate da su to čuli njena svekrva i Muriz a da nije sigurna da li su to čula djeca (dakle ne radi se o noćnim satima, ne radi se o nepoznatom licu koje je bilo u uniformi ali ne i naoružano niti je lice bilo na zadatku), što je ona i učinila i u kućnoj haljini tog istog dana pred noć i otišla u kuću roditelja optuženog (radi se o oštećenoj koja je u takvim uslovima mogla da pruži otpor tj. da ne ode kući optuženog, a kako ona sama kaže 'ja sam njemu došla na noge'), kada po njenoj izjavi, optuženi zaključava vrata kuće, istu nakon razgovora i upotrebe noža prisiljava i obavlja nasilnu obljubu – silovanje žrtve, iako je ista optuženom rekla da ima menstrualni ciklus, nakon čega ona odlazi kući a isti joj prijeti da o tome ne smije nikom ništa reći.“¹⁶⁴

---

¹⁶¹ *Ivan Zelenika i drugi*, Sud BiH, prvostepena presuda od 14. aprila 2015. godine, para. 702 i 704 („...oštećena prilikom izvršenja silovanja nije bila u mogućnosti pružiti bilo kakav oblik otpora, kojim bi uspješno osujetila optuženog u njegovoj namjeri.“).

¹⁶² *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda od 19. septembra 2014. godine, str. 13 („Obzirom da je oštećena bila maloljetna, da je bila sama, bez roditelja i obzirom da je optuženi daleko fizički snažniji od nje, sasvim je logično da oštećena nije ni mogla pružiti otpor a samim tim i optuženi nije morao ni primjeniti silu da bi ostvario svoju namjeru.“).

¹⁶³ *Zoran Dragičević*, Sud BiH, drugostepena presuda od 28. februara 2014. godine, para 57.

¹⁶⁴ *Radosav Milovanović*, Okružni sud u Bijeljini, prvostepena presuda od 22. januara 2016. godine, str. 4 (tekst naglašen naknadno).

U ovoj manjkavoj analizi, sud zanemaruje činjenicu da otpor žrtve ne predstavlja bitno obilježje krivičnog djela silovanja. Sud također nije uzeo u obzir postojanje prinudnih okolnosti koje su bile prisutne u to vrijeme, a naročito da je počinitelj došao u kuću žrtve u vojnoj uniformi u periodu u kojem je oružani sukob koji je bio u toku u Bosni i Hercegovini poremetio normalan tok života na tom području, pogotovo za nesrpsko stanovništvo, i to samo tri dana nakon nestanka žrtvinog supruga. Ocjenjujući da li je žrtva „mogla pružiti otpor,“ sud vrši ocjenu pristanka žrtve i krši odredbu Zakona o krivičnom postupku RS omogućavajući prihvatanje takvog dokaza u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu. Zabrinjavajuće je da je Vrhovni sud RS, odlučujući po žalbi, potvrdio obrazloženje prvostepenog suda.¹⁶⁵

Razmatranjem otpora kao bitnog obilježja silovanja u oružanom sukobu, neki sudovi u BiH izjednačavaju izostanak otpora sa oblikom pristanka žrtve. Ovakav pristup ukazuje da se na suptilan način krivica prebacuje na žrtvu koja nije pružila ili nije mogla pružiti fizički otpor napadu počinioca. S druge strane, ovo služi kako bi se u sudskoj praksi održali stereotipi o prirodi pristanka i seksualnom nasilju – stereotipi koji su, naprimjer, naglašeno prisutni u predmetu *Milovanović*.

Kako bi se otklonio ovaj problem, Misija OSCE-a u BiH preporučuje da se u obrazloženjima svih presuda Suda BiH i sudova u entitetima na jasan način istakne da otpor ne predstavlja bitno obilježje krivičnog djela silovanja, kao što su to već uradila vijeća u predmetima *Vojić i Mešić* i *Begović*. Na taj način će se osigurati potpuna primjena važećeg krivičnog zakona i smanjiti mogućnost dalje stigmatizacije kojoj su izložene žrtve seksualnog nasilja.

4.3. Standardi dokazivanja

4.3.1. Ocjena pristanka žrtve kao dokaza u korist odbrane

Kao što je ranije opisano, sudovi u BiH sve više prepoznaju postojanje prinudnih okolnosti i njihovu ulogu u negiranju sposobnosti žrtve za davanje pristanka na spolni odnos. U većini predmeta, a u skladu sa važećim standardima dokazivanja po ZKP-u, sudovi su odbili pokušaje odbrane da se prihvati dokaz o pristanku žrtve. Međutim, u nekim predmetima sudovi nisu ispravno postupili, te su razmatrali prirodu odnosa žrtve i počinioca usprkos postojanju prinudnih okolnosti koje onemogućavaju davanje pristanka žrtve.

Naprimjer, u predmetu *Vlahović*, Sud BiH se nepotrebno upustio u ocjenu okolnosti u kojima se žrtva nalazila, u cilju utvrđivanja njezinog nedavanja pristanka na seksualni odnos sa optuženim. Naime, Sud nije prihvatio tezu odbrane koju je pokušala graditi putem iskaza dva svjedoka da je seksualni odnos između počinioca i žrtve bio dobrovoljan; pri tome, Sud je bilo kakav odnos pripisao „Štokholmskom sindromu,“ gdje se, u svjetlu okolnosti u kojima se nalazila – uključujući geografsku izolaciju Grbavice, prisutnost neprijateljske vojske i činjenicu da je žrtva bila žena koja je tu bila sama – žrtva „veže za vinovnika“ i „nesvjesno i stihijski gubi vlastiti identitet kako bi se povinovala silovatelju.“¹⁶⁶ Sud dalje navodi da „imajući u vidu sveukupni haotični i nesvakidašnji kontekst dešavanja, to nikako ne podrazumijeva da je žrtva na ostvareni seksualni kontakt dobrovoljno pristala.“¹⁶⁷ Ova

¹⁶⁵ *Radosav Milovanović*, Vrhovni sud Republike Srpske, drugostepena presuda od 24. marta 2016. godine.

¹⁶⁶ *Veselin Vlahović Batko*, Sud BiH, prvostepena presuda od 29. marta 2013. godine, para. 885.

¹⁶⁷ *Ibid.*

analiza psihičkog stanja žrtve je bila potpuno nepotrebna i u suprotnosti sa zabranom korištenja pristanka žrtve u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu koju propisuje ZKP. Nakon što je Sud već utvrdio postojanje prinudnih okolnosti, nije bilo potrebe za razmatranjem tvrdnji odbrane da je žrtva pristala na seksualni odnos. Dovoljno bi bilo dati objašnjenje zašto su tvrdnje odbrane nebitne, umjesto da se razmatra njihov meritum.

Na sličan način, u prvostepenoj presudi u predmetu *Tolić*, Sud BiH je izvršio ocjenu istinitosti iskaza optuženog koji je izjavio da je bio u ljubavnoj, dobrovoljnoj, vezi sa žrtvom – koja je bila zatočenik u logoru u kojem je on obavljao dužnost stražara tokom oružanog sukoba. Sud je u konačnici utvrdio da su tvrdnje optuženog neosnovane.¹⁶⁸ Iako je Sud optuženog oglasio krivim za silovanje u datim okolnostima, nepotrebno je i suprotno odredbi ZKP-a pristupio ocjeni pristanka žrtve, jer očigledne prinudne okolnosti opisane već u narednom stavu – status žrtve kao zatočenice u logoru – svakako isključuju sposobnost žrtve za davanje pristanka.¹⁶⁹

Pored toga što prepoznaje da je Sud BiH pokušao dati definiciju prinudnih okolnosti u predmetima *Vlahović* i *Tolić*, Misija OSCE-a u BiH primjećuje da je ocjena davanja pristanka žrtve kojoj je Sud pristupio u ovim predmetima nepotrebna i odstupa od standarda postavljenih u ZKP-u BiH i domaćoj sudskoj praksi. Dovoljno je da tužilaštvo dokaže postojanje prinudnih okolnosti koje je počinitelj iskoristio kako bi počinio silovanje. Nakon ovoga nije potrebno dokazivati nepostojanje pristanka žrtve; seksualna autonomija se ne može slobodno i dobrovoljno ostvarivati pod ovakvim okolnostima. U slučajevima fizičkog lišenja slobode u kontekstu oružanog sukoba – uključujući i u zatočeničkim centrima – takve prinudne okolnosti su očigledne. Ovo načelo je više puta potvrđeno u sudskoj praksi MKSJ-a, naprimjer u presudi prvostepenog vijeća u predmetu *Milutinović*:

„Svaki oblik prinude, uključujući dela ili pretnje nasiljem, zatočenje i, uopšteno, prisutne opresivne okolnosti, jednostavno su dokaz koji govori o nepostojanju pristanka. Pored toga, Pretresno veće stoji na stanovištu da se, **kada se neko lice drži u zatočenju, posebno za vreme oružanog sukoba, iz tih okolnosti može izvesti zaključak o prinudi i odsustvu pristanka.**“¹⁷⁰

Misija OSCE-a u BiH ističe da je obimnom domaćom i međunarodnom sudskom praksom ustanovljeno da, u situaciji kada sud utvrdi da je počinitelj iskoristio prinudne okolnosti da počinio djelo seksualnog nasilja tokom oružanog sukoba, nije potrebno razmatrati pitanje pristanka žrtve. Ovo je također jasno predviđeno zakonima o krivičnom postupku BiH, FBiH, RS i Brčko distrikta BiH.

4.3.2. Ranije seksualno ponašanje

¹⁶⁸ *Josip Tolić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 20. marta 2015. godine, para. 186–187.

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ *Milan Milutinović i ostali*, Pretresno vijeće MKSJ-a, presuda (IT-05-87-T), Vol. I, 26. februara 2009. godine, para. 200 (tekst naglašen naknadno). Vidjeti, također, *Anto Furundžija*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ-a (IT-95-17/1-T) od 10. decembra 1998. godine, para. 271 („Elementi silovanja, razmotreni u paragrafu 185 ove Presude, ispunjeni su time što je optuženi B svojim penisom penetrirao usta, vaginu i anus svjedokinje A. Odbrana se nije pozvala na pristanak, a svjedokinja A je u svakom slučaju bila zatočena. **Mišljenje je Pretresnog vijeća da bilo kakvo zatočeništvo isključuje pristanak.**“ (tekst naglašen naknadno)); *Vlastimir Đorđević*, Žalbeno vijeće MKSJ-a, presuda (IT-05-87/1-A) od 27. januara 2014. godine, para. 852.

Posebno pozitivan pomak se ogleda u tome da sudovi u BiH prilično dosljedno primjenjuju standard dokazivanja kojim se zabranjuje odbrani (ili tužilaštvu) ispitivanje o seksualnom životu žrtve prije izvršenja krivičnog djela,¹⁷¹ kao što je Misija OSCE-a u BiH ukazala u svojim prethodnim izvještajima.¹⁷² Ovo uključuje i direktno ispitivanje o ranijem seksualnom ponašanju i indirektno insinucije o takvom ponašanju.¹⁷³

Predmet *Soleša* odličan je primjer dobre prakse u ovom pogledu. Tokom unakrsnog ispitivanja svjedoka-žrtve, Kantonalni sud u Bihaću je odmah zabranio odbrani da nastavi sa ispitivanjem koje se odnosilo na ranije seksualno ponašanje žrtve, obrazlažući to u svojoj prvostepenoj osuđujućoj presudi:

„Odbrana je kroz unakrsna pitanja pokušala obezvrijediti iskaz oštećene pa ju je pokušala ispitati na okolnosti njenog ranijeg seksualnog života što sud nije dozvolio jer se radi o činjenicama koje se ne mogu koristiti kao dokaz i na kojima se ne može zasnivati sudska odluka. Nakon što joj je branilac optuženog pokazao fotografiju na kojoj se nalazio izvjesni [...], oštećena je potvrdila da ga poznaje i da joj je bio momak dok se nalazila u Ripču što je za sud u konkretnom slučaju bila potpuno irelevantna činjenica i pokušaj odbrane da nedozvoljenim pitanjima diskreditira iskaz oštećene.“¹⁷⁴

Potvrđujući osuđujuću presudu prvostepenog suda u predmetu *Soleša*, Vrhovni sud FBiH je potvrdio stav Kantonalnog suda u Bihaću, odbijajući žalbu odbrane u kojoj je ukazala da je žrtva bila „seksualno zrela“ i da se ranije već upustila u seksualne odnose s drugom osobom, ističući da pozivanje na ranije seksualno ponašanje žrtve nije dopušteno.¹⁷⁵

Usprkos pozitivnom napretku u ovom pogledu, Misija OSCE-a u BiH mora napomenuti da je u barem dva nedavna predmeta sam tužilac žrtvu ispitivao o njenim ranijim seksualnim iskustvima, očigledno u pokušaju da pokaže manjak iskustva žrtve i tako istakne razmjere štete nanosene seksualnim nasiljem.¹⁷⁶ Misija OSCE-a u BiH napominje da ispitivanje žrtve o njenom ranijem seksualnom ponašanju predstavlja kršenje važećih

---

¹⁷¹ Vladimir Šišić, Okružni sud u Doboju, glavni pretres (na kojem je predsjednik vijeća istakao da dokazi o ranijem seksualnom ponašanju žrtve nisu prihvatljivi); Asim Kadić, Kantonalni sud u Zenici, glavni pretres (sud nije dozvolio pitanja branioca u kojima se implicirao prethodni seksualni odnos između žrtve i druge osobe. Međutim, zabrinjavajuće je da je sam tužilac pitao žrtvu tokom direktnog ispitivanja da li je silovanje bilo njeno prvo seksualno iskustvo).

¹⁷² Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 33.

¹⁷³ Vidjeti, naprimjer, *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 16. marta 2016. godine, para. 292 (Sud nije poklonio vjeru izjavama svjedokâ odbrane o muškarcima koji su dolazili u kuću žrtve prije silovanja, nalazeći da je svrha takvog svjedočenja bila da žrtvu predstavi kao promiskuitetnu osobu, mada u isto vrijeme Sud nije izričito naveo odredbu ZKP-a o zabrani dokazivanja ranijeg seksualnog života žrtve); vidjeti, međutim, *Slavko Savić*, Sud BiH, prvostepena presuda od 29. juna 2015. godine, para. 326–330 (Zaštićena svjedokinja „D” svjedočila je o vezama žrtve sa mnogim muškarcima prije silovanja, te je pravila insinucije u pogledu njenog seksualnog ponašanja. U konačnici, Sud nije poklonio vjeru ovoj svjedokinji zbog nedovoljnog kredibiliteta njenog iskaza, navodeći mnogobrojne kontradiktornosti prilikom davanja iskaza. U svjetlu člana 264. stav 1. ZKP BiH, nijedan dokaz koji se iznosi da bi se pokazalo ranije seksualno iskustvo, ponašanje ili seksualnu orijentaciju oštećenog neće biti prihvatljiv).

¹⁷⁴ *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda od 19. septembra 2014. godine, str. 8.

¹⁷⁵ *Duško Soleša*, Vrhovni sud Federacije BiH, drugostepena presuda, 22. maj 2015. godine, str. 10.

¹⁷⁶ Naprimjer, *Asim Kadić*, Kantonalni sud u Zenici; drugi relevantni predmet je u toku pred Sudom BiH.

standarda dokazivanja koje propisuje ZKP bez obzira na to da li pitanje postavlja tužilaštvo ili odbrana ili da li ono ima za cilj ustanovljavanje otežavajućih okolnosti.

4.3.3. *Nepostojanja zahtjeva za potkrepljivanjem iskaza žrtve*

Kako je već navedeno u ranijim izvještajima Misije OSCE-a u BiH, sudovi u BiH su u novijoj praksi ustanovili da, u skladu sa domaćom i praksom međunarodnih sudova, potkrepljivanje iskaza žrtve seksualnog nasilja nije zahtjev.¹⁷⁷ Ovaj pozitivni trend je nastavljen, pa se tako veliki broj sudova direktno poziva na međunarodnu sudsku praksu i na Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a kao osnov za donošenje odluke o prihvatljivosti iskaza žrtve kao jedinog dokaza, ukoliko je pouzdan i vjerodostojan.¹⁷⁸ U predmetu *Soleša*, naprimjer, Kantonalni sud u Bihaću je dao sljedeće obrazloženje:

„Silovanje predstavlja krivično djelo čije se radnje najčešće dokazuju i utvrđuju isključivo na osnovu iskaza oštećene, jer drugih očevidaca najčešće nema, a vrlo često nema ni konkretne medicinske dokumentacije... Sud je s posebnom pažnjom razmotrio svjedočenje svjedoka optužbe i odbrane u kontekstu provedenih materijalnih dokaza prije nego što je iskaz oštećene prihvatio kao osnovu za donošenje zaključka o krivici optuženog. Pri tome je sud imao u vidu i praksu MKSJ u skladu sa pravilom 96. Pravilnika o postupku i dokazima koji propisuje da se u slučajevima seksualnog nasilja neće tražiti dodatno potkrijepljivanje svjedočenja žrtve silovanja. Navedeno pravilo 96. Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a i MKSR-a propisuje da u slučaju seksualnog napada, ranije seksualno ponašanje žrtve neće biti prihvaćeno kao dokaz i da se neće tražiti potkrijepljivanje iskaza žrtve. Primjenjujući ovo pravilo, pretresno vijeće MKSR-a zaključilo je da Vijeće može temeljiti svoje zaključke samo na jednom iskazu ukoliko je taj iskaz relevantan i vjerodostojan...“¹⁷⁹

S druge strane, u nekim predmetima seksualnog nasilja na sudovima u BiH, optuženi su oslobođeni optužbi za seksualno nasilje jer je utvrđeno da iskaz oštećene kao jedini dokaz

¹⁷⁷ Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sud BiH, 2005–2013), str. 35-36; Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (Sudovi u entitetima, 2004-2014), str. 21.

¹⁷⁸ *Dragan Šekarić*, Sud BiH, drugostepena presuda, 30. septembar 2015. godine, para. 153–155 („Apelaciono vijeće primjećuje da je inherentno pravo suda da utvrđuje činjenice na osnovu principa slobodne ocjene dokaza i u skladu sa dubokim ličnim uvjerenjem svakog od sudija. Radi se o široko postavljenom diskrecionom pravu koje je podložno određenom broju ograničenja. Međutim, na princip *unus testis nullus testis* (jedan svjedok nije dovoljan) koji zahtijeva potkrepljivanje svjedočenja jedinog svjedoka neke relevantne činjenice drugim svjedokom, više se ne poziva gotovo ni jedan moderni kontinentalni pravni sistem. Prema tome, za utvrđivanje relevantnosti činjenica je kao kriterij opredjeljujući kvalitet svjedočenja, a ne puki broj dokaza. U prilog ovakvom zaključku ide i stav Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSR), gdje je pretresno vijeće primjenjujući pravilo 96. Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a i MKSR-a zaključilo 'da vijeće može temeljiti svoje zaključke samo na jednom iskazu ukoliko je taj iskaz relevantan i vjerodostojan.'“); *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 16. mart 2016. godine, para. 266–268 (citira presudu MKSJ-a u predmetu *Tadić* kojom argumentacijom odbacuje primjenu principa *unus testis nullus testis*); *Vitomir Racković*, prvostepena presuda, 11. maj 2015. godine, para. 208; *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. juni 2015. godine, para. 156–182; *Muhidin Bašić i Mirsad Šijak*, Sud BiH, prvostepena presuda, 18. januar 2013. godine, para. 201; *Muhidin Bašić i Mirsad Šijak*, Sud BiH, drugostepena presuda, 5. novembar 2013. godine, para. 47, 72.

¹⁷⁹ *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda od 19. septembra 2014. godine (potvrđena u žalbenom postupku), str. 12–13).

nije bio vjerodostojan ili nije mogla sa sigurnošću identificirati počinioca – što pokazuje da sudovi na ispravan način tumače nepostojanje zahtjeva za potkrepljivanjem iskaza i princip *in dubio pro reo*.¹⁸⁰

Ranije spomenuti predmet Milovanović koji je procesuiran pred Okružnim sudom u Bijeljini, i u ovom dijelu ističe se kao problematičan, jer se u njemu, za razliku od predmeta pred skoro svim sudovima u BiH, ne prihvata nepotkrepljeni iskaz žrtve seksualnog nasilja. Prilikom razmatranja izvedenih dokaza, sud je istakao:

„Kako se optužnica zasniva u potpunosti na svjedočenju oštećene [ime izostavljeno], a koji nije potvrđen nijednim materijalnim dokazom, to sud iskaz ovog svjedoka i ostalih posrednih svjedoka datih na glavnom pretresu, a koji kad se dovedu u vezi sa materijalnim dokazima, nije mogao prihvatiti da bi se utvrdila direktna krivična odgovornost optuženog za ovako teško krivično djelo koje mu se stavlja na teret izmjenjenom optužnicom (jer posredni svjedoci zavisno o etničkoj i pripadnosti stranama u sukobu te ličnoj motivisanosti za ishod ovog postupka, rodbinskim ili drugim odnosima sa optuženim ili oštećenom i načinu izvora sticanja saznanja o konkretnom događaju različito svjedoče o bitnim okolnostima događaja iz optužbe).“¹⁸¹

Insistiranjem da iskaz oštećene bude potkrijepljen iskazima drugih svjedoka, sud je zanemario opsežnu domaću i međunarodnu sudsku praksu i nije uzeo u obzir činjenicu da je, kako je obrazloženo u predmetu *Soleša*, oštećena često jedini svjedok seksualnog nasilja. Ostaje za vidjeti hoće li se zahtijevati potkrepljivanje iskaza žrtve seksualnog nasilja u budućim predmetima pred Okružnim sudom u Bijeljini.

Također treba napomenuti da neki od sudova u entitetima nemaju primjera iz svoje sudske prakse u kojima je iskaz oštećene bio jedini dokaz u predmetu. Moguće je da tužiocima u nekim predmetima nisu teretili počinioca za krivično djelo seksualnog nasilja iz bojazni da sud neće prihvatiti iskaz oštećene kao jedini dokaz. Zbog toga se nadati da tužiocima na svim nivoima vrše pravilnu ocjenu vjerodostojnosti žrtve-svjedoka u fazi istrage, u svjetlu standarda nepostojanja zahtjeva za potkrepljivanjem opisanog ranije, a uz podršku kvalificiranog službenika za podršku svjedocima.¹⁸² Takva vrsta pristupa bi osigurala da

---

¹⁸⁰ Vidjeti, naprimjer, *Dževad Dulić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 11. septembar 2015. godine, para. 134 (oslobađa optuženog za silovanje na osnovu brojnih neslaganja u iskazu žrtve i iskaza drugih svjedoka); *Goran Popović*, Sud BiH, prvostepena presuda, 30. april 2015. godine, para. 84–94, i *Goran Popović*, Sud BiH, drugostepena presuda, 29. februar 2016. godine, para. 37 (oslobađa optuženog za zločin protiv čovječnosti, *inter alia*, prisilnim seksualnim odnosom, na osnovu znatnih nedosljednosti u iskazima svjedoka datih u toku istrage i tokom suđenja, posebno naglašava činjenicu da jedna od žrtava, u ranije datim iskazima, nikad nije spomenula ime optuženog, ali joj je kasnije udruženje „Žene-Žrtve rata“ pokazalo sliku na kojoj se nalazi optuženi, te ga je naknadno identificirala kao počinioca); *Oliver Krsmanović*, Sud BiH, prvostepena presuda, 31. avgust 2015. godine, para. 313 (oslobađa optuženog za zločin protiv čovječnosti progonom u obliku prisilnog seksualnog odnosa, zbog nemogućnosti žrtve da ga prepozna kao počinioca, pošto je lice muškarca koji ju je silovao bilo prekriveno maskirnim bojama za vrijeme počinjenja krivičnog djela; potvrđeno u žalbenom postupku); *Predrag Milisavljević i dr.*, Sud BiH, prvostepena presuda, 28. oktobar 2014. godine (oslobađa optuženog za zločin seksualnog nasilja jer ga žrtva nije mogla prepoznati počinitelja); *Mato Čondrić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 18. septembar 2015. godine, para. 50 (oslobađa optuženog za silovanje zatvorenice ženskog spola u mjestu zatočenja gdje je bio čuvar, zato što nije mogla prepoznati počinitelja i zato što je svjedočila da je o njegovom identitetu dobila saznanja od drugih osoba).

¹⁸¹ *Radosav Milovanović*, Okružni sud u Bijeljini, prvostepena presuda, 22. januar 2016. godine, str. 6.

¹⁸² Vidjeti dio 6. u nastavku teksta koji se odnosi na podršku i zaštitu svjedoka.

tužiocu procijene je li moguće podići optužnicu u predmetu u kojem je žrtva jedini svjedok, a postoji osnovana sumnja da je krivično djelo seksualnog nasilja počinjeno, uzevši u obzir sve relevantne okolnosti.

Na osnovu postojeće sudske prakse, Misija OSCE-a u BiH pozdravlja praksu gotovo svih sudova u BiH koji poklanjaju vjeru iskazu žrtve kao jedinom dokazu, ako je pouzdan i vjerodostojan, i poziva sve sudove da usvoje ovakvu praksu kako bi se spriječila nekažnjivost za krivična djela seksualnog nasilja kada je žrtva jedini svjedok.

4.3.4. Vjerodostojnost

Kada je žrtva seksualnog nasilja jedini svjedok, onda je pitanje vjerodostojnosti njenog iskaza od ključne važnosti. Iako sudovi u BiH imaju pravo na potpunu i slobodnu ocjenu izvedenih dokaza, postojeća domaća i međunarodna sudska praksa u oblasti seksualnog nasilja u oružanom sukobu pruža obilje smjernica o primjeni standarda koji se odnose na ocjenu vjerodostojnosti traumatiziranih svjedoka, uključujući i to da manje nedosljednosti u iskazu nemaju odlučujuću ulogu prilikom utvrđivanja vjerodostojnosti svjedoka.¹⁸³

Ohrabrujuće je da su u nekoliko zadnjih godina Sud BiH i mnogi sudovi u entitetima učvrstili i proširili svoju sudsku praksu u vezi sa ocjenom vjerodostojnosti traumatiziranih svjedoka, uključujući i one u predmetima seksualnog nasilja, uzimajući u obzir cjelokupni kontekst situacije u kojoj se svjedok nalazi, kao i kakav uticaj trauma ima na pamćenje, dosljednost i odluku da se seksualno nasilje prijavi tek nakon proteka dužeg vremenskog perioda.¹⁸⁴

U predmetu *Laličić*, naprimjer, Sud BiH je na jasan način obrazložio kako trauma usljed preživljenog seksualnog nasilja može uticati na svjedočenje žrtve:

„Sudska praksa, nalazeći uporište u različitim stručnim tumačenjima iz oblasti seksualnih delikata, u više navrata je pokazala i prihvatila, sa čim je saglasno i ovo Vijeće, da silovane žene u većini slučajeva o tom za njih traumatskom događaju, počinju pričati tek nakon dužeg niza godina... Ovakvo ponašanje uzrokuju različiti faktori. Naime, valja imati u vidu da je opštepoznato da s obzirom na cjelokupan odnos sredine i tradiciju na ovom podneblju, opšta pojava da žene koje su silovane, nastoje da se to ne sazna u javnosti i da to u što većoj mjeri kriju, pa čak i od svojih najbližih, a ne da pričama da su lično silovane, ako se to zaista nije dogodilo, nastoje napakostiti bilo kome... Stoga je i po ocjeni Vijeća sasvim logično to što neke od njih o silovanju prvi put progovaraju tek više godina nakon što im se to dogodilo i što priču o tom traumatičnom događaju, nastoje izbjeći ili pak skratiti, svodeći je na sam akt

¹⁸³ Vidjeti, naprimjer, *Radić i dr.*, Sud BiH, prvostepena presuda, 9. mart 2011. godine, para. 546–550.

¹⁸⁴ Vidjeti, naprimjer, *Petar Kovačević*, Sud BiH, prvostepena presuda, 2. novembar 2015. godine, para. 240–242 (odbijajući nastojanje odbrane da ospori vjerodostojnost kazivanja u svjedočenju žrtve S-1 zbog manjih neslaganja sa iskazom koje je ranije dala tokom istrage); *Ibro Macić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 17. april 2015. godine, para. 290 (naglašavajući da neznatne nedosljednosti nisu bile odlučujuće u ocjeni njihove vjerodostojnosti, usljed proteka vremena od inkriminiranih događaja, te uticaja traumatičnih iskustava ovog događaja na cjelokupan kvalitet života i zdravlja žrtava, što može objasniti takve nedosljednosti).

silovanja (kako su to u konkretnom slučaju činile mnoge žrtve) i pri tome, doživljavajući priču o detaljima kao potpuno irelevantnu i za njih iritirajuću.¹⁸⁵

U predmetu *Marković i Marković*, dvojici optuženih, koji su bili pripadnici VRS-a, stavljano je na teret da su sa trećim optuženim prisilno odveli četrnaestogodišnju djevojčicu iz njenog doma i da su je više puta silovali u kombiju kojim je upravljala četvrta osoba. U osuđujućoj presudi, Sud BiH je cijenio da je iskaz svjedoka-žrtve vjerodostojan i pored postojanja manjih neslaganja u njenim ranijim iskazima i svjedočenju koje je dala na glavnom pretresu, navodeći da:

„U tom smislu Vijeće je našlo da nema značajnih odstupanja u iskazu S-4 koji je dala na pretresu u odnosu na njene ranije iskaze. Osim toga, što se tiče manjih nedosljednosti u iskazu oštećene, saglasno stavu vijeća MKSJ u predmetu *Furundžija*, Vijeće nalazi da od lica koja su preživjela takva traumatična iskustva poput silovanja 'nije razumno očekivati da se sjećaju sitnih detalja događaja kao što su datum ili vrijeme. Takođe nije razumno očekivati da se sjećaju svakog pojedinačnog elementa kompliciranog i traumatičnog redoslijeda događaja. U stvari, nedosljednosti mogu pod određenim okolnostima ukazivati na istinitost i na činjenicu da na svjedoke nije uticano'.¹⁸⁶

Na sličan način, u predmetu *Vlahović*, Sud BiH je na pravilan način cijenio postojanje manjih neslaganja u iskazima većeg broja svjedoka ili njihove prethodne šutnje u vezi sa seksualnim nasiljem koje su pretrpili, nalazeći da neke nedosljednosti u iskazima svjedoka-žrtava nisu odlučujuće kod ocjene njihove vjerodostojnosti. U tom predmetu, vijeće je navelo da je nespremnost žrtve da otvoreno govori o takvim iskustvima „prirodna“ i „razumljiva“ u svjetlu iskaza vještaka psihologa tokom pretresa, koji je objasnio kakve posljedice ostavlja trauma na žrtvu; Sud je također prihvatio da je logično da žrtva neće prijaviti silovanje policiji u prisustvu vlastite kćerke.¹⁸⁷

U predmetu *Dulić*, Sud BiH je u konačnici oslobodio optuženog za silovanje civilnog lica ženskog spola. Pri tome je odbio argument odbrane da je vjerodostojnost žrtve upitna zbog činjenice da je silovanje prijavila 20 godina nakon počinjenja djela, prihvatajući da mogu postojati različiti razlozi zbog kojih oštećena nije ranije prijavila silovanje.¹⁸⁸ Ipak, Sud

---

¹⁸⁵ *Zaim Laličić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 25. maj 2015. godine, para. 153–155 (citati izostavljeni). Sud je utvrdio da je iskaz žrtve vjerodostojan u skladu s ovim standardom. *Ibid.*, para. 171 („Analizirajući iskaz oštećene SM kako sa aspekta žrtve nečovječnih djela i silovanja, uzimajući u obzir da je godinu dana bila zatvorena sa malodobnim djetetom, da je tokom boravka u zatvoru bila žrtvom traumatičnih iskustava u kojim je strahovala za svoj i život svoga djeteta, objektivne okolnosti pod kojim su se djela nečovječnog postupanja i silovanja dešavala, njen iskaz dat na glavnom pretresu dovođen u vezu sa ostalim provedenim dokazima subjektivne i objektivne prirode na koje se presuda poziva saglasan je u pogledu određujućih okolnosti boravka oštećene u zatvoru u Hrasnici, uslovima i opisu prostorija u kojim su zatvorenci držani, saznanjima o odvođenju muškaraca na prinudne radove, ubistvima, udaranju zatvorenih osoba te ga je Vijeće ocijenilo tačnim, uvjerljivim i stoga prihvatljivim.“).

¹⁸⁶ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. juni 2015. godine, para. 179.

¹⁸⁷ *Veselin Vlahović Batko*, Sud BiH, prvostepena presuda, 29. mart 2013. godine, para. 199, 211, 311–312.

¹⁸⁸ *Dževad Dulić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 11. septembar 2015. godine, para. 133 („Vijeće ne nalazi opravdanim prigovor braniteljice dat u završnom izlaganju u kojem se kredibilitet oštećene osporava po osnovu činjenice da o činu silovanja govori otvoreno tek po proteku 20 godina od inkriminisanog događaja, obzirom da motivi za takvo postupanje mogu biti različiti i veoma često su logični i opravdani životnim okolnostima, te socijalnim, ličnim, porodičnim i društvenim statusom oštećene osobe“).

je detaljno razmotrio iskaz svjedoka-žrtve, kao i iskaze određenog broja drugih svjedoka koji su potkrepljivali njen iskaz, te je ustanovio da se nije moglo utvrditi izvan svake sumnje da je optuženi počinio djelo za koje se tereti.¹⁸⁹ Sud je svoje mišljenje zasnovao na velikom broju većih neslaganja u iskazu oštećene i iskazima drugih svjedoka.¹⁹⁰ Iako Misija OSCE-a u BiH ističe da kada sud u toku postupka utvrdi da su nedosljednosti toliko velike da dovode u pitanje vjerodostojnost dokaza, pravilno je da se postupi u skladu sa principom *in dubio pro reo*. Međutim, taj predmet potencijalno može izazivati zabrinutost u smislu kvaliteta istrage i ocjene dokaza Tužilaštva BiH.¹⁹¹

Presuda Kantonalnog suda u Bihaću u predmetu *Soleša* predstavlja pozitivan primjer ocjene vjerodostojnosti žrtve na primjeren način. U tom predmetu, odbrana je pokušala osporiti kredibilitet žrtve ističući da je prijavila zločin tek 20 godina nakon počinjenja, kao i da je za to vrijeme primala naknadu kao civilna žrtva rata. Sud je odlučno odbio ovo osporavanje, navodeći:

„Sud nije prihvatio ovakve navode odbrane imajući u vidu da moment kada žena izabere da prijavi silovanje ili o tome govori nevažan za pitanje da li je zločin počinjen. Ovo se kao i u slučaju drugih dokaza mora posmatrati u kontekstu rata i njegovih posljedica u BiH. Vještaci su u svom iskazu pred sudom da nije neobično da se silovane žene prvi put o tome odluče progovoriti 20 godina poslije, da je prema dosadašnjoj praksi uočeno da veliki broj žena muževima i djeci ne govore da su silovane. Činjenica da rade i da naizgled normalno funkcioniraju, takođe nije neobična pojava za žrtve silovanja. Naime, prema navodu vještaka, ove osobe 'tiho pate' i funkcioniraju sa smanjenom funkcijom...“¹⁹²

Kao izuzetak od ovakvog pristupa sudova u BiH pitanju vjerodostojnosti žrtava-svjedoka pod traumom, u predmetu *Milovanović*, Okružni sud u Bijeljini je zaključio da iskaz oštećene nije vjerodostojan. U oslobađajućoj presudi, sud je naveo da iskaz oštećene nisu potkrijepili drugi svjedoci¹⁹³ – što nije neophodno, kako je već opisano u drugim primjerima – i čak je otišao i korak dalje pa je naveo i da je oštećena usmjeravana u svojim izjavama, a zbog neslaganja njenih iskaza na pretresu i onih datih ranije, tokom istrage.¹⁹⁴ Osim toga, u obrazloženju da tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi počinio krivično djelo, sud je također naveo da je žrtva podnijela prijavu tek 2014. godine, a da nije objasnio značaj te činjenice za odluku koju je donio.¹⁹⁵ Spominjanje ove činjenice ukazuje na to da je sud tu činjenicu

---

¹⁸⁹ *Ibid.*, para. 90–135.

¹⁹⁰ *Ibid.*, para. 93–94.

¹⁹¹ Ovo potkrepljuje činjenica da Sud u presudi kritikuje tužilaštvo zbog propusta da oštećenoj predoči fotografiju osobe s istim imenom i prezimenom kao i optuženi, a koja je bila prisutna na području gdje je počinjeno krivično djelo u inkriminisano vrijeme, a nalikuje opisu oštećene. *Ibid.*, para. 119–120.

¹⁹² *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 19. septembar 2014. godine, str. 15–16.

¹⁹³ *Radosav Milovanović*, Okružni sud u Bijeljini, prvostepena presuda, 22. januar 2016. godine, str. 4–5.

¹⁹⁴ *Ibid.*, str. 4–5. („Cijeneći iskaz oštećene koji je dala u Tužilaštvu u Sarajevu dana 17.12.2014. godine, gdje je ...potvrdila da je tada imala menstruaciju, a na glavnom pretresu tvrdila da nije imala menstruaciju nego je to samo rekla optuženom da bi odustao od silovanja (po ocjeni suda i ove činjenice govore da je oštećena usmjeravana u svojim izjavama).“).

¹⁹⁵ *Ibid.*, str. 5 („Iz svih provedenih dokaza optužbe, po ocjeni suda nije dokazano da je optuženi konkretne prilike izvršio navedene radnje koje mu se stavljaju na teret usklađenom optužnicom u vrijeme oružanog sukoba u funkciji svog službenog ovlaštenja neposredno ili postupajući po naređenju pretpostavljenog ovlaštenog lica, jer je za postojanje ovog krivičnog djela potrebno kršiti međunarodno pravo koje obavezuje aktivne učesnike u

smatrao štetnom za vjerodostojnost njenog iskaza, bez obzira na primjere iz opsežne sudske prakse u pogledu protoka vremena kod podnošenja prijave krivičnih djela koja izazivaju traumatiziranje žrtve, kao što je već navedeno u Izvještaju.

Misija OSCE-a u BiH želi naglasiti da je većina sudova u BiH postigla značajan napredak prilikom ocjene vjerodostojnosti svjedoka, uzimajući u obzir sveukupan kontekst, uključujući posljedice preživljene traume i protek vremena. Za nadati se da će se ova praksa nastaviti i da će je prihvatiti svi sudovi u državi, kada su u pitanju predmeti seksualnog nasilja.

4.3.5. Posebne istražne radnje i novi trendovi u praksi

Kada su u pitanju dokazi koji se koriste u predmetima seksualnog nasilja, također je interesantan trend većeg korištenja posebnih istražnih radnji i međunarodne pravne pomoći u istražnoj fazi postupka, što u mnogim predmetima značajno utiče na jačinu dokaza, kao i na efikasnost postupka.

Jedan od primjera korištenja takvih radnji je izvođenje dokaza tužilaštva pribavljenih primjenom „posebnih istražnih radnji“¹⁹⁶, a koji se na drugačiji način ne bi mogli pribaviti. Iako se ova vrsta dokaza češće koristi u predmetima korupcije i organiziranog kriminala, u predmetu *Marković i Marković*, tužilaštvo je pozvalo istražitelja Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) koji je bio zadužen za nadzor prisluškivanih telefonskih razgovora između jednog od optuženih i svjedoka koji je svjedočio na pretresu – vozača kombija u kojem su trojica optuženih silovala žrtvu.¹⁹⁷ Kako je tužilaštvo predočilo, prema audio snimci, vozač je trebao dobiti određeni iznos novca od optuženih.¹⁹⁸ Vozač je tokom direktnog ispitivanja izjavio da nije vidio da su dvojica optuženih silovali žrtvu – što je odstupalo od njegovih ranijih iskaza datih istražiteljima.¹⁹⁹ Tužilac je svjedoka suočio sa prijašnjim iskazima, kao i sa audio snimcima koje je predočio na prethodnom ročištu, tvrdeći da je svjedok izmijenio svoj iskaz na pretresu u korist optuženih.²⁰⁰ Sud je konačno poklonio vjeru ranije datim iskazima vozača, pozivajući se na snimljene razgovore i implicirani dogovor između svjedoka i optuženih.²⁰¹

Još jedno sredstvo koje tužiocima sve više koriste u istrazi za pribavljanje iskaza svjedoka, uključujući i žrtve seksualnog nasilja, koji žive izvan BiH, u predmetima ratnih zločina je međunarodna pravna pomoć. Postoje dva različita oblika pribavljanja iskaza na takav način: zamolnica se šalje inostranim organima nadležnim da uzmu iskaz ili se uputi zamolnica za uspostavu video-linka između tužilaštva strane države i BiH da bi tužilac iz BiH mogao direktno ispitati svjedoka. Misija OSCE-a u BiH primjećuje da se ova procedura

---

oružanom sukobu a cijeneći i činjenicu da je oštećena prvi put prijavila ovo krivično djelo 2014. godine.“ (tekst naglašen naknadno)).

¹⁹⁶ ZKP BiH, čl. 116–117.

¹⁹⁷ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, glavni pretres, 28. oktobar i 4. novembar 2014. godine. Treći optuženi je preminuo, dok su druga dvojica suoptuženi u predmetu.

¹⁹⁸ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, glavni pretres, 4. novembar 2014. godine; *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. juni 2015. godine, para. 162–163.

¹⁹⁹ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. juni 2015. godine, para. 161. U pogledu nedosljednosti tužilac je suočio svjedoka s njegovim iskazima datim 1992., 2011., 2013. i 2014. godine. *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, glavni pretres, 2. decembar 2014. godine.

²⁰⁰ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, glavni pretres, 2. decembar 2014. godine.

²⁰¹ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. juni 2015. godine, para. 161–164.

primjenjuje u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu koji su trenutno u postupku, tako da ugroženi svjedoci nisu morali proći kroz traumu dolaska u BiH radi davanja iskaza, a i tužilaštvo nije moralo trošiti sredstva na put u inostranstvo da bi tužilac lično ispitao svjedoka.

Misija OSCE-a u BiH ističe da takvi pomoci u korištenju tehnologije i resursa tužilaštava i sudova u predmetima ratnih zločina imaju potencijal da značajno unaprijede efikasnost i skrate trajanje postupka u predmetima seksualnog nasilja. Misija OSCE-a u BiH preporučuje da tužilaštva i sudovi i tokom istrage i tokom glavnog pretresa imaju u vidu mogućnost korištenja međunarodne pravne pomoći, jer se time može poboljšati efikasnost postupaka, kao i pomoći ugroženim svjedocima da na što bezbolniji način učestvuju u krivičnom postupku.

5. Odmjeravanje kazne

Kao i u drugim predmetima ratnih zločina,²⁰² u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu sudovi u BiH se suočavaju sa određenim problemima kada je riječ o odmjeravanju kazne. Neki od glavnih problema koje je uočila Misija OSCE-a u BiH odnose se na neusaglašenu ili nedosljednu primjenu otežavajućih i olakšavajućih okolnosti prilikom odmjeravanja kazne, praksu predlaganja i odmjeravanja kazni prilikom pregovaranja o sporazumu o priznanju krivice, kao i zamjenu kazne zatvora novčanom kaznom.

U predmetima ratnih zločina, sudovi u BiH izriču kazne u široko postavljenim rasponima propisanim Krivičnim zakonom SFRJ,²⁰³ odnosno Krivičnim zakonom BiH,²⁰⁴ sa velikim mogućnostima individualizacije kazne, u skladu sa odredbama o primjeni olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. U Krivičnom zakonu SFRJ, odredbe o ratnim zločinima protiv civilnog stanovništva,²⁰⁵ protiv ranjenika i bolesnika,²⁰⁶ i protiv ratnih zarobljenika sadrže blanketnu dispoziciju²⁰⁷ sa više radnji izvršenja tih djela, za koje je zapriječena kazna zatvora u trajanju od 5 do 15 godina ili smrtna kazna (koja je mogla biti preinačena u kaznu zatvora u trajanju od 20 godina) za svako od ovih krivičnih djela. Smrtna kazna nije više primjenjiva u skladu sa odlukom Doma za ljudska prava u predmetu *Damjanović* iz 1997. godine, kojom je utvrđeno da ova kazna nije u skladu sa članom 2. Protokola 6. uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.²⁰⁸ U svjetlu toga, danas je u praksi

---

²⁰² O pregledu trendova u odmjeravanju kazne u predmetima ratnih zločina i analizi uticaja Odluke EKLJP-a u predmetu *Maktouf i Damjanović* na odmjeravanje kazne nakon 2013. godine, vidjeti Francesco de Sanctis, *Reconciling Justice and Legality: a Quest for Fair Punishment in Cases on Bosnian Atrocity Crimes*, J. INT. CRIM. JUSTICE (2014). Za analizu o problemima prilikom odmjeravanja kazne po KZ SFRJ u predmetima ratnih zločina u Srbiji vidjeti Misija OSCE-a u Srbiji, *Postupci za ratne zločine u Srbiji 2003-2014* (2015), str. 75–81.

²⁰³ Nakon presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Maktouf i Damjanović*, *supra* fusnota 12, sudovi u BiH primjenjuju Krivični zakon SFRJ u predmetima ratnih zločina (osim u predmetima zločina protiv čovječnosti, pošto ovo krivično djelo nije bilo propisano u Krivičnom zakonu SFRJ), uključujući i propise o odmjeravanju kazne.

²⁰⁴ Nakon odluke u predmetu *Maktouf i Damjanović*, Sud BiH primjenjuje Krivični zakon BiH samo u predmetima zločina protiv čovječnosti.

²⁰⁵ Krivični zakon SFRJ, čl. 142.

²⁰⁶ *Ibid.*, čl. 143.

²⁰⁷ *Ibid.*, čl. 144.

²⁰⁸ *Sretko Damjanović protiv Federacije BiH*, Dom za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Odluka o meritumu (CH/96/30), 5. septembar 1997. godine.

maksimalna kazna zatvora dozvoljena Krivičnim zakonom SFRJ za ova krivična djela 20 godina u RS i 15 u FBiH, zbog različitih tumačenja propisa u dva entiteta.

Međutim, krivični zakoni BiH, FBiH, RS i BDBiH predviđaju raspone kazni koji omogućavaju odmjeravanje kazne cijeneći otežavajuće i olakšavajuće okolnosti uključujući, između ostalog, štetu koju je žrtva pretrpila, „lične okolnosti“ počinioca, kao i „druge okolnosti“ koje se odnose na osobu počinioca.²⁰⁹ Krivični zakoni ne konkretiziraju pojedinačan uticaj ovih okolnosti, niti daju smjernice do koje mjere utiču da kazna, cijeneći te okolnosti, bude niža ili viša unutar zakonom propisanog okvira. Zakoni o krivičnom postupku traže, ipak, da se u obrazloženju osuđujuće presude navedu okolnosti koje je sud cijenio prilikom odmjeravanja kazne, a u slučaju izricanja kazne ispod zakonom propisanog minimuma, posebno obrazloženje razloga kojim se sud vodio pri donošenju takve odluke.²¹⁰

5.1.1. *Primjena otežavajućih i olakšavajućih okolnosti*

Jedno od spornih pitanja odnosi na nedosljednost u načinu na koji sudovi primjenjuju olakšavajuće i otežavajuće okolnosti prilikom odmjeravanja kazne, te nepostojanje obrazloženja o tome zbog čega određene okolnosti opravdavaju ublažavanje kazne, posebno kada je izrečena kazna zatvora ispod zakonom propisanog minimuma.²¹¹

Uzimanje u obzir „korektno držanje“ optuženog tokom suđenja, kao i njegove „porodične prilike“ (tj. da li su oženjeni/udati i da li imaju djecu) kao olakšavajuće okolnosti prilikom odmjeravanja kazne, neki su od primjera tih spornih pitanja. U više predmeta vođenih pred sudovima u BiH ove okolnosti se, između ostalih, obično cijene kao olakšavajuće za počinioca,²¹² bez obrazloženja o tome na koji su način one cijene i

²⁰⁹ KZ BiH, čl. 48(1) („Sud će učinitelju krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to krivično djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a osobito: stepen krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinitelja, njegove osobne prilike i njegovo držanje nakon učinjenog krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje se odnose na osobu učinitelja.“); KZ FBiH, čl. 49(1); KZ RS, čl. 37(1); KZ SFRJ, čl. 41(1).

²¹⁰ ZKP BiH, čl. 290(8) („Ako je optuženom izrečena kazna, u obrazloženju će se navesti koje je okolnosti Sud uzeo u obzir pri odmjeravanju kazne. Sud će posebno obrazložiti kojim se razlozima rukovodio pri odluci da kaznu treba ublažiti ili optuženog osloboditi od kazne ili izreći uvjetnu osudu ili da treba izreći mjeru sigurnosti ili oduzimanje imovinske koristi.“).

²¹¹ Krivični zakon BiH propisuje da Sud može izreći blažu vrstu kazne: a) kad zakon propisuje da se učinitelj može blaže kazniti; b) i kad sud utvrdi da postoje „osobito olakšavajuće okolnosti“ ukazujući da se i s ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja, KZ BiH, čl. 49. KZ. Krivični zakon SFRJ propisuje odmjeravanje blaže kazne pod istim uslovima. KZ SFRJ, čl. 42.

²¹² Vidjeti, naprimjer, *Zoran Dragičević*, Sud BiH, prvostepena presuda, 22. novembar 2013. godine, para. 196. (navodi „korektno držanje“ tokom suđenja kao olakšavajuću okolnost); *Zaim Laličić*, Sud BiH, drugostepena presuda, 23. oktobar 2015. godine, para. 101–102 (umanjujući kaznu koje je prvostepeno Vijeće izreklo optuženom sa devet na šest godina zatvora, nalazeći da je prvostepeno Vijeće nepravilno utvrdilo otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, a posebno kod činjenice da je optuženi porodičan čovjek, otac troje djece od kojih je jedno maloljetno, opravdavajući zaključak da je u konkretnom slučaju, suprotno stavu iz pobijane presude, optuženom trebalo izreći kaznu manju od izrečene u prvostepenom postupku); *Marijan Brnjić i dr.*, Sud BiH, drugostepena presuda, 22. april 2016. godine, para. 71 (potvrđujući kaznu koju je odmjerilo prvostepeno Vijeće, uzimajući u obzir olakšavajuće okolnosti, kao što su činjenice da je porodičan čovjek, otac troje djece, primjećuje da Tužilaštvo nije navelo konkretne predmete kojima bi potkrijepilo žalbu na kaznu); *Radomir Škiljević*, Kantonalni sud u Tuzli, prvostepena presuda, 26. februar 2015. godine, str. 7 (Sud je uzeo u obzir više olakšavajućih okolnosti, uključujući i da je u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio mlađe životne dobi, kao i činjenicu da je „porodičan čovjek“; dok sud nije uzeo u obzir nijednu otežavajuću okolnost, iako je optuženi bio u bijegu i deset godina nakon podizanja optužnica protiv njega).

dovedene u vezu sa primjenom krivičnog zakona. Naprimjer, iako se činjenica da je optuženi roditelj može uzeti u obzir kao olakšavajuća okolnost kako bi se umanjile negativne posljedice za porodicu ukoliko bi on bio upućen na izdržavanje kazne zatvora, ipak je nejasno kako status optuženog kao „porodičnog čovjeka“ može ukazivati na njegov dobar karakter ili njegovu pozitivnu ulogu u društvu.

Naprimjer, u predmetu *Macić*, Sud BiH oglosio je optuženog krivim za ratni zločin protiv civilnog stanovništva, uključujući i ubistvo četiri žene, mučenje i nečovječno postupanje, koje je uključivalo i seksualno nasilje protiv zarobljenika u logoru. Pri odmjeravanju kazne zatvora u trajanju od 10 godina, Sud je kao olakšavajuće smatrao okolnosti kao što su: porodične prilike optuženog, njegovo korektno držanje, kao i poštivanje suda tokom trajanja postupka.²¹³ Sud nije obrazložio zašto su ove okolnosti bile relevantne pri odmjeravanju kazne u ovom predmetu. Na sličan način, u predmetu *Racković*, optuženi je oglašen krivim za progon kao zločin protiv čovječnosti teškim oduzimanjem fizičke slobode, silovanjem i drugim nečovječnim djelima. Pri odmjeravanju kazne za ova krivična djela, Sud je smatrao olakšavajućim njegov „raniji život“, porodično stanje, kao i to da je u poznim godinama, te bez dodatnih objašnjenja zaključio da će se kaznom zatvora u trajanju od 12 godina postići svrha kažnjavanja.²¹⁴

Međutim, u drugim predmetima Sud BiH je odbio iste te okolnosti kao nebitne za odmjeravanje kazne. Tako se, naprimjer, u osuđujućim presudama Suda BiH u predmetima *Marković i Marković* i *Savić* eksplicitno navodi da „korektno držanje“ optuženih tokom postupka neće biti uzeto u obzir kao olakšavajuća okolnost, jer se takvo ponašanje i očekuje od optuženih.²¹⁵

Također, u nekim predmetima Sud BiH nije želio uzeti u obzir porodično stanje optuženog kao okolnost za umanjene kazne. Tako je Sud BiH, naprimjer, u predmetu *Milislavjević i dr.*, ustanovio da status optuženog kao „porodičnog čovjeka“ s malodobnom djecom ne može biti uzet u obzir kao olakšavajuća okolnost, imajući u vidu težinu zločina za koje su oglašeni krivim.²¹⁶ Također, u predmetu *Tolić*, Sud je odbio da prihvati porodičnu situaciju optuženog, kao i određena dobra djela prema zatočenicima, kao osobito olakšavajuće okolnosti, s obzirom na težinu krivičnih djela koje je počinio.²¹⁷

---

²¹³ *Ibro Macić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 17. april 2015. godine, para. 355 (od olakšavajućih okolnosti Vijeće je uzelo u obzir da je optuženi porodičan čovjek, da se korektno ponašao i poštivao Sud tokom postupka).

²¹⁴ *Vitomir Racković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 11. maj 2015. godine, para. 290 (umanjena u žalbenom postupku na kaznu zatvora od deset godina radi usklađivanja sa sadašnjom praksom izricanja kazne za krivično djelo zločina protiv čovječnosti. *Vitomir Racković*, drugostepena presuda, 8. februar 2016. godine, para. 193).

²¹⁵ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. juni 2015. godine, para. 228 (korektno držanje tokom suđenja nije uzeto u obzir kao olakšavajuća okolnost, imajući u vidu da je to ponašanje koje se podrazumijeva od svakog optuženog; a kao otežavajuća okolnost cijenjen je pokušaj da uništi relevantne dokaze); *Slavko Savić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 29. juni 2015. godine, para. 379 („korektno držanje“ tokom suđenja nije uzeto u obzir kao olakšavajuća okolnost, s obzirom na to da se takvo ponašanje od optuženog očekuje).

²¹⁶ *Predrag Milislavjević i dr.*, Sud BiH, prvostepena presuda, 28. oktobar 2014. godine, para. 303.

²¹⁷ *Josip Tolić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 20. mart 2015. godine, para. 357. Također vidjeti *Dragan Šekarić*, prvostepena presuda, 13. februar 2015. godine, para. 557. (cijeneći kao olakšavajuću okolnost porodični status optuženog, ali i smatrajući da te okolnosti nisu prema mišljenju Vijeća kvalitativno i kvantitativno podobne da dovedu do izricanja blaže kazne od one za koju se opredijelilo Vijeće, „obzirom na specifične okolnosti krivičnog djela čiji je predmet napada bio život i dostojanstvo oštećenih“).

Presuda vijeća Apelacionog odjeljenja Suda BiH u predmetu *Vojić i Mešić* ukazuje na nepostojanje jasnih smjernica u vezi sa ocjenjivanjem otežavajućih i olakšavajućih okolnosti pri odmjeravanju kazne. Naime, pri odmjeravanju kazne optuženima za višestruko silovanje civila, prvostepeno Vijeće je uzelo u obzir da je jedan od optuženih oženjen i otac jednog djeteta, a drugooptuženi oženjen i otac dvoje djece, od kojih je jedno maloljetno.²¹⁸ Nakon razmatranja više otežavajućih okolnosti, uključujući pokazanu „brutalnost“ počinitelaca i dugotrajne posljedice izvršenog krivičnog djela nad žrtvom, Sud je ustanovio da je kazna zatvora od po sedam godina srazmjerna težini počinjenog djela i posljedicama koje su nastupile.²¹⁹ Pri razmatranju kazni izrečenih u prvostepenoj presudi, vijeće Apelacionog odjeljenja je ustanovilo da je prvostepeno vijeće precijenilo porodično stanje kao olakšavajuću okolnost pri odmjeravanju kazne, i propustilo dovoljno cijeniti otežavajuće okolnosti.²²⁰ Slijedom navedenog, vijeće Apelacionog odjeljenja izreklo je optuženim kaznu zatvora u trajanju od po devet godina.²²¹

U nekim predmetima, olakšavajuće okolnosti koje je sud uzeo u obzir naizgled su zapravo bile u koliziji sa otežavajućim okolnostima u istoj presudi. Naprimjer, u predmetu *Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću je osudio optuženog za silovanje maloljetnice u toku oružanog sukoba na kaznu zatvora u trajanju od šest godina. Pri odmjeravanju kazne sud je, uz to što je djelo počinjeno prije 20 godina, kao olakšavajuću okolnost uzeo u obzir i činjenicu što je optuženi porodičan čovjek. Međutim, u sljedećem paragrafu presude, sud je kao otežavajuću okolnost naveo to da je optuženi prilikom silovanja maloljetne osobe „postupao bezobzirno i hladnokrvno bez obzira što je u to vrijeme bio otac ženskog djeteta.“²²² Dakle, čini se da je okolnost da je optuženi otac cijenjena istovremeno i kao olakšavajuća i kao otežavajuća, čime se dovodi u pitanje svrsishodnost uzimanja u obzir porodičnog stanja optuženog pri odmjeravanju odgovarajuće kazne.

Osim toga, u nekim predmetima, sudovi su kao olakšavajuće okolnosti cijenili i one koje naizgled nisu zakonom predviđene. U predmetu *Zelenika i dr.*, naprimjer, Sud je utvrdio da je optuženi Ivan Medić, kao pripadnik Hrvatskog vijeća obrane (HVO), silovao ženu koja je bila zatočenica u logoru tako što je zloupotrijebio svoj položaj moći s ciljem da je ponizi i degradira.²²³ Ipak, pri odmjeravanju kazne, Sud je uzeo u obzir kao olakšavajuću okolnost to da je optuženi ponudio da oštećenu odvede svojoj kući i da joj je pomogao da nabavi lijekove dok je bila zatočena u logoru.²²⁴ Sporno je to kako se sporadična djela ljubaznosti prema žrtvi silovanja mogu smatrati olakšavajućom okolnosti, imajući u vidu radnju samog krivičnog djela; naime, ovi postupci nemaju uticaja na stepen krivice, pobude za počinjenje krivičnog djela, stepen povreda koje je doživjela oštećena, okolnosti u kojima je oštećena silovana, niti bilo koje druge okolnosti na kojima je sud zasnovao odluku o umanjenju kazne. Slijedom navedenog, upitno je da li je Sud ikako trebao uzimati u obzir ove okolnosti prilikom odmjeravanja srazmjerne kazne.

Misija OSCE-a u BiH primjećuje da su obrazloženja koja daju sudovi u BiH u vezi sa odmjeravanjem kazne nepotpuna, te da je primjena otežavajućih i olakšavajućih okolnosti

²¹⁸ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 16. mart 2016. godine, para. 328.

²¹⁹ *Ibid.*, para. 329–331.

²²⁰ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, drugostepena presuda, 1. decembar 2016. godine, para. 120–127.

²²¹ *Ibid.*, para. 127.

²²² *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 19. septembar 2014. godine, str. 17.

²²³ *Zelenika i dr.*, Sud BiH, prvostepena presuda, 14. april 2015. godine, para. 698–707.

²²⁴ *Ibid.*, para. 937.

nedosljedna i u okviru jednog suda. Konkretno, uobičajna primjena olakšavajućih okolnosti kao što su, naprimjer, „porodične prilike“ i „korektno držanje“ u predmetima seksualnog nasilja ne služe postizanju svrhe kažnjavanja.²²⁵ Trenutni bračni ili roditeljski status počinioca nemaju uticaj na krivicu za počinjenje teškog krivičnog djela prije 20 godina, posljedice koje je krivično djelo imalo na oštećenu i zajednicu, niti efekat odvratanja od činjenja ovih krivičnih djela u budućnosti, koji bi se kaznom trebao postići. Ovo je posebno tačno kada sudovi ove okolnosti ne dovode u vezu sa situacijom konkretnog počinioca, nego ih primjenjuju rutinski.

Nadalje, odmjeravanje blaže kazne za počinioca zbog njegovog ili njenog bračnog statusa bi mogle biti diskriminirajuće prema počiniocima koji nisu u braku i nemaju ili ne mogu imati djecu te im sud, zbog nepostojanja ovih okolnosti, odmjerava strožu kaznu.²²⁶ Vrlo zastupljen problem nepostojanja jasnog obrazloženja otežavajućih i olakšavajućih okolnosti uzetih u obzir prilikom odmjeravanja kazne, kao i uključivanje drugih problematičnih olakšavajućih okolnosti pri odmjeravanju kazne, ostavlja prostor za zabrinutost zbog mogućeg postojanja proizvoljnog odmjeravanje kazne u predmetima seksualnog nasilja pred sudovima u BiH. Misija OSCE-a u BiH, stoga, preporučuje da sudovi u BiH u budućim predmetima daju detaljnija i individualiziranija obrazloženja u vezi sa odmjeravanjem kazne u odnosu na otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, a naročito ocjenjujući opravdanost i relevantnost primjene određenih olakšavajućih okolnosti. Osim toga, u svrhu postizanja veće transparentnosti i standardiziranije primjene ovih okolnosti u praksi, uz poštivanje načela individualizacije, trebala bi se razmotriti mogućnost izrade smjernica za odmjeravanje kazne, u kojima bi se jasno navele vrste olakšavajućih i otežavajućih okolnosti koje bi mogle biti relevantne u ovakvim predmetima.

5.1.2. Sporazum o priznanju krivice

Još jedan problem javlja se u vezi sa odmjeravanjem kazne u predmetima u kojima je zaključen sporazum o priznanju krivice između tužilaštva i optuženog. U izvještajnom periodu, Misija OSCE-a u BiH pratila je četiri predmeta seksualnog nasilja u kojima je sklopljen sporazum o priznanju krivice,²²⁷ od kojih su tri prihvaćena na sudovima u

---

²²⁵ Krivični zakon BiH propisuje svrhu kažnjavanja, a to je: “a) da se izrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela; b) da se utječe na učinitelja da ubuduće ne čini krivična djela i podstakne njegov preodgoj; c) da se utječe na ostale da ne čine krivična djela; d) i da se utječe na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinitelja.” KZ BiH, čl. 39.

²²⁶ Također vidjeti Izvještaj Misije OSCE-a u Srbiji, Postupci za ratne zločine u Srbiji 2003.–2014. (2015.), str. 78–79.

²²⁷ *Radivoje Soldo*, Sud BiH, prvostepena presuda, 3. novembar 2015. godine (Sporazum o priznanju krivice zaključen i izrečena kazna zatvora u trajanju od 5 godina); *Amir Ćoralić*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 19. oktobar 2015. godine (Sporazumom o priznanju krivice optuženom se nalaže da na ime naknade nematerijalne štete zbog izvršenog krivičnog djela silovanja oštećenoj, koja je u vrijeme počinjenja radnje bila maloljetna, isplati iznos od 50.000 BAM, a stranke i branilac su se sporazumjeli da se optuženom za navedeno krivično djelo izrekne kazna zatvora u trajanju od jedne godine, koja je preinačena u novčanu kaznu na zahtjev osuđenog, rješenjem Kantonalnog suda u Bihaću 20. januara 2016. godine); *Redžep Beganović*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 18. mart 2016. godine (Sporazumom o priznanju krivice optuženom se nalaže da na ime naknade nematerijalne štete zbog izvršenog krivičnog djela silovanja oštećenoj, koja je u vrijeme počinjenja radnje bila maloljetna, isplati iznos od 50.000 BAM, a stranke i branilac su se sporazumjeli da se optuženom za navedeno krivično djelo izrekne kazna zatvora u trajanju od jedne godine, koja je preinačena u novčanu kaznu na zahtjev osuđenog, rješenjem Kantonalnog suda u Bihaću 7. jula 2016. godine); *Radomir Škiljević*, Kantonalni sud u Tuzli, prvostepena presuda, 26. februar 2015. godine (Sporazum o priznanju krivice nalaže da osuđeni odsluži kaznu zatvora u trajanju od tri godine i šest mjeseci).

entitetima, a četvrti na Sudu BiH. Neki elementi ovih sporazuma izazivaju određenu zabrinutost.

Okončanje postupaka putem zaključenja sporazuma o priznanju krivice u predmetima ratnih zločina, uključujući i predmete seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, mogu imati određene prednosti. U predmetima u kojima je sklopljen sporazum o priznavanju krivice ne vodi se glavni pretres, te se tako resursi suda i tužilaštva mogu preusmjeriti u svrhu efikasnijeg rada na drugim predmetima, posebno ako su sklopljeni prije glavnog pretresa ili u njegovim ranim fazama;²²⁸ oni sprečavaju mogućnost donošenja oslobađajuće presude zbog nedostatka dokaza; omogućavaju tužilaštvu da prikupi važne dokaze; naprimjer, da od svjedoka insajdera pribavi ključne dokaze, uključujući i saizvršioce koji snose manju odgovornost u zamjenu za blažu kaznu; mogu poštediti oštećenog traume svjedočenja o okolnostima krivičnog djela, a u nekim slučajevima omogućuje sklapanje posebnih dogovora između počinioca i oštećenog, kao što je javno izvinjenje počinioca ili isplata dogovorenog novčanog iznosa na ime naknade štete (detaljnija analiza slijedi u nastavku Izvještaja).

Ipak, sporazumi o priznanju krivice imaju i nekih nedostataka. Takav sporazum može oštećenom uskratiti priliku da učestvuje u postupku dajući svoje viđenje krivičnog djela i njegove posljedice. O ovakvim sporazumima pregovaraju tužilac i osumnjičeni, odnosno optuženi, a o njima odlučuje sud;²²⁹ iako je tužilac obavezan prihvatiti imovinskopravni zahtjev koji žrtva postavi²³⁰ – što vrijedi i u slučaju održavanja glavnog pretresa – ni sud, ni tužilaštvo nisu obavezni da konsultuju, niti čak da obavijeste, oštećenog (odnosno porodicu oštećenog) prije sklapanja sporazuma o priznanju krivice.²³¹ Vođenje glavnog pretresa daje priliku oštećenom da svjedoči što, iako može biti traumatično iskustvo, može imati i efekat katarze jer bi žrtva imala priliku da se suoči sa optuženim i da ima aktivnu ulogu u osuđivanju počinioca.

Za mnoge žrtve koje su doživjele traumu, mogućnost davanja iskaza pred sudom u kojem mogu opisati kakve posljedice krivično djelo ima na njihov život, ima ključnu ulogu u procesu ozdravljenja i prihvatanja onog što im se desilo. Sporazumi o priznanju krivice mogu negativno uticati na žrtvu oduzimajući joj mogućnost da sudjeluje u postupku, a posebno s obzirom na to da sporazum obično znači blažu kaznu za počinitelja u odnosu na onu koja bi mu bila odmjerana da je suđenje provedeno. Ovaj problem je posebno izražen kada se zaključi sporazum pri kojem se počinitelju omogućava da ne odsluži niti jedan dan zatvorske kazne. Mnogi sporazumi o priznanju krivice sklopljeni u predmetima koji su bili predmet praćenja Misije OSCE-a u BiH, rezultirali su kaznom koja je mogla biti preinačena u novčanu, u skladu sa važećim zakonom o krivičnom postupku, o čemu će biti više riječi u narednom poglavlju. Sklapanje ovakve vrste sporazuma može se tumačiti kao dopuštenje počiniocu koji je priznao krivicu za počinjenje teškog međunarodnog krivičnog djela da „kupi“ svoju slobodu, ukoliko ima finansijsku mogućnost da to učini.

---

²²⁸ Koristi instituta sporazuma o priznanju krivice su znatno manje u slučajevima kada se oni sklope u kasnijoj fazi postupka. Za detaljniju analizu prednosti i nedostataka korištenja instituta sporazuma o priznanju krivice, vidjeti Izvještaj Misije OSCE-a u BiH, *Postizanje pravde u Bosni i Hercegovini* (2011.), str. 54.

²²⁹ ZKP BiH, čl. 231(1)–(6).

²³⁰ *Ibid.*, čl. 195(1).

²³¹ O rezultatima pregovaranja o krivici Sud je obavezan obavijestiti oštećenog, *nakon* zaključenja sporazuma, ali ne i prije. ZKP BiH, čl. 231(9); ZKP FBiH, čl. 209(1); ZKP RS, čl. 105(1); ZKP BDBiH, čl. 195(1).

Misija OSCE-a u BiH ističe da, posebno u kontekstu masovnih zločina, potencijalne koristi sporazuma o priznanju krivice trebaju biti pažljivo odvagane u odnosu na ciljeve utvrđivanja istine i postizanja pravde za žrtve. Na osnovu saznanja prikupljenih praćenjem sudskih postupaka, Misija stiče dojam da se u nekim tužilaštvima i sudovima u prevelikoj mjeri koristi institut sporazuma o priznanju krivice. Naprimjer, od 1. januara 2015. do 31. decembra 2016. godine, 13 predmeta ratnih zločina koji obuhvataju širok dijapazon krivičnih djela okončano je pravosnažnim presudama pred Kantonalnim sudom u Bihaću. Od tog broja, šest predmeta – što je skoro polovina ukupnog broja – okončano je zaključenjem sporazuma o priznanju krivice.²³² U njih pet, koji uključuju i djelo silovanja, nečovječnog postupanja, nanošenja teških tjelesnih povreda po zdravlje civila i ratnih zarobljenika, počinioci su osuđeni na kazne zatvora u trajanju od 12 mjeseci – što je najmanja kazna koja se ublažavanjem može izreći u predmetima ratnih zločina. Misija OSCE-a u BiH prikupila je podatke u vezi sa tim predmetima i važno je navesti da su u svakom od tih pet predmeta u kojem su prihvaćeni sporazumi sa dogovorenom kaznom zatvora u trajanju od 12 mjeseci, osuđeni imali prebivalište, odnosno zaposlenje, van teritorije Bosne i Hercegovine. Ovo je važan podatak, jer se izrečena kazna zatvora maksimalno u trajanju do jedne godine može zamijeniti novčanom kaznom (o tome više u narednom poglavlju). Ovakva praksa ukazuje na mogućnost da se sporazumi o priznanju krivice sklapaju pod određenim okolnostima – tj. kada se radi o optuženom koji živi ili radi u inostranstvu – što zauzvrat dovodi u pitanje jednako postupanje prema svim optuženim za ratne zločine pred Kantonalnim sudom u Bihaću. Često korištenje instituta sporazuma o priznanju krivice u ovakvim okolnostima, bez jasnih i javno navedenih prednosti koje ovi konkretni sporazumi donose, može negativno uticati na postizanja pravde i narušiti povjerenje javnosti u rad pravosuđa.

Misija OSCE-a u BiH ističe da sporazumi o priznanju krivice pod određenim uslovima mogu služiti interesu postizanja pravde i u predmetima seksualnog nasilja, pogotovo kad se uzme u obzir još uvijek veliki broj neriješenih predmeta ratnih zločina koje treba procesuirati. Ipak, kako bi se osiguralo da ovakav način okončanja predmeta ne ugrožava postizanje ciljeva krivičnog postupka, kao što je postizanje pravde za žrtve i utvrđivanje istine – te na taj način uzrokuje dodatna patnja žrtava – tužilaštva i sudovi trebaju pažljivo cijeliti svaki prijedlog za sklapanje sporazuma o priznanju krivice, te osigurati da oni koji jesu sklopljeni na adekvatan način doprinose postizanju pravde.

Iako to zakon ne predviđa, Misiji OSCE-a u BiH je poznato da mnogi tužioci na državnom nivou i u entitetima blagovremeno obavještavaju sve oštećene u postupku o pregovaranju o krivici, te im objašnjavaju moguće prednosti sporazuma. Preporučuje se da ovu praksu usvoje sva tužilaštva. Oštećeni trebaju imati priliku – putem pravnog zastupnika gdje je to moguće – da istaknu svoj prigovor u vezi mogućeg sporazuma. Tužioci bi zauzvrat trebali pažljivo razmotriti te prigovore u svrhu izmjene ili odbijanja sporazuma, ili, ukoliko odluče da je sporazum ipak u najboljem interesu postizanja pravde, da obrazlože takvu odluku, bez obzira na postojanje prigovora oštećenih. Na kraju, preporučuje se da tužilaštva osiguraju da žrtve dobiju institucionalnu podršku službenika za podršku svjedocima tokom trajanja ovog postupka.

---

²³² *Dževad Mahmutović*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 23. februar 2015. godine; *Amir Ćoralčić*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 29. oktobar 2015. godine; *Sefer Dervišević*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 28. septembar 2016. godine; *Safet Kovačević*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 28. decembar 2015. godine; *Redžep Beganović*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 18. mart 2016. godine; *Mustafa Omerćehajić*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 28. septembar 2016. godine.

Poduzimanje ovih koraka ima potencijal da osigura da se sa žrtvom teških krivičnih djela postupa pažljivo i sa senzibilitetom, a također doprinosi postizanju dugoročnog cilja u smislu postizanja najvećeg mogućeg stepena učešća i saradnje žrtve kao krunskog svjedoka u krivičnom postupku. Takav sistemski pristup sporazumima o priznanju krivice može pomoći u osiguravanju saradnje sa drugim žrtvama i svjedocima iz zajednica u kojima su počinjeni zločini i njihovom svjedočenju u budućim predmetima.

5.1.3. Zamjena kazne zatvora novčanom kaznom

Analizirajući primjenu instituta sporazuma o priznanju krivice u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu, Misija OSCE-a u BiH je uočila još jedno pitanje koje izaziva zabrinutost, a odnosi se na odredbu u sva četiri važeća krivična zakona, kojom je predviđeno da se kazna zatvora do određenog broja mjeseci zamijeni novčanom kaznom. U skladu sa krivičnim zakonima BiH i FBiH, kazna zatvora do jedne godine će se *automatski* zamijeniti novčanom kaznom (svaki dan izrečene kazne zatvora izjednačava se s dnevnim iznosom novčane kazne ili sa 100 BAM) na zahtjev osuđenog.²³³ U BDBiH, kazna zatvora do jedne godine se *može* zamijeniti novčanom kaznom za isti iznos po danu izrečene kazne, ali zakonom nije određeno da će se zamijeniti,²³⁴ ostavljajući tako sudovima mogućnost odlučivanja hoće li odobriti zamjenu na zahtjev osuđenog ili ne. U RS, jezička formulacija zakona također ostavlja sudovima takvu mogućnost, ali samo u slučaju izricanja zatvorske kazne do šest mjeseci.²³⁵

Ovakav sistem kreira jasnu nejednakost između lica osuđenih pred Sudom BiH ili sudovima u FBiH i onih osuđenih pred sudovima u BDBiH i RS. Naime, prag za zamjenu kazne zatvora novčanom kaznom niži je u RS, jer je takva zamjena predviđena samo za kazne zatvora do šest mjeseci, što znači da se ova odredba ne odnosi na predmete ratnih zločina, za koje je kazna zatvora od jedne godine najmanja mjera kazne koja se može izreći nakon primjene odredbi o granicama ublažavanja kazne. Osim toga, diskreciono pravo koje imaju sudovi u RS i BDBiH o tome da li će prihvatiti zamjenu, u odsustvu bilo kakvih standardiziranih kriterija na temelju kojih bi se mogla zasnivati takva odluka, otvara prostor sudovima za donošenje proizvoljnih odluka o tome hoće li nečija kazna zatvora biti zamijenjena novčanom kaznom, za razliku od automatskog prava na zamjenu na nivou BiH i u FBiH.

Opasnost koja proističe iz ovih nedosljednosti nije samo hipotetička. U periodu između 2006. i 2016. godine, Misija OSCE-a u BiH pratila je 17 predmeta ratnih zločina u kojima je 21 optuženom izrečena kazna zatvora od 12 mjeseci.²³⁶ Samo su dva procesuirana u

---

²³³ KZ BiH, čl. 42a; KZ FBiH, čl. 43a.

²³⁴ KZ BDBiH, čl. 43a.

²³⁵ KZ RS, čl. 33(2) i 36(2)–(3).

²³⁶ *Dragan Živković*, Osnovni sud Brčko distrikta BiH, drugostepena presuda, 30. septembar 2016. godine; *Sefer Dervišević*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 28. septembar 2016. godine; *Aleksandar Ostojić i Miladin Tošić*, Osnovni sud Brčko distrikta BiH, drugostepena presuda, 30. maj 2016. godine; *Redžep Beganović*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 18. mart 2016. godine; *Safet Kovačević*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 28. decembar 2015. godine; *Amir Ćoralić*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 19. oktobar 2015. godine; *Galib Hadžić i Nijaz Hodžić*, Osnovni sud Brčko distrikta BiH, drugostepena presuda, 9. oktobar 2015. godine; *Sretko Dragić i dr.*, Okružni sud u Banjaluci, drugostepena presuda, 29. juni 2015. godine; *Dževad Mahmutović*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 23. februar 2015. godine; *Branko Pudić*, Osnovni sud Brčko distrikta BiH, drugostepena presuda, 5. februar 2013. godine;

RS,²³⁷ što znači da je u najmanje 15 predmeta izrečena zatvorska kazna zadovoljavala uslove za zamjenu novčanom kaznom. Po saznanjima Misije, četiri od tih zatvorskih kazni su i zamijenjene za novčanu kaznu – tri pred Kantonalnim sudom u Bihaću, a jedna pred Kantonalnim sudom u Zenici.

Ova četiri predmeta zavrjeđuju posebnu pažnju, a naročito u pogledu optužbi koje se odnose na seksualno nasilje. U dva predmeta – *Beganović* i *Ćoralić* – radi se o istim krivičnim djelima dvojice počinitelja koji su zajedno učestvovali u nečovječnom postupanju i silovanju i pokušaju silovanja dvije maloljetne djevojčice tokom oružanog sukoba. Tužilaštvo u Bihaću podiglo je optužnicu protiv Beganovića u decembru 2012. godine i Kantonalni sud u Bihaću ga je oglosio krivim po svim tačkama optužnice i osudio na kaznu zatvora u trajanju od pet godina.²³⁸

Međutim, odlučujući po žalbi, Vrhovni sud FBiH donio je rješenje kojim se ukida presuda jer su njena izreka i obrazloženje međusobno proturječni, te predmet vraća na ponovno suđenje na Kantonalni sud u Bihaću. U decembru 2014. godine, tužilaštvo u Bihaću podiglo je optužnicu protiv drugog počinioca, Ćoralića, za nečovječno postupanje i silovanje maloljetnog civilnog lica.²³⁹ Međutim, nakon što se optuženi izjasnio da nije kriv, tužilac je sklopio sporazum o priznanju krivice sa optuženim, koji je Kantonalni sud u Bihaću prihvatio u oktobru 2015. godine, tako da predmet nije došao u fazu glavnog pretresa. Sporazumom o priznanju krivice predviđena je kazna zatvora u trajanju od jedne godine za silovanje i nečovječno postupanje, kao i plaćanje 50.000 BAM na ime naknade nematerijalne štete oštećenoj.²⁴⁰ Do ponovnog suđenja u predmetu *Beganović* nije došlo, jer je u martu 2016. godine Beganović sklopio sporazum o priznanju krivice veoma sličan Ćoralićevom, kojim se predviđa kazna zatvora od jedne godine, te 50.000 BAM na ime naknade oštećenoj.²⁴¹

I Beganović i Ćoralić odmah su podnijeli zahtjev za zamjenu kazne zatvora od jedne godine novčanom kaznom, u skladu sa relevantnim odredbama KZ FBiH. Sud je odobrio oba zahtjeva, u skladu sa zakonom.²⁴² Prema saznanjima Misije OSCE-a u BiH, tokom postupaka oštećene nisu imale pravnog zastupnika ni u jednom od predmeta. Nejasno je da li su oštećene bile upoznate sa činjenicom da se kazna zatvora predviđena sporazumom o priznanju krivice može zamijeniti novčanom kaznom.

Atif Krkalić, Kantonalni sud u Zenici, drugostepena presuda, 21. novembar 2012. godine; *Dimče Ivčev i Dražen Urošević*, Osnovni sud Brčko distrikta BiH, drugostepena presuda, 24. avgust 2012. godine; *Sabahudin Operta i dr.*, Kantonalni sud u Zenici, trećestepena presuda, 27. januar 2010. godine; *Edin Hakanović*, Kantonalni sud u Zenici, drugostepena presuda, 3. septembar 2009. godine; *Tomo Jurinović*, Okružni sud u Banjaluci, prvostepena presuda, 2. septembar 2009. godine; *Mirsad Čupina i dr.*, Kantonalni sud u Mostaru, drugostepena presuda, 27. mart 2008. godine; *Drago Palameta*, Kantonalni sud u Mostaru, drugostepena presuda, 22. juni 2006. godine.

²³⁷ Dva predmeta u RS su vođena pred Okružnim sudom u Banjaluci. Od preostalih, pet je vođeno u Brčko distriktu BiH, a 10 pred sudovima u FBiH, od kojih polovina pred Kantonalnim sudom u Bihaću.

²³⁸ *Redžep Beganović*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 18. maj 2013. godine (vraćeno na ponovno suđenje po žalbi), str. 2.

²³⁹ *Amir Ćoralić*, Tužilaštvo Unsko-sanskog kantona (Bihać), optužnica, 8. decembar 2014. godine.

²⁴⁰ *Amir Ćoralić*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 19. oktobar 2015. godine, str. 4.

²⁴¹ *Redžep Beganović*, Kantonalni sud u Bihaću, prvostepena presuda, 18. mart 2016. godine, str. 2–3.

²⁴² *Amir Ćoralić*, Kantonalni sud u Bihaću, rješenje (o zamjeni kazne zatvora novčanom kaznom), 25. januar 2016. godine (kojom se nalaže Ćoraliću da plati kaznu od 36.500,00 BAM za godinu dana zatvora); *Redžep Beganović*, Kantonalni sud u Bihaću, rješenje (o zamjeni kazne zatvora novčanom kaznom), 7. juli 2016. godine (nalažući da Beganović plati iznos od 22.200 BAM, što odgovara i kazni zatvora za preostali period, kada se oduzme period koji je osuđeni proveo u pritvoru).

Misija OSCE-a u BiH izražava sumnju da li zamjena kazne zatvora novčanom kaznom u predmetima koji uključuju počinjenje krivičnih djela protiv međunarodnog prava služi općem interesu pravde, jer može stvoriti percepciju da počinioci nisu pravedno kažnjeni za svoja djela. To bi moglo dovesti do podrivanja povjerenja javnosti u pravosuđe, jer sugerira da oni koji su osuđeni i izrečena im je kazna za teška krivična djela, a imaju sredstva da plate novčanu kaznu, mogu kupiti svoju slobodu.

Stoga Misija OSCE-a u BiH preporučuje da zakonodavne vlasti BiH, FBiH, i BDBiH razmotre mogućnost izmjena i dopuna krivičnih zakona, kako bi se onemogućila zamjena kazne zatvora novčanom kaznom u predmetima koji se odnose na međunarodna krivična djela ili da se smanji gornji prag zatvorske kazne koja se može zamijeniti novčanom na šest mjeseci, kao što je to slučaj u RS, čime bi se onemogućila zamjena zatvorske kazne novčanom kaznom u predmetima ratnih zločina.

6. Podrška i zaštita svjedoka

Adekvatna zaštita svjedoka i adekvatni mehanizmi podrške svjedocima ključni su ne samo za dobrobit ugroženih svjedoka, nego i za integritet krivičnog sistema u cijelosti.²⁴³ Ovo se posebno odnosi na svjedoke u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu, jer žrtve tih krivičnih djela često imaju trajne psihološke posljedice koje mogu uticati na njihovo pamćenje, kao i na dojam pouzdanosti i dosljednosti koji ostavljaju tokom suđenja.²⁴⁴

Ključna važnost žrtve-svjedoka u krivičnom procesu naglašena je i u Državnoj strategiji za rad na predmetima ratnih zločina, u kojoj se ističe da je veoma bitno osigurati „da se uspostavi atmosfera u kojoj će svjedoci slobodno davati izjave bez straha od prijetnji ili pritisaka koje mogu ugroziti njihov ili život njima bliskih osoba.“²⁴⁵ S tim u vezi, Državna strategija predviđa strateške mjere u svrhu unapređenja podrške i zaštite svjedoka na svim sudovima pred kojima se procesuiraju predmeti ratnih zločina, uključujući i osiguravanje odvojenog prostora za boravak svjedoka kojima su dodijeljene mjere zaštite,²⁴⁶ angažovanje službenika za podršku svjedocima – psihologa, na svim sudovima i tužilaštvima,²⁴⁷ te uspostavljanje mehanizama koordinacije između državnog i entitetskog nivoa, kako bi se unaprijedila razmjena informacija i kako se isti ugroženi svjedoci ne bi ispitivali više puta pred različitim sudovima i tužilaštvima u BiH.²⁴⁸

6.1. Institucionalne mjere i mehanizmi

---

²⁴³ Za više informacija o važnosti uloge svjedoka u predmetima ratnih zločina i ranu procjenu stanja zaštite svjedoka u BiH, vidjeti izvještaj Misije OSCE-a u BiH, *Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u BiH: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina* (2010. g.).

²⁴⁴ Vidjeti dio 4.3.4. u tekstu iznad, koji se odnosi na sudsku procjenu vjerodostojnosti svjedoka u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu.

²⁴⁵ Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina (2008), str. 31, dostupno na http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/Drzavna%20strategije%20za%20rad%20na%20predmetima%20RZ.pdf

²⁴⁶ *Ibid.*, str. 34.

²⁴⁷ *Ibid.*

²⁴⁸ *Ibid.*, str. 33.–34.

Misija OSCE-a u BiH je sa zadovoljstvom uočila niz izrazito pozitivnih trendova u pružanju zaštite i podrške svjedocima u posljednjih nekoliko godina. Ti trendovi odnose se na sve efikasniju upotrebu mjera za zaštitu svjedoka pred sudovima i tužilaštvima, postojanje adekvatne infrastrukture i osoblja u svrhu pružanja efikasne podrške, te naizgled povećani senzibilitet tužilaca i sudija za potrebe i interese svjedoka, posebno onih koji su prošli kroz traumu, u koje spadaju i žrtve seksualnog nasilja.

U predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu koje je Misija OSCE-a u BiH pratila i analizirala u svrhu izrade ovog Izvještaja, uočeno je da su tužioci predložili, a sudovi odredili, brojne mjere zaštite svjedoka.²⁴⁹ To su bile, između ostalog, dodjela pseudonima – uključujući i izostavljanje imena i prezimena žrtve iz sudske dokumentacije dostupne javnosti – isključivanje javnosti sa cijelog glavnog pretresa ili jednog njegovog dijela, te omogućavanje ugroženim svjedocima da svjedoče iz posebne prostorije uz izmjenu njihovog lika i glasa. Iako se ovo prvenstveno odnosi na Sud BiH, i sudovi u entitetima su značajno povećali upotrebu takvih mjera u posljednjih nekoliko godina, najviše zahvaljujući budžetskoj podršci koja je omogućila opremanje odgovarajućih prostorija, kako je to i predviđeno Državnom strategijom.²⁵⁰ Misija OSCE-a u BiH uočila je da mnogi sudovi u entitetima sada imaju sistem po kojem se osobama koje su preživjele seksualno nasilje automatski nudi mogućnost da svjedoče iz odvojene prostorije putem video veze. Iako žrtva uvijek može odbiti ovu mjeru, ukoliko se, naprimjer, želi suočiti sa počiniteljem u sudnici ili svjedočiti javno, ova praksa na sudovima signalizira pozitivni pomak ka davanju većeg prioriteta interesu žrtava-svjedoka.

Osim toga, kapacitet sudova i tužilaštava u cijeloj BiH za pružanje adekvatne psihološke podrške ugroženim svjedocima dramatično je povećan u zadnje tri godine, budući da većina ovih institucija sada zapošljava službenika za podršku svjedocima koji pomaže svjedocima u fazi istrage i glavnog pretresa.²⁵¹ Tipična uloga ovog službenika je da ocijeni

---

²⁴⁹ Naprimjer, *Gligor Begović*, Sud BiH, glavni pretres (nekim žrtvama seksualnog nasilja su dodijeljeni pseudonimi; javnost je isključena sa određenih dijelova pretresa kada su se razmatrali detalji počinjenja radnji seksualnog nasilja); *Petar Kovačević*, Sud BiH, glavni pretres (žrtvama dodijeljeni pseudonimi, javnost isključena na određenim dijelovima pretresa); *Dževad Dulić*, Sud BiH, glavni pretres (žrtvi i rodbini žrtve dodijeljeni pseudonimi, javnost isključena na određenim dijelovima pretresa); *Ibro Macić*, Sud BiH, glavni pretres (žrtvama dodijeljeni pseudonimi, javnost isključena sa dijela pretresa kada je svjedočio zaštićeni svjedok, javnosti zabranjeno davanje identiteta žrtava); *Oliver Krsmanović*, Sud BiH, glavni pretres (žrtvi dodijeljen pseudonim, javnost isključena sa pretresa); *Slavko Savić*, Sud BiH, glavni pretres (žrtvi dodijeljen pseudonim, pretresi zatvoreni za javnost); *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, glavni pretres (žrtvi dodijeljen pseudonim, pretresi zatvoreni za javnost, žrtva je svjedočila iz druge prostorije); *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, glavni pretres (Sud isključio javnost sa dijelova pretresa da bi zaštitio privatni život žrtve; Sud je izostavio ime žrtve iz relevantnih odluka Suda koje su pročitane na pretresu); *Goran Popović*, Sud BiH, glavni pretres (Sud je isključio javnost iz određenih pretresa u interesu zaštićenih svjedoka i privatnih života žrtava seksualnog nasilja; žrtvama dodijeljeni pseudonimi); *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bijaću, glavni pretres (javnost isključena); *Vladimir Šišić*, Okružni sud u Doboju (sud je isključio javnost s cjelokupnog glavnog pretresa i ponudio žrtvi mogućnost da svjedoči iz druge prostorije); *Branko Milanović*, Okružni sud u Doboju (sud je ponudio žrtvi da svjedoči iz druge prostorije, što je ona odbila jer je željela da svjedoči na ročištu otvorenom za javnost; javnost je isključena sa glavnog pretresa, osim osoba koje su pružale podršku žrtvi).

²⁵⁰ Za više informacija o projektima za podršku svjedocima koji se finansiraju iz vanjskih sredstava, vidjeti Izvještaj Misije OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu* (sudovi u entitetima, 2004–2014), str. 41.

²⁵¹ U vrijeme izrade ovog Izvještaja, prema informacijama kojima je raspolagala Misija OSCE-a u BiH, institucije koje u stalnom radnom odnosu imaju službenika za podršku svjedocima finansiranog vanjskim ili vlastitim sredstvima su: Sud BiH, Tužilaštvo BiH, Okružni sud u Banjaluci, Kantonalni sud u Bijaću, Kantonalno tužilaštvo u Bijaću, Osnovni sud Brčko distrikta BiH, Okružno tužilaštvo u Istočnom Sarajevu,

psihičko stanje svjedoka u vrijeme istrage, da dâ svoje mišljenje tužilaštvu i sudu o tome je li svjedok sposoban za svjedočenje i da li su potrebne mjere zaštite i podrške, te da pruži psihološku podršku svjedoku za vrijeme istrage i glavnog pretresa.²⁵²

Misija OSCE-a u BiH primjećuje da tužilaštva i sudovi sve više koriste usluge i stručna mišljenja specijaliziranog osoblja za podršku svjedocima, kako bi ugroženi svjedoci bili spremni za svjedočenje i kako bi se izbjeglo bespotrebno izlaganje takvih svjedoka ponovnoj traumatizaciji tokom postupka.²⁵³ U nekim slučajevima, sudsko vijeće uzelo je u obzir stručnu ocjenu službenika za podršku svjedocima prilikom donošenja odluke o određivanju mjera zaštite ili o drugim procesnim prijedlozima koji se odnose na ugrožene svjedoke.²⁵⁴

Predmet *Jović* pred Okružnim sudom u Banjaluci daje ilustrativni primjer toga kako stručno znanje službenika za podršku svjedocima može pozitivno uticati na pristup suda traumatiziranom svjedoku. U datom predmetu, Željko Jović je optužen da je zajedno sa drugima počinio ratni zločin ubistvom nekoliko civila i silovanjem jedne žene, koja je bila u rodbinskoj vezi sa nekim od žrtava ubistva. Žrtva silovanja je već ranije svjedočila u postupku protiv Jovićevih saizvršilaca 2007. godine. U vrijeme tog postupka, Jović je bio u bjekstvu, ali je bio naveden kao počinitelj u optužnici protiv druge dvojice.²⁵⁵ Kada je Jović postao dostupan organima gonjenja, protiv njega je Okružno tužilaštvo u Banjaluci podiglo optužnicu za ubistva i njegovu ulogu u silovanju. Optužnicom je bilo predviđeno svjedočenje oštećene na pretresu.²⁵⁶ Međutim, kasnije je tužilac podnio prijedlog sudu u kojem je predložio da, u svjetlu pretrpljene traume oštećene, napravi izuzetak od zakonom propisanog

---

Okružni sud u Istočnom Sarajevu, Kantonalno tužilaštvo u Mostaru, Kantonalni sud u Sarajevu, Kantonalno tužilaštvo u Sarajevu, Kantonalno tužilaštvo u Travniku, Kantonalni sud u Novom Travniku, Okružno tužilaštvo u Trebinju, Kantonalno tužilaštvo u Tuzli, Kantonalni sud u Zenici i Kantonalno tužilaštvo u Zenici.

²⁵² Rezultati Programa za praćenje rada pravosudnog sektora Misije OSCE-a u BiH pokazuju da nije neuobičajeno da traumatizirani svjedoci postanu vrlo uznemireni tokom svjedočenja, posebno tokom unakrsnog ispitivanja. U nekim slučajevima malaksaju ili izgube svijest. Tada službenik za podršku svjedocima, koji je prisutan u toku postupka, može tražiti prekid i ispratiti svjedoka izvan sudnice da napravi pauzu i da dobije psihološko savjetovanje.

²⁵³ Naprimjer, *Oliver Krsmanović*, Sud BiH, glavni pretres (žrtvi je pružena pomoć i bila je u pratnji službenika za podršku svjedocima tokom pretresa, čekala je i ušla u sudnicu iz druge prostorije); *Branko Milanović*, Okružni sud u Doboju (službenica za podršku svjedocima Okružnog tužilaštva u Doboju je pružila pomoć žrtvi u toku istrage, suđenja i nakon završenog postupka. Žrtvi su omogućene efikasne mjere zaštite, uključujući i svjedočenja iz odvojene prostorije i isključenje javnosti s glavnog pretresa. Osim toga, sud je napravio prekid kada je postalo evidentno da je žrtva pod prevelikim pritiskom i tražila je pauzu u toku svjedočenja)

²⁵⁴ Naprimjer, *Asim Kadić*, Kantonalni sud u Zenici (tokom pretresa održanog 7. maja 2013. godine, sud je odbio prigovore odbrane na primjenu mjera zaštite za žrtvu, uzimajući u obzir mišljenje vještaka-psihologa koji je dao izjavu o stepenu re-traumatizacije koju je žrtva doživjela usljed ponovljenih iskaza; sud i tužilaštvo su saradivali sa NVO Medica Zenica da se osigura da žrtva dobije adekvatnu podršku); *Željko Jović*, Okružni sud u Banjaluci (službenik za podršku svjedocima je efikasno saradivao sa tužilaštvom, vršeći procjene psihološkog stanja traumatiziranih žrtava-svjedoka koji žive u inostranstvu; sud je usvojio zahtjev tužilaštva, na osnovu izvještaja službenika za podršku svjedocima, da se umjesto neposrednog svjedočenja pred sudom iskaz žrtve pročita naglas).

²⁵⁵ Jedan od Jovićevih saučesnika je osuđen, dok je drugi optuženi oslobođen. Vidjeti *Saša Lipovac*, Vrhovni sud Republike Srpske, drugostepena presuda, 25. novembar 2010. godine (kojom se Lipovac osuđuje za ubistva i silovanje kao ratne zločine); *Dražen Nikić*, Vrhovni sud Republike Srpske, drugostepena presuda, 8. decembar 2009. godine (kojom se optuženi oslobađaju od svih optužbi).

²⁵⁶ Jović se u optužnici tereti da je učestvovao u silovanju tako što je držao pištolj na glavi žrtve za vrijeme silovanja i što je povukao obarač (pištolj nije opalio). *Željko Jović*, Okružno tužilaštvo u Banjaluci, optužnica, 11. februar 2015. godine, str. 2–3.

neposrednog izvođenja dokaza.²⁵⁷ Umjesto toga, tužilac je predložio da se pročitaju ranije dati iskazi oštećene, uzeti u istražnom postupku. Prijedlog je potkrijepljen izvještajem koji je sastavio službenik za podršku svjedocima pri Okružnom sudu u Banjaluci, a koji je u telefonskom kontaktu sa oštećenom ocijenio da bi svjedočenje oštećene na sudu zasigurno dovelo do njezine retraumatizacije i negativnog uticaja na njezin lični život.²⁵⁸ Sud je prihvatio prijedlog tužilaštva, s kojim se složila i odbrana, navodeći u prvostepenoj presudi da oštećena „usljed preživljene traume vezane za predmetni događaj, zbog čega se tokom 2006. i 2007. godine u Danskoj liječila od posljedica traumatskog iskustva, nije psihički u stanju da neposredno pristupi sudu radi svjedočenja“²⁵⁹ Raniji iskazi oštećene, koji su upotpunili detaljno svjedočenje svjedoka insajdera i Jovićevih saizvršilaca, bili su osnova za osuđujuću presudu u predmetu *Jović*, koji je za svoju ulogu u počinjenju krivičnih djela osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 10 godina.²⁶⁰ Ovaj predmet je odličan primjer kako stručna ocjena službenika za podršku svjedocima može pomoći sudovima da formalno štite interes žrtve u krivičnom postupku u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu, istovremeno poštujući pravo optuženog na pravično suđenje.

Dodatni pokazatelji da sudovi u svom pristupu sve više uzimaju u obzir stanje ugroženih svjedoka mogu se naći u obrazloženjima pojedinih presuda. Naprimjer, u predmetu *Zelenika i drugi*, Sud BiH u svom obrazloženju presude objašnjava zašto se od muškarca koji je bio prisiljen na međusobno oralno zadovoljanje sa drugim zatvorenicima nije tražilo da detaljno opisuje svoje iskustvo za vrijeme svjedočenja:

„Vijeće je steklo uvjerenje da ovaj svjedok ne želi da svjedoči o tim događajima koje je preživio u logoru Dretelj, osjećajući se neugodno u iznošenju detalja te vrste. Imajući u vidu navedeno, te da prema ocjeni Vijeća svjedok u svrhu zaštite ličnog integriteta nije želio potvrditi ove navode iz optužnice, to se od svjedoka nije dodatno tražilo da potvrdi gore opisane navode drugih svjedoka, obzirom da je na ovu okolnost izvedeno dovoljno dokaza koji nesporno ukazuju da je u opisanom seksualnom zlostavljanju, do kojeg je došlo bez pristanka oštećenih i na osobito ponižavajući način, gdje su oni prozvani da jedan drugog oralno zadovoljavaju u prisustvu ostalih zatvorenika ...“²⁶¹

U drugim presudama, nastojanje suda da zaštiti žrtvu od ponovne traumatizacije može se vidjeti u obrazloženju mogućnosti prihvatanja činjenica koje je uvrstio MKSJ. Zakon o ustupanju predmeta sa MKSJ-a predviđa mogućnost da sudovi u BiH prihvate kao dokazane činjenice utvrđene pred MKSJ-om.²⁶² Okolnosti pod kojima sud može odlučiti da tako i

---

²⁵⁷ Čl. 288. ZKP-a RS omogućuje izuzetke od neposrednog izvođenja dokaza. Stav 2. ovog člana propisuje da se zapisnici o iskazima datim u istrazi mogu po odluci sudije, odnosno vijeća, koristiti kao dokazi ako su ispitana lica „umrla ili trajno duševno oboljela ili se ne mogu pronaći ili je njihov dolazak pred sud nemoguć ili je znatno otežan iz važnih razloga“.

²⁵⁸ Oštećena živi izvan BiH i udala se nakon davanja iskaza u predmetu *Lipovac i Nikić*; u svjetlu novih životnih okolnosti, oštro se suprostavila prijedlogu da se vrati u BiH da bi svjedočila na iste činjenične okolnosti o kojima je već ranije svjedočila.

²⁵⁹ *Željko Jović*, Okružni sud u Banjaluci, prvostepena presuda, 28. septembar 2015. godine, str. 17.

²⁶⁰ *Ibid.*, str. 28.

²⁶¹ *Ivan Zelenika i dr.*, Sud BiH, prvostepena presuda, 14. april 2015. godina, para. 743.

²⁶² Zakon o ustupanju predmeta od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Tužilaštvu Bosne i Hercegovine i korištenju dokaza pribavljenih od Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u postupcima pred sudovima u Bosni i Hercegovini, čl. 4.

postupi dobro su dokumentovane u sudskoj praksi Suda BiH.²⁶³ Ova praksa nije samo pozitivna u smislu sudske efikasnosti – jer sprječava ponovno presuđivanje neke činjenice, kao što je, naprimjer, postojanje oružanog sukoba na nekom području, kada je njegovo postojanje dokazano u brojnim ranijim predmetima – nego i zato što pomaže da se svjedoci zaštite od ponovnog traumatiziranja davanjem iskaza u više navrata. Prilikom odlučivanja o prihvatanju utvrđenih činjenica kao dokazanih u predmetu *Kovačević*, Sud je naglasio njihovu svrhu na sljedeći način:

„Cilj zakonodavca prilikom davanja diskrecionog prava sudu da prihvati kao dokazane utvrđene činjenice obuhvata ekonomičnost postupka, promovisanje prava optuženog na suđenje u razumnom roku i uvažavanje svjedoka kako bi se smanjio broj sudova pred kojima oni moraju da ponove svoja svjedočenja koja često predstavljaju traumu za njih.“²⁶⁴

Sve veća upotreba utvrđenih činjenica u predmetima ratnih zločina predstavlja pozitivan pomak. Misija OSCE-a u BiH želi istaći da bi i sudovima u entitetima također bilo korisno učestalije korištenje ove mogućnosti u svrhu ekonomičnosti i sprečavanja retraumatizacije svjedoka u pojedinim predmetima.

Misija OSCE-a u BiH pozdravlja značajan napredak postignut na polju podrške i zaštite svjedoka u podsljednjih nekoliko godina, ali i ističe da još uvijek postoje određena pitanja koja je potrebno riješiti. U nekim predmetima, naprimjer, sudovi nisu u potpunosti iskoristili mogućnost određivanja mjera zaštite svjedoka, kao ni infrastrukturu i tehničke mogućnosti koje imaju na raspolaganju.²⁶⁵ U nekim drugim predmetima, mjere zaštite koje je sud odredio nisu u potpunosti provedene u postupku. Misija OSCE-a u BiH pratila je niz predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu u kojima su imena zaštićenih svjedoka otkrivena za vrijeme suđenja, često u prisutnosti javnosti i novinara.²⁶⁶

U nekoliko predmeta koje je Misija pratila, nije bilo jasno da li je tužilac u potpunosti shvatio mjere zaštite svjedoka koje je odredio sud ili nije imao odgovarajuće znanje za njihovu savjesnu i dosljednu primjenu tokom postupka. U predmetu *Laličić* na Sudu BiH, naprimjer, Sud je oštećenoj dodijelio pseudonim. Međutim, na ročištu na kojem je ona

---

²⁶³ Vidjeti, naprimjer, *Petar Kovačević*, Sud BiH, prvostepena presuda, 2. novembar 2015. godine, para. 41–68 (Sud je analizirao devet faktora pri odlučivanju o prihvatanju presuđenih činjenica koje je utvrdio MKSJ u predmetu *Mitar Vasiljević* (IT-98-32), zaključujući da činjenice koje je predložio tužilac mogu biti prihvaćene kao potvrđene u skladu sa čl. 4. Zakona o ustupanju predmeta od strane MKSJ Tužilaštvu BiH i korištenju dokaza pribavljenih od MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH).

²⁶⁴ *Ibid.*, para. 66.

²⁶⁵ Naprimjer, *Asim Kadić*, Kantonalni sud u Zenici (iako je ustanovio da je žrtva veoma traumatizirana, sud joj nije ponudio mogućnost da svjedoči putem video-audio veze iz druge prostorije, nego je naredio da javnost i optuženi napuste sudnicu za vrijeme svjedočenja žrtve. Nije jasno zašto sud nije upotrijebio video-audio opremu koja je bila dostupna, jer je te godine donirana u sklopu projekta EU. Vidjeti internet stranicu Kantonalnog suda Zenica, „Sastanak predsjednice Kantonalnog suda u Zenici sa šefovima terenskih ureda Misije OSCE-a u Zenici i Travniku,“ 3. oktobar 2013. godine, <http://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=45701>).

²⁶⁶ *Zoran Dragičević*, Sud BiH (ime zaštićenog svjedoka – osobe koja je preživjela seksualno nasilje – je objavio drugi zaštićeni svjedok. Sud je izdao upozorenje, ali ne i kaznu); *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH (identitet zaštićenog svjedoka je objavljen tokom svjedočenja istražitelja Državne agencije za istrage i zaštitu, kojeg tužilac nije obavijestio da su svjedoku dodijeljene mjere zaštite. Sud je podsjetio stranke da identitet zaštićenih svjedoka ne bi smio biti objavljen, ali nije odmjerio nikakvu kaznu. Osim toga, članovima uže porodice žrtve koji su dali iskaz na pretresu nisu dodijeljeni pseudonimi, što je zapravo poništilo zaštitu identiteta žrtve); *Marijan Brnjić i dr.*, Sud BiH, glavni pretres (tužilac je naglas pročitao puno ime i prezime žrtve silovanja koja je tražila da joj podaci ne budu objavljeni).

svjedočila, tužilac nije bio u stanju da odgovori na pitanje predsjedavajućeg sudskog vijeća da li je oštećena zatražila i druge mjere zaštite, osim pseudonima. Tužilac je na kraju odgovorio da bi pseudonim trebao biti dovoljan.²⁶⁷ Nezadovoljan odgovorom tužioca, Sud je sa dijela glavnog pretresa na kojem je oštećena trebala dati iskaz isključio javnost, kako bi je mogao direktno pitati koje mjere zaštite želi zatražiti. Na istom ročištu, tužilac je pitao drugog svjedoka – koji je svjedočio bez mjera zaštite – da li je u rodbinskoj vezi sa žrtvom seksualnog nasilja, što je nedopustivo pitanje, s obzirom na to da može otkriti identitet oštećene. Sud je bio prisiljen podsjetiti tužioca da takva pitanja nisu dozvoljena.²⁶⁸

Mjere zaštite za žrtve seksualnog nasilja ključne su kako bi se osiguralo da oni koji su preživjeli traumatične događaje mogu učestvovati u krivičnom pravnom procesu, a pritom sačuvati svoje dostojanstvo i privatnost. U malom broju predmeta u kojima je otkriveno ime i prezime ugroženih svjedoka, usprkos tome što im je sud dodijelio pseudonime, tim pojedincima oduzet je osjećaj sigurnosti i privatnosti koje takve mjere pružaju. Sud treba takve povrede shvatiti ozbiljno, bez obzira na to je li ih učinila jedna od stranaka u postupku ili neko od osoblja suda, te primjereno sankcionirati takvo ponašanje.

U nizu drugih predmeta koje je Misija OSCE-a u BiH pratila, u optužnicama ili presudama dostupnim javnosti ili objavljenim u medijima, navedena su imena i prezimena žrtava seksualnog nasilja.²⁶⁹ Misija OSCE-a u BiH želi istaći da zbog stigme koja prati krivična djela seksualnog nasilja, otkrivanje imena žrtve, čak i samo jednom, može imati ozbiljne posljedice za njezinu dobrobit i privatnost. Stoga je od ključne važnosti da tužiocima na svim nivoima daju potpune i tačne informacije osobama koje su preživjele seksualno nasilje o mogućnosti određivanja mjera zaštite prije podizanja optužnice, tako da one imaju realna očekivanja i mogu donijeti odluku zasnovanu na informacijama o tome šta žele uraditi u tom smislu.

Podrška svjedocima također može biti poboljšana, usprkos napretku postignutom posljednjih godina. Naime, Misija OSCE-a u BiH uočila je da, unatoč generalno povećanom senzibilitetu sudija i tužioca u vezi sa potrebama ugroženih svjedoka, postoje i neki izuzeci.²⁷⁰ Usprkos tome što je takva podrška predviđena Državnom strategijom i usprkos dostupnosti sredstava kroz međunarodne projekte,²⁷¹ jedan dio tužilaštava i sudova u

---

²⁶⁷ *Zaim Laličić*, Sud BiH, glavni pretres, 9. mart 2015. godine.

²⁶⁸ *Zaim Laličić*, Sud BiH, glavni pretres, 9. mart 2015. godine. Bitno je napomenuti da je žrtva bila bez pratnje službenika za podršku svjedocima, što ukazuje da tužilac nije obavijestio odjeljenje za podršku svjedocima da će biti potrebe za njihovim angažmanom.

²⁶⁹ Naprimjer, *Veselin Vlahović Batko*, Sud BiH (ime oca i adresa jedne od žrtava-svjedoka su objavljeni i u optužnici i u presudi, kao i ime i adresa supruga jedne od žrtava-svjedoka koji su objavljeni u presudi; imena i prezimena ubijenih žrtava, a koji su uža rodbina dvaju žrtava seksualnog nasilja, objavljeni su i u optužnici i u presudi); *Josip Tolić*, Sud BiH (žrtva posthumno imenovana u presudi); *Predrag Milisavljević i dr.*, Sud BiH; *Tihomir Ljubić*, Kantonalni sud u Mostaru; *Radosav Milovanović*, Okružni sud u Bijeljini; *Asim Kadić*, Kantonalni sud u Zenici.

²⁷⁰ Naprimjer, *Aleksandar Ostojić i Miladin Tošić*, Osnovni sud Brčko distrikta BiH (podrška nije ponuđena žrtvi, iako je bilo očigledno da je pod traumom, a sud nije imao senzibiliziran pristup žrtvi, primoravši ga da svjedoči i prijeteci mu novčanom kaznom tokom glavnog pretresa, kada je odbijao da odgovori na neka pitanja; u presudi Apelacionog suda Brčko distrikta BiH od 30. maja 2016. godine za žrtvu se navodi da je bila „krajnje nekooperativna“).

²⁷¹ Važno je napomenuti da je zbog kašnjenja sredstava Instrumenta za pretprijetnu pomoć EU (IPA) u 2015. i 2016. godini, nekoliko službenika za podršku svjedocima, čija su radna mjesta finansirana iz tih sredstava, dobilo otkaz. Neki su vraćeni na posao, a u vrijeme izrade ovog Izvještaja, neke od ključnih pozicija su ostale upražnjene. Nažalost, ovo se negativno odrazilo na nivo podrške ugroženim svjedocima. U predmetu *Vladimir*

entitetima još uvijek nemaju posebnog službenika za podršku svjedocima.²⁷² U nekim slučajevima gdje samo sud ili samo tužilaštvo zapošljava službenika za podršku svjedocima, njegove usluge koriste obje institucije. Naročitu zabrinutost, međutim, izazivaju oni slučajevi kada ni sud, ni tužilaštvo nemaju zaposlenog pružatelja podrške svjedocima, kao što je to slučaj u Bijeljini. Misija OSCE-a u BiH sa žaljenjem konstatuje da na tamošnjem sudu osobama koje su preživjele seksualno nasilje nisu na raspolaganju nikakve mjere zaštite ili podrške, za razliku od skoro svakog drugog suda u BiH.²⁷³

Misija OSCE-a u BiH preporučuje da predsjednici sudova i glavni tužioc i u institucijama koje nemaju službenika za podršku svjedocima, ozbiljno razmotre prednosti zapošljavanja takvog stručnog osoblja, ne samo za dobrobit svjedoka i žrtava, nego i zbog pouzdanosti i integriteta dokaznog materijala u njihovim predmetima, a što će u konačnici imati pozitivan uticaj na cjelokupno pravosuđe.

Misija OSCE-a u BiH pozdravlja značajan napredak koji su postigle pravosudne institucije u BiH u smislu poštivanja i zaštite interesa ugroženih svjedoka, uključujući i one koji su preživjeli seksualno nasilje. Preporuka je Misije da sudije i tužioc i nastave sa izgradnjom svojih kapaciteta za adekvatnu procjenu i pružanje podrške svjedocima i, kada je to moguće, da u potpunosti iskoriste prednosti postojeće infrastrukture i ljudskih resursa za njihovu zaštitu i podršku.

6.2. Nevladin sektor

Kao što je istaknuto u prethodnom izvještaju Misije OSCE-a u BiH o predmetima seksualnog nasilja koji se procesuiraju pred sudovima u entitetima,²⁷⁴ postoji čitav niz nevladinih organizacija koje pružaju podršku svjedocima u predmetima seksualnog nasilja u oružanom sukobu u BiH. Te nevladine organizacije pružaju usluge kao što su psihološko savjetovanje, pravna pomoć, logistička pomoć poput osiguravanja prevoza svjedoka od kuće do suda i obratno, te moralna podrška za vrijeme svjedočenja (naprimjer, neko od njihovog osoblja prisutan je u sudnici na ročištu na kojem njihov klijent daje iskaz).

Početkom 2015. godine, nekoliko vodećih organizacija koje pružaju takvu vrstu podrške pokrenulo je projekat koristeći sredstva Instrumenta za pretprijetnu pomoć EU (IPA), u svrhu kreiranja strukturirane mreže pružatelja usluga podrške svjedocima i izgradnje njihovih kapaciteta. Mreža uspostavljena kroz projekt obuhvata, između ostalih,

---

Šišić pred Okružnim sudom u Doboju, naprimjer, traumatizirana žrtva seksualnog nasilja je bila prisiljena da svjedoči bez ikakvih mjera podrške, jer je službenik za podršku svjedocima u toj instituciji otpušten dok je postupak još trajao.

²⁷² Naprimjer, Okružno tužilaštvo u Banjaluci; Okružni sud u Bijeljini; Okružno tužilaštvo u Bijeljini; Javno tužilaštvo Brčko distrikta BiH (koji se koristi kapacitetima policije Brčko distrikta BiH); Okružni sud u Doboju; Okružno tužilaštvo u Doboju (ovo tužilaštvo je imalo službenika za podršku svjedocima koji je dobio otkaz zbog problema u finansiranju); Kantonalno tužilaštvo u Livnu; Kantonalni sud u Livnu; Kantonalni sud u Mostaru (koristi usluge službenika za podršku svjedocima pri Kantonalnom tužilaštvu u Mostaru) i Okružni sud u Trebinju.

²⁷³ Naprimjer, u ranije spomenutom predmetu *Milovanović*, ni tužilaštvo ni sud nisu ponudili podršku ili odredili mjere zaštite, što je za posljedicu imalo to da je žrtva svjedočila javno na suđenju pod punim imenom i prezimenom. Nedostatak odgovarajućih prostorija i kapaciteta, poput odvojenog ulaza i čekaonice, dovelo je do situacije da je žrtva čekala na početak pretresa u istom hodniku gdje i optuženi. *Radosav Milovanović*, Okružni sud u Bijeljini, glavni pretres.

²⁷⁴ Izvještaj Misije OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini* (Analiza krivičnih postupaka pred sudovima u entitetima, 2004–2014), str. 40.–42.

institucionalne pružatelje podrške svjedocima koje postoje pri sudovima i tužilaštvima, kao i policiju, civilno društvo, te druge koji su uključeni u podršku svjedocima.²⁷⁵

Između ostalog, kroz projekt je uspješno uspostavljen niz regionalnih protokola kojima je izvršena raspodjela odgovornosti različitih vladinih i nevladinih aktera u oblasti podrške svjedocima. Protokol za svaku od 15 regionalnih pod-mreža kreiranih u sklopu projekta potpisale su ili će potpisati sve relevantne institucije i organizacije uključene u podršku svjedocima u datoj regiji, kao što su tužilaštva, sudovi, centri za socijalnu pomoć, zdravstvene ustanove, udruženja žrtava i boraca, nevladine organizacije, policija i općinska uprava. U principu, protokoli bi trebali osigurati efikasnije referalne mehanizme, tako da se tokom cijelog krivičnog postupka ugroženi svjedok upućuje iz jedne institucije ili organizacije na drugu kako bi dobio optimalnu podršku sve od faze prijave, pa do psihološkog savjetovanja nakon davanja iskaza pred sudom. U vrijeme izrade ovog Izvještaja, protokoli su potpisani u svakoj regiji osim u Kantonu Sarajevo. U sklopu projekta izrađena je mapa sa nazivima svih organizacija i institucija uključenih u mrežu u svakoj regiji i te informacije dostupne su javnosti na nekoliko jezika i predstavljaju korisno sredstvo, kako za žrtve-svjedoce, tako i za pružatelje usluga.²⁷⁶

Čini se da polu-strukturirani referalni sistem koji je uspostavljen u sklopu projekta postiže rezultate u barem nekim od regija. Naprimjer, implementator projekta, udruženje Vive Žene, izvijestilo je da im je 2015. i 2016. godine klijente uputio čitav niz pravosudnih institucija i nevladinih organizacija, uključujući Kantonalno tužilaštvo u Tuzli, Okružno tužilaštvo u Istočnom Sarajevu, Regionalni ured SIPA-e u Tuzli, Centar za mentalno zdravlje Tuzla, Centar za socijalni rad Tuzla i Udruga zatočenih-udruženje logoraša Brčko distrikta BiH.²⁷⁷

Usluge koje pružaju nevladine organizacije za podršku svjedocima unutar formalnih mreža, kao i one koje nisu dio mreža,²⁷⁸ i dalje predstavljaju važan izvor podrške za one koji su preživjeli seksualno nasilje. Iako je stalni napredak institucionalnih mehanizama, kako je ranije navedeno, ključan za održivost usluga podrške svjedocima u sklopu pravosudnih institucija, s obzirom na trenutne materijalne i ljudske resurse, nevladine organizacije i dalje igraju važnu ulogu u pomaganju žrtvama-svjedocima u prevazilaženju psihološke traume, omogućavajući im pristup socijalnim službama i pravnoj pomoći, i služeći kao veza između tužilaštva i žrtve koja je spremna da prijavi krivično djelo.

Za maksimalno efikasnu i djelotvornu mrežu usluga podrške svjedocima, Misija OSCE-a u BiH preporučuje da nevladini i institucionalni pružatelji podrške svjedocima nastave jačati međusobnu saradnju i dalje razvijati pouzdane referalne mehanizme. Takvi naponi će u konačnici osigurati da osobe koje su preživjele seksualno nasilje imaju adekvatnu podršku prije, za vrijeme i nakon okončanja krivičnog postupka.

---

²⁷⁵ Detaljniji opisi parametara i ciljeva projekta mogu se vidjeti na službenoj internet stranici. Vidjeti „Osiguranje pristupa pravdi za svjedoke/žrtve kroz jačanje postojećih i uspostavljanje novih mreža podrške svjedocima u BiH,“ <http://www.svjedocipravdapristup.com/index.php/lat/o-projektu>

²⁷⁶ Vidjeti „Osiguranje pristupa pravdi za svjedoke/žrtve kroz jačanje postojećih i uspostavljanje novih mreža podrške svjedocima u BiH,“ *Mreže*, <http://www.svjedocipravdapristup.com/index.php/lat/2015-03-17-15-20-43>

²⁷⁷ Ovu informaciju je Misija OSCE-a u BiH dobila od NVO Vive Žene na sastanku održanom u februaru 2017. godine.

²⁷⁸ Naprimjer, u velikom broju praćenih predmeta ratnih zločina, Misija je uočila da je NVO Izvor iz Prijedora obezbijedila prevoz za mnoge žrtve-svjedoce seksualnog nasilja, kako bi mogli svjedočiti pred Sudom BiH i sudovima u entitetima, iako formalno nije članica mreže za podršku svjedocima.

6.3. Zastupanje žrtava i imovinskopravni zahtjevi

Misija OSCE-a u BiH nalazi ohrabrujućim novije tendencije dosuđivanja imovinskopravnih zahtjeva za nematerijalnu štetu u predmetima ratnih zločina u okviru krivičnog postupka. Iako je pravo oštećenog da traži takvu odštetu u krivičnom postupku zagantovano zakonima o krivičnom postupku, sudovi su donedavno nerado dosuđivali te zahtjeve u krivičnom postupku, umjesto toga upućujući žrtve ratnih zločina na parnični postupak nakon okončanja glavnog pretresa u krivičnom postupku.

Omogućavanje žrtvama teških krivičnih djela da traže naknadu za nematerijalnu²⁷⁹ štetu važan je pomak kada je riječ o pravima žrtve u BiH.²⁸⁰ Ovim procesom uzimaju se u obzir konkretne i trajne posljedice koje preživljena trauma ostavlja na pojedinca i pokušava mu se kompenzirati trajno smanjen kvalitet života. Osim toga, žrtvu osnažuje činjenica što u krivičnom postupku nije samo u ulozi pasivnog svjedoka. Žrtve same postavljaju imovinskopravne zahtjeve - iako obično uz pomoć pravnog zastupnika - i daju iskaz pred sudom u vezi sa tim zahtjevom.

Provođenje ovog postupka u okviru krivičnog postupka, a ne u parničnom postupku, ima nekoliko prednosti. Prva je što oštećeni tako nemaju dodatne troškove, te ne prolaze kroz traumu ponovnog davanja iskaza na relevantne činjenice u parničnom postupku, nakon što su već dali relevantni iskaz u krivičnom postupku. Druga prednost je ta što omogućava odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu dok je privatnost žrtve još uvijek zagantovana na osnovu dodijeljenih mjera zaštite u krivičnom postupku - u parničnom postupku, žrtva je prisiljena da otkrije svoj identitet kako bi mogla podnijeti tužbu. Na koncu, dosuđivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku također doprinosi i većoj ekonomičnosti postupka, jer se time izbjegava održavanje odvojenog postupka pred drugim sudom.

U predmetu *Vojić i Mešić*, Sud BiH jasno je obrazložio razloge za dosuđivanje naknade za nematerijalnu štetu žrtvama teških krivičnih djela. Nakon što je oglasio optužene krivima za silovanje počinjeno u oružanom sukobu, Sud je dosudio da oštećenoj isplate 28.000 BAM na ime nematerijalne štete. U svom obrazloženju, Sud je iznio princip kojim se vodio u donošenju takve odluke:

„Vijeće nalazi da se obeštećenjem žrtve krivičnog djela, kao što je to učinjeno u konkretnom slučaju, uspostavlja princip društvene pravde. Sa sociološkog stanovišta princip obeštećenja žrtve bi trebao imati istu važnost kao i princip

---

²⁷⁹ Prema sudskoj praksi, nematerijalna šteta može nastati u sljedećim slučajevima: „A) Fizička bol koja može biti uzrokovana tjelesnom povredom, operativnim zahvatom za vrijeme liječenja, kao i bol nakon završetka liječenja; B) Duševna bol nastala usljed smanjenja životne aktivnosti, unakaženosti (gubitak dijela tijela, ožiljci i sl.), usljed smrti ili invaliditeta bliske osobe, kažnjive obljube i kažnjive bludne radnje; C) Pretrpljeni strah, uzrokovan izvršenjem krivičnog djela, i nakon toga, ukoliko je strah bio izrazito jak i dugog trajanja.” Vidjeti Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva koji je pripremila Misija OSCE-a u BiH, fusnota 6, dostupno na <http://www.osce.org/bih/277561>

²⁸⁰ Za više o razlozima, pravnim mogućnostima, te praktičnim problemima koji se javljaju u vezi sa usvajanjem imovinskopravnog zahtjeva u predmetima ratnih zločina pred sudovima u BiH, vidjeti TRIAL International, *Ostvarivanje zahtjeva za naknadu štete žrtava ratnih zločina u okviru krivičnih postupaka u Bosni i Hercegovini – stanje, problemi i perspektive* (2015), dostupno na http://trial.ba/wp-content/uploads/2015/10/BOS_Ostvarivanje-zahtjeva-za-naknadu-štete-žrtava-ratnih-zločina-u-okviru-krivičnih-postupaka-u-Bosni-i-Hercegovini---stanje-problemi-i-perspektive-.pdf

kažnjavanja kao vid društvene reakcije na kriminogenu djelatnost. Naime, svrha suđenja ne smije ostati samo na represiji prema počiniocu krivičnog djela, nego mora težiti potpunom uspostavljanju stanja koje je narušeno krivičnim djelom.²⁸¹

U vrijeme izrade ovog Izvještaja, šest takvih zahtjeva je dosuđeno u krivičnom postupku u predmetima ratnih zločina,²⁸² i to u korist osoba koje su preživjele seksualno nasilje u oružanom sukobu. Tri odluke potvrdili su i drugostepeni sudovi, dok su preostale tri još u žalbenom postupku.²⁸³ Prilikom određivanja iznosa za naknadu nematerijalne štete, sudovi su koristili orijentacione kriterije koje je utvrdio Vrhovni sud FBiH.²⁸⁴

Iako je ubrzani razvoj sudske prakse u vezi sa imovinskopravnim zahtjevima žrtava ohrabrujući korak u pravom smjeru, u toj oblasti još uvijek postoje određena problematična pitanja. Jedno takvo pitanje odnosi se na to što sudovi još uvijek ne žele da odlučuju o imovinskopravnim zahtjevima, i umjesto toga oštećene upućuju na parnični postupak.²⁸⁵ Naprimjer, Okružni sud u Banjaluci nedavno je odbio da dosudi potpuno potkrijepljen imovinskopravni zahtjev u prvostepenom postupku. U svojoj presudi, sud je na sljedeći način ocjenjivao dokaze izvedene u vezi sa nematerijalnom štetom nanesej žrtvi:

„Logično da se ona poslije silovanja od strane više lica prepala, da je pretrpila veliki šok kao mlada osoba, da je prvi put imala odnos pod prijetnjom i upotrebom sile, što je svakako do danas ostavilo nesagledive posljedice na njeno psihičko stanje, a kako je to utvrđeno Nalazom i mišljenjem vještaka Alme-Bravo Mehmedbašić, a koji nalaz ovaj sud u cijelosti prihvata.“²⁸⁶

²⁸¹ *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 16. mart 2016. godine, para. 354–355 i 362.

²⁸² *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. juni 2015. godine, str. 6, para. 244 (oštećena je putem pravnog zastupnika podnijela imovinskopravni zahtjev kojeg je sud prihvatio i obavezao optužene da oštećenoj, solidarno na ime naknade nematerijalne štete isplate iznos od 26.500 BAM na ime duševnih bolova zbog povrede slobode ili prava ličnosti i duševnih bolova zbog smanjenja životne sposobnosti); *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, drugostepena presuda, 29. februar 2016. godine, para. 103–105 (potvrđujući prvostepenu presudu, vijeće Apelacionog odjeljenja je obrazložilo razloge za dosuđivanje imovinskopravnog zahtjeva i određivanja visine pravične naknade u okviru krivičnog postupka); *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 16. mart 2016. godine, para. 354–355 i 362 (optuženi su ovom presudom obavezani da oštećenoj isplate solidarno iznos od 28.000 BAM na ime nematerijalne štete); *Slavko Savić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 29. juni 2015. godine (gdje su optuženi obavezani oštećenoj isplatiti ukupan iznos od 30.000 BAM, što je potvrđeno drugostepenom presudom).

²⁸³ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. juni 2015. godine (odluka o imovinskopravnom zahtjevu potvrđena drugostepenom presudom, 29. februar 2016. godine); *Slavko Savić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 29. juni 2015. godine (odluka o imovinskopravnom zahtjevu potvrđena drugostepenom presudom, 24. novembar 2015. godine); *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 16. mart 2016. godine (odluka o imovinskopravnom zahtjevu potvrđena drugostepenom presudom, 1. decembar 2016. godine); *Krsto Dostić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 6. oktobar 2016. godine; *Mato Baotić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 9. decembar 2016. godine; *Nenad Vasić*, Okružni sud u Doboju, prvostepena presuda, 25. januar 2017. godine.

²⁸⁴ Za detaljniju analizu načina na koji sudovi primjenjuju kriterije, vidjeti, naprimjer, Trial International, *Dosuđivanje naknade nematerijalne štete i kriteriji za odmjeravanje iznosa naknada: Prikaz sudske prakse u krivičnim i parničnim postupcima u Bosni i Hercegovini* (2017) str. 14, 17, 23 i 26.

²⁸⁵ *Dževad Dulić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 11. septembar 2015. godine, para. 11 (u završnoj riječi, tužilac je predložio da oštećena pokrene parnični postupak za naknadu štete od optuženog, umjesto prikupljanja relevantnih dokaza koje bi izveo tokom krivičnog postupka, u skladu sa ZKP-om).

²⁸⁶ *Smiljanić i dr.*, Okružni sud u Banjaluci, prvostepena presuda, 7. juli 2016. godine, str. 20.

Ipak, nakon što je prihvatio postojanje nematerijalne štete u skladu sa iskazom vještaka, sud je u presudi zaključio da su dokazi podneseni u vezi sa zahtjevom nedovoljni i naveo, bez ikakvog obrazloženja, da bi odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu odugovlačilo postupak.²⁸⁷

Ova odluka Okružnog suda u Banjaluci predstavlja potpuni odmak od najnovije prakse, jer je vrsta dokaza koje je tužilac podnio u prilog zahtjevu - uključujući i psihijatrijski nalaz priznatog vještaka - bila gotovo identična onoj podnesenoj u sličnim zahtjevima koje su drugi sudovi dosudili.²⁸⁸ Razlog za odbijanje tih dokaza kao nedovoljnih nije jasan iz veoma kratkog obrazloženja.

Drugo pitanje odnosi se na prikupljanje dokaza u svrhu potkrepljivanja imovinskopravnog zahtjeva u toku istrage, što je, u skladu sa zakonom, tužilac dužan uraditi. Ti dokazi su povezani sa dokazima koji se moraju prikupiti u svrhu dokazivanja krivičnog djela, ali im nisu identični. U predmetu seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, naprimjer, tužilaštvo može narediti da vještak medicinske struke ispita žrtvu kako bi ocijenio fizičke ili psihičke posljedice krivičnog djela, što se koristi kako bi se dokazalo da je krivično djelo učinjeno, kao i da bi se dokazale posljedice za žrtvu kao osnova za traženje određene krivičnopravne sankcije (ili kada je ono obilježje krivičnog djela, naprimjer u predmetima koji uključuju mučenje). Međutim, za imovinskopravni zahtjev neophodno je i medicinsko vještačenje kako bi se dokazala težina i stepen *trajnog* bola i patnje uzrokovanih krivičnim djelom, i/ili duševne boli uzrokovane smanjenom životnom aktivnosti.²⁸⁹ Često se dešava da isti vještak daje stručno mišljenje za ove dvije vrste dokaza; međutim, ukoliko tužilac izričito ne naredi vještačenje u svrhu potkrepljivanja imovinskopravnog zahtjeva, takvo vještačenje vještak neće ni obaviti. To *de facto* onemogućava oštećene u postavljanju imovinskopravnog zahtjeva na ime nematerijalne štete.

Treće važno pitanje odnosi se na naplatu štete nakon što je sud dosudi. Prema saznanjima Misije OSCE-a u BiH, u vrijeme izrade ovog Izvještaja, nijedna od tri nematerijalne naknade štete pravosnažno dosuđene nije zapravo naplaćena. U mnogo slučajeva, optuženi jednostavno nije u mogućnosti da plati štetu zbog svoje insolventnosti; u drugim, praktične poteškoće u vezi sa prodajom imovine optuženog kako bi se namirila potrebna novčana sredstva za naplatu štete da bi se njima platila naknada žrtvi su prevelike.²⁹⁰

---

²⁸⁷ *Ibid.*, str. 22 („Na osnovu člana 108. ZKP RS oštećena [ime izostavljeno] se sa imovinsko-pravnim zahtjevom upućuje na parnicu jer izvedeni dokazi u postuku nisu pružili pouzdan osnov za potpuno ili djelomično rješenje zahtjeva, a svako dalje postupanje po istom od strane suda imalo bi za posledicu znatno odugovlačenje ovog krivičnog postupka.“).

²⁸⁸ Zapravo, isti vještak proveo je vještačenje i isti advokat - Nedžla Šehić, koja je ranije podnosila uspješne imovinskoppravne zahtjeve pred drugim sudovima, zastupala je žrtvu.

²⁸⁹ Sažet prikaz orijentacionih kriterija za određivanje visine imovinskopravnog zahtjeva nalazi se u formularu Misije OSCE-a u BiH za Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, u fusnoti 6, dostupno na <http://www.osce.org/bih/277561>

²⁹⁰ Po optuženju, lice protiv kojeg se vodi postupak može prenijeti pravo vlasništva na treća lica s ciljem onemogućavanja ostvarivanja zahtjeva za naknadu štete u kasnijoj fazi postupka. Misija OSCE-a u BiH je uočila da su tužioci počeli stavljati prijedloge za privremenu mjeru zabrane otuđenja i raspolaganja imovinom u trenutku podizanja optužnice. Međutim, do sada nije pravosnažno okončan nijedan predmet u kojem je ova mjera primijenjena.

Podizanjem svijesti tužilaca i sudija o primjeni zakonskih rješenja u vezi sa tehničkim aspektima istrage i odlučivanja o imovinskopravnim zahtjevima mogu se riješiti prva dva pitanja. Međutim, treće pitanje će možda zahtijevati sistemsko rješenje. Neki eksperti i organizacije predlažu uspostavljanje državnog fonda za isplatu štete žrtvama ukoliko osuđeno lice nema sredstava da to samo učini.²⁹¹ Mišljenje je Misije da je zbog nepostojanja pragmatičnog rješenja za efektivnu naplatu dosuđene štete svakako od ključne važnosti informirati oštećenog o tome šta može očekivati u ovom pogledu, kako bi se izbjegle njegove dalje frustracije i dodatne posljedice.

Generalno govoreći, Misija OSCE-a u BiH smatra da je dosuđivanje naknade nematerijalne štete pozitivan pomak u postizanju pravde za žrtve seksualnog nasilja u oružanom sukobu. Misija preporučuje da tužilaštva i sudovi u cijeloj BiH u većoj mjeri potkrepljuju i dosuđuju imovinskopravne zahtjeve u krivičnom postupku. Nadalje, Misija se pridružuje nizu drugih organizacija koje preporučuju da zakonodavni organi razmotre mogućnost uspostavljanja fonda kojim bi se osiguralo da se, bez obzira na finansijsko stanje počinioca, zahtjevi usvojeni u postupku mogu isplatiti.

---

²⁹¹ Advokat Nedžla Šehić, sa iskustvom zastupanja u stotinama parničnih postupaka za naknadu štete i u svih šest prethodno pomenutih uspješnih zahtjeva za naknadu štete u krivičnom postupku, pobornik je ovog pristupka. Međunarodne organizacije, kao što je Amnesty International, također su preporučile uspostavljanje takvog fonda. Vidjeti Amnesty International, *Bosnia and Herzegovina: Submission to the United Nations Human Rights Committee 119th Session, 6–29 March 2017*, str. 9.

7. Preporuke

U svoja dva prethodna izvještaja na temu seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, Misija OSCE-a u BiH izdala je preporuke različitim relevantnim akterima, a u ovom Izvještaju je pripremila i cijeli niz novih preporuka koje su rezultat provedene analize.

Nove preporuke navedene su u tekstu ispod, a nakon njih su tabelarno prikazane ranije preporuke, kao i stepen njihove implementacije.

7.1. Preporuke proizašle iz aktualne analize

7.1.1. Tužilaštvima i sudovima na državnom nivou i u entitetima

- Tužioci i sudije na nivou cijele BiH bi trebalo da osiguraju primjenu materijalnog krivičnog zakona na rodno neutralan način, posebno osiguravajući da je seksualno nasilje prepoznato i kažnjeno u svim njegovim oblicima, bez obzira na spol žrtve ili počinitelja, uključujući i seksualno nasilje počinjeno nad osobama muškog spola.
- Sud BiH i sudovi u entitetima bi trebalo da međusobno harmoniziraju praksu u tumačenju principa *ne bis in idem* u predmetima seksualnog nasilja i drugim predmetima ratnih zločina kako bi se osigurala pravna sigurnost i izbjegla moguća nekažnjivost. Osim toga, preporučuje se da sudije s posebnom pažnjom razmotre da li je već vođeni postupak koji nije uključivao optužbe za krivično djelo seksualnog nasilja razlog koji priječi utuženje.
- Sve sudije Suda BiH i sudova u entitetima bi trebalo da izričito odbiju pružanje otpora kao bitno obilježje krivičnog djela silovanja, kako bi sudska praksa u BiH bila u potpunosti u skladu sa važećim zakonima u BiH i sa međunarodnim pravom i standardima.
- Sudovi u BiH bi trebalo da nastave pozitivni trend vjerovanja iskazu osobe koja je preživjela seksualno nasilje, kada je ona jedini svjedok, ukoliko je to svjedočenje pouzdano i vjerodostojno.
- Tužilaštva i sudovi bi trebalo da konstantno preispituju i traže mogućnost, i u fazi istrage i u fazi glavnog pretresa, korištenja sredstava, kao što je međunarodna pravna pomoć, koja mogu poboljšati efikasnost postupka i pomoći ugroženim svjedocima da što bezbolnije učestvuju u krivičnom postupku.
- Sudovi u cijeloj BiH bi trebalo da jasno i potpuno obrazlože razloge kojima se sud rukovodio prilikom odmjeravanja kazne, uključujući olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, a posebno cijeneći valjanost i svrhu razmatranja određenih olakšavajućih okolnosti, individualizirajući njihovu primjenu prema optuženom. Također, pravosudni sektor bi trebalo da razmotri izradu praktičnih smjernica o primjenoj primjeni takvih okolnosti prilikom odmjeravanja kazne u predmetima ratnih zločina.
- U slučaju sklapanja sporazuma o priznanju krivice, tužioci bi trebalo da na vrijeme obavijeste sve oštećene o tome da se vode pregovori o sklapanju takvog sporazuma i objasne im njegove potencijalne prednosti, kako bi žrtve bile upućene u to šta se dešava u postupku i o svojoj ulozi u njemu. Žrtvama je potrebno dati mogućnost da

putem pravnog zastupnika izraze svoje konkretne zabrinutosti vezane za eventualni sporazum o priznanju krivice. Tužilaštva bi trebalo da osiguraju da žrtve imaju institucionalnu podršku službenika za podršku svjedocima tokom cijelog procesa.

- Tužioci bi trebalo da daju potpune i jasne informacije osobama koje su preživjele seksualno nasilje o svim potencijalnim mjerama zaštite koje su im na raspolaganju prije podizanja optužnice, kako bi se osiguralo da oštećeni mogu donijeti informiranu odluku o tome koje mjere žele tražiti i kako bi se izbjegla mogućnost da se ime i prezime oštećenih otkrije javnosti u optužnici ili presudi kada to oni ne žele.
- Sudije i tužioci bi trebalo da i dalje rade na unapređenju svojih kapaciteta, kako bi na adekvatan način ocijenili potrebe i pružili podršku svjedocima te, kada god je to moguće, iskoristili svu postojeću infrastrukturu i ljudske resurse namijenjene za pružanje takve zaštite i podrške. Nadalje, Misija preporučuje da predsjednici sudova i glavni tužioci koji su na čelu institucija u kojima trenutno ne postoji službenik za podršku svjedocima pažljivo razmotre sve prednosti zapošljavanja takvog eksperta, te da traže dodjelu sredstava od odgovarajućih organa vlasti za zapošljavanje takvog člana osoblja.
- Tužilaštva i sudovi u cijeloj BiH bi trebalo da sve više usvajaju praksu postavljanja i dosuđivanja imovinskopравnih zahtjeva u okviru krivičnog postupka, kada su u pitanju žrtve ratnih zločina, uključujući i osobe koje su preživjele seksualno nasilje

7.1.2. Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH

- VSTV BiH bi trebalo da procijeni kapacitete sudova i tužilaštava u entitetima za korištenje međunarodne pravne pomoći u svrhu prikupljanja i izvođenja dokaza u predmetima seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, te vrši odgovarajuću obuku i pruža podršku onim institucijama kojima je to potrebno.
- VSTV BiH bi trebalo da ukazuje na primjere najbolje prakse sudova i tužilaštava u provođenju istrage, krivičnom gonjenju i presuđivanju predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu i potiče širenje tih praksi objavljivanjem relevantnih informacija na svojoj *web* stranici i u javnim izlaganjima, te pružanjem podrške održavanju seminara i okruglih stolova namijenjenih stručnoj zajednici.

7.1.3. Zakonodavnim vlastima BiH, FBiH i Brčko distrikta BiH

- Zakonodavne vlasti BiH, FBiH i Brčko distrikta BiH bi trebalo da razmotre usvajanje izmjena i dopuna na važeće krivične zakone, kako bi se onemogućila zamjena kazne zatvora novčanom kaznom kada je riječ o krivičnim djelima protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. U suprotnom, zakonodavne vlasti bi trebalo da razmotre smanjenje maksimuma kazne zatvora koja se može zamijeniti novčanom kaznom na šest mjeseci, kao što je to slučaj u Republici Srpskoj, što bi eliminiralo mogućnost zamjene kazne zatvora novčanom u predmetima ratnih zločina.

7.1.4. Centrima za edukaciju sudija i tužilaca

- Centri za edukaciju sudija i tužilaca (CEST) bi trebalo da i dalje podržavaju specijalizirane obuke za sudije, tužioce, i stručne saradnike na temu procesuiranja

predmeta seksualnog nasilja u oružanom sukobu, zasnovane na uočenim trendovima i identificiranim problemima u ovom Izvještaju. CEST-ovi bi trebalo da razmotre opcije korištenja novih pristupa organizaciji obuka na ovu temu kako bi se unaprijedile praktične vještine, kao što su naprimjer, intenzivne radionice osmišljene za sticanje tehničkog znanja iz oblasti kao što su imovinskopravno zahtjevi i podrška ugroženim svjedocima.

7.1.5. Pružateljima podrške svjedocima, uključujući i nevladine organizacije

- Nevladine organizacije i pružatelji podrške svjedocima u sklopu pravosudnih institucija bi trebalo da i dalje jačaju međusobnu saradnju i razvijaju pouzdane referalne mehanizme. Osim toga, pružatelji usluga bi trebalo da osmisle jedinstven pristup u potkrijepljivanju imovinskopravnih zahtjeva, što podrazumijeva i upućivanje na besplatnu pravnu pomoć, kada je to moguće.

7.1.6. Međunarodnoj zajednici

- Međunarodna zajednica bi trebalo da nastavi sa radom u oblasti postizanja pravde za seksualno nasilje u oružanom sukobu, u čijem će fokusu biti žrtve. Podrška poštivanju i ostvarivanju prava žrtava može se pružiti kroz pomoć organizacijama za pružanje pravne pomoći koje zastupaju žrtve kod postavljanja imovinskopravnih zahtjeva, kao i kroz podršku inicijativa usmjerenih ka unapređenju struktura za psiho-socijalnu podršku žrtvama.

7.2. Preporuke iz prethodna dva izvještaja (2014–2015)

Preporuka	Institucija kojoj je preporuka upućena	Stepen provedbe	Dodatne informacije
<p>Tužilaštvo BiH treba izraditi politiku u pogledu određivanja prioriteta, provođenja istrage i krivičnog gonjenja zločina seksualnog nasilja u oružanom sukobu, te osigurati namjenske kapacitete za izvršenje ovog zadatka. Kratak pregled takve politike bi trebao biti dostupan široj javnosti, a posebno onima koji su preživjeli seksualno nasilje.</p>	<p>Tužilaštvo BiH</p>	<p>Prema saznanjima Misije, takva politika još nije izrađena</p>	
<p>Tužioci i sudije trebaju biti ustrajni u svom nastojanju da osiguraju da se navodi koji se odnose na krivična djela seksualnog nasilja u svim njegovim oblicima pravilno razmotre i u skladu s tim kvalificiraju kako bi se stvarna priroda i opseg povreda koje su žrtve pretrpile u potpunosti odrazili u optužnicama i presudama.</p>	<p>Sudije i tužioci na državnom nivou i u entitetima</p>	<p>Uglavnom</p>	<p>Kao što je istaknuto u ovom Izvještaju, Misija OSCE-a u BiH uočila je vidljiv napredak u prepoznavanju i pravilnom kvalificiranju krivičnih djela seksualnog nasilja na sudovima i tužilaštvima u BiH, iako rad na nekim predmetima i dalje izaziva zabrinutost. Preporučuje se da sudije i tužioci i dalje pohađaju obuke i da redovno prate novu sudsku praksu međunarodnih i domaćih sudova u vezi sa seksualnim nasiljem u oružanom sukobu.</p>

<p>Sud BiH i Tužilaštvo BiH također trebaju osigurati da sve sudije, tužioc, istražitelji i relevantno osoblje za podršku imaju priliku da dobiju odgovarajuću obuku i učestvuju u razmjeni iskustava sa kolegama u vezi sa istragama, krivičnim gonjenjem i suđenjem u predmetima zločina seksualnog nasilja u oružanom sukobu. U tom smislu, predsjednik Suda BiH i rukovodilac Posebnog odjela za ratne zločine bi trebali identificirati specifične potrebe, te o njima obavijestiti pružatelje obuke.</p>	<p>Tužilaštvo BiH i Sud BiH</p>	<p>Djelimično</p>	<p>Tužilaštvo BiH i Sud BiH redovno šalju svoje osoblje na specijaliziranje obuke Misije OSCE-a u BiH o seksualnom nasilju u oružanom sukobu. Prema saznanjima Misije OSCE-a u BiH, ne postoje sistematski naponi ni u jednoj od ovih institucija da se identificiraju specifične potrebe u smislu obuke.</p>
<p>Stranke i branitelji u postupku se trebaju suzdržati od postavljanja pitanja o ranijem seksualnom ponašanju žrtve zločina seksualnog nasilja i od pokušaja izvođenja takvih dokaza kao što je propisano članom 264(1) Zakona o krivičnom postupku BiH. Sudije trebaju biti predostrožne kako bi odmah zabranile takav način ispitivanja kada se dogodi. Sudije bi trebale razmotriti zabranu pitanja u vezi sa naknadnim seksualnim ponašanjem žrtve u skladu sa najboljom međunarodnom praksom.</p>	<p>Sud BiH</p>	<p>Uglavnom</p>	<p>Kao što je istaknuto u ovom Izvještaju, takva pitanja se uglavnom ne postavljaju, a ukoliko do njih i dođe, sudije ih odmah prekidaju. Međutim, Misija je zapazila u nekoliko predmeta da je tužilac ispitivao žrtvu o ranijem seksualnom ponašanju.</p>
<p>Sudije bi trebale tumačiti član 264. Zakona o krivičnom postupku BiH na način da se postigne ravnoteža između prava optuženog na pravično suđenje i nepostojanja zakonskog uslova za dokazivanje nepristanka žrtve. Konkretno, sudije bi trebale insistirati na održavanju <i>in camera</i> ročišta na kojem će se odlučiti o relevantnosti i</p>	<p>Tužilaštvo BiH i Sud BiH</p>	<p>Djelimično</p>	<p>Kao što je istaknuto u ovom Izvještaju, sudovi u BiH uglavnom u potpunosti primjenjuju odredbu ZKP-a prema kojoj se pristanak žrtve ne može upotrijebiti u prilog odbrane optuženog. Iako sudije nisu održavale <i>in camera</i> ročišta za razmatranje takvih</p>

<p>vjerodostojnosti takvih dokaza i na taj način zaštititi prava žrtava seksualnog nasilja.</p>			<p>dokaza, uzimaju u obzir postojanje prinudnih okolnosti koje negiraju mogućnost pristanka žrtve, te generalno odbijaju pokušaje odbrane da uvedu takve dokaze.</p>
<p>Misija OSCE-a preporučuje da, u nedostatku odredbe u Zakonu o krivičnom postupku, Sud BiH standardizira svoju praksu u kojoj priznaje nepostojanje zahtjeva za potkrijepljenjem iskaza svjedoka-žrtava seksualnog nasilja kako bi se osiguralo da se u potpunosti shvati priroda zločina seksualnog nasilja u svim postupcima pred Sudom BiH.</p>	<p>Tužilaštvo BiH i Sud BiH</p>	<p>Uglavnom</p>	<p>Kao što se u ovom Izvještaju navodi, sudovi u cijeloj BiH u principu ne insistiraju na potkrepljenju iskaza žrtve, ukoliko je takav iskaz vjerodostojan i relevantan. Međutim, ova praksa nije jednoobrazna na svim sudovima u BiH.</p>
<p>Kako bi se osiguralo da svaki slučaj silovanja u oružanom sukobu i drugi oblici seksualnog nasilja budu prepoznati kao takvi i da budu pravilno kvalificirani i presuđeni, Misija OSCE-a preporučuje da Parlamentarna skupština BiH hitno usvoji izmjene i dopune člana 172(1)(g) i 173(1)(e) Krivičnog zakona BiH kako bi se uskladio sa međunarodnim standardima</p>	<p>Ministarstvo pravde BiH i Parlament BiH</p>	<p>Da</p>	<p>Kako je navedeno u dijelu 3.1 ovog Izvještaja, usvojene su izmjene i dopune Krivičnog zakona, u skladu sa ovom preporukom i u skladu sa preporukama Komiteta UN-a protiv torture, tako da upotreba sile i prijetnja silom nisu bitna obilježja krivičnog djela silovanja.</p>
<p>Uzimajući u obzir nedostatke Krivičnog zakona SFRJ, sudovi u entitetima bi trebali standardizirati svoju praksu prema kojoj prihvataju nepostojanje bilo kakvog zahtjeva za utvrđivanjem postojanja prijetnje silom, sile i otpora kao bitnih obilježja krivičnog djela u predmetima seksualnog nasilja, kako bi svi oblici seksualnog nasilja bili prepoznati kao takvi u svim sudskim postupcima. U tom pogledu, drugostepeni sudovi u</p>	<p>Sudovi entitetima</p>	<p>u Uglavnom</p>	<p>Sudovi sve više prihvataju nepostojanje zahtjeva za utvrđivanjem postojanja upotrebe sile ili prijetnje silom, ali još uvijek ima zabrinjavajućih iznimaka.</p> <p>Prema saznanjima Misije, nije bilo zajedničkih sjednica sudova u svrhu ujednačavanja primjene</p>

<p>entitetima i Brčko distriktu BiH bi trebali razmotriti mogućnost održavanja zajedničkih sjednica kako bi se ujednačila primjena krivičnih zakona.</p>			<p>krivičnih zakona u ovoj oblasti.</p>
<p>Pružatelji obuke - posebno Centri za edukaciju sudija i tužilaca i Odsjek Krivične Odbrane (OKO) Ministarstva pravde BiH – trebaju pružati obuku o zločinu seksualnog nasilja u oružanom sukobu, sa posebnim osvrtom na sljedeće oblasti:</p> <p>a. prepoznavanje dokaza o protupravnim radnjama koje se mogu svrstati u kategoriju silovanja, seksualnog ropstva, porobljavanja, mučenja, rodno-zasnovanog progona i bilo kojeg drugog oblika seksualnog nasilja usporedive težine;</p> <p>b. opseg i primjenu posebnih pravila o dokazima u slučajevima seksualnih delikata.</p>	<p>Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Centri za edukaciju sudija i tužilaca i drugi pružatelji obuke</p>	<p>Da</p>	<p>Misija OSCE-a u BiH organizirala je niz takvih obuka u saradnji sa CEST-ovima tokom 2015. i 2016. godine, a nove su predviđene za 2017. godinu. Međutim, bila bi korisna dodatna obuka kojom bi se pokrivale konkretne problematične oblasti identificirane u ovom Izveštaju.</p>
<p>Tužioci u entitetima i Brčko distriktu BiH trebali bi izraditi politiku i razviti kriterije za prioritizaciju predmeta ratnih zločina, tako da oni obuhvataju i rod žrtve kao parametar za određivanje prioriteta, vodeći se principom legaliteta krivičnog gonjenja propisanog zakonima u BiH, kriterijima za ocjenu složenosti predmeta iz Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina i principima transparentnosti, dosljednosti, odgovornosti i efikasnosti. Ovi kriteriji bi trebali biti dostupni</p>	<p>Sudije i tužioci u entitetima i Brčko distriktu BiH</p>		<p>Prema saznanjima Misije, takva politika još nije izrađena</p>

<p>javnosti, posebno žrtvama seksualnog nasilja.</p>			
<p>Agencije za provođenje zakona bi trebale obratiti naročitu pažnju na rodnu ravnotežu u policijskim jedinicama koje pružaju podršku tužilaštvima u istragama ratnih zločina. Osim toga, policijski istražitelji bi trebali nastaviti sa stručnim usavršavanjem u svrhu sticanja potrebnih znanja za rad na rodno zasnovanim krivičnim djelima, kao što je seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu.</p>	<p>Agencije za provođenje zakona</p>	<p>Prema saznanjima Misije OSCE-a u BiH, ne postoji nikakva konkretna politika u ovom smislu</p>	
<p>Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH trebalo bi osigurati da sve sudije, tužioci, istražitelji i relevantno osoblje za podršku u entitetima i Brčko distriktu BiH imaju priliku da pohađaju prikladnu obuku i učestvuju u razmjeni najboljih iskustava sa svojim kolegama u istragama, krivičnom gonjenju i presuđivanju predmeta seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu.</p>	<p>Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH</p>	<p>Djelimično</p>	<p>Misija OSCE-a u BiH organizira takvu vrstu obuka u saradnji sa VSTV BiH i CEST-ovima. Međutim, bila bi korisna dodatna obuka iz konkretnih problematičnih oblasti, a Misija nema saznanja da se čine bilo kakvi sistemski naponi u identificiranju specifične potrebe u smislu obuke u relevantnim institucijama.</p>

<p>Centri za edukaciju sudija i tužilaca bi trebali pružiti dodatnu specijaliziranu obuku na temu seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, kojom bi se pokrile sljedeće oblasti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definicije silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja • međunarodna sudska praksa o seksualnom nasilju počinjenom u oružanom sukobu • tehnike ispitivanje svjedoka o seksualnom nasilju • uticaj traume na svjedoke i sprečavanje retraumatizacije svjedoka • identifikacija i analiza dokaza o protupravnom ponašanju koje bi moglo predstavljati silovanje, seksualno ropstvo, seksualno zlostavljanje, seksualno sakaćenje, prisilni brak, prisilni pobačaj, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju, seksualno ponižavanje i bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja usporedive težine • rodna pitanja, uključujući i različitost motivacija za svjedočenje žena i muškaraca. 	<p>Centri za edukaciju sudija i tužilaca</p>	<p>Da</p>	<p>Misija OSCE-a u BiH organizira takvu vrstu obuke u saradnji sa VSTV BiH i CEST-ovima.</p>
---	---	-----------	--

<p>Izvršne i zakonodavne vlasti trebale bi poduzeti konkretne zakonske i sistemske korake kojima će se stvoriti uslovi za primjenu adekvatnih mjera za zaštitu svjedoka, uključujući povećanje kapaciteta za zaštitu svjedoka van sudnice i funkcionalni program za zaštitu svjedoka, i kojima će se unaprijediti mogućnosti pružanja podrške svjedocima u saradnji sa relevantnim NVO-ima.</p>	<p>Izvršna i zakonodavna vlast</p>	<p>Uglavnom</p>	<p>Većina sudova adekvatno je opremljena, uključujući postojanje posebnih prostorija za svjedočenje zaštićenih svjedoka, audio-vizuelnu opremu za svjedočenje na daljinu, te odvojene ulaze za svjedoke. Saradnja između službenika za podršku svjedocima zaposlenih u institucijama i nevladinih organizacija je poboljšana kao rezultat provedbe IPA projekta za uspostavljanje mreže podrške svjedocima, iako bi se referalni mehanizmi mogli još unaprijediti.</p>
---	---	-----------------	--

Aneks A: Spisak predmeta seksualnog nasilja okončanih u izvještajnom periodu

KANTONALNI SUD U BIHAĆU

1. BEGANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Redžepa Beganovića, predmet broj 01 0 K006344 16 K 2, prvostepena presuda od 18. marta 2016. godine (Sporazum o priznanju krivice)

Tužilaštvo protiv Redžepa Beganovića, predmet broj 01 0 K006344 13 K, prvostepena presuda od 10. maja 2013. godine

2. ĆORALIĆ

Tužilaštvo protiv Amira Ćoralića, predmet broj K 009451 15 K, prvostepena presuda od 19. oktobra 2015. godine (Sporazum o priznanju krivice)

3. KUBURIĆ I BANJAC

Tužilaštvo protiv Bore Kuburić i Radmile Banjac, predmet broj K 01 0 K 008669 15 Kž, drugostepena presuda od 6. oktobra 2016. godine (Vrhovni sud FBiH)

Tužilaštvo protiv Bore Kuburić i Radmile Banjac, predmet broj 01 0 K 008669 14 K, prvostepena presuda od 26. februara 2015. godine

4. SOLEŠA

Tužilaštvo protiv Duška Soleše, predmet broj 01 0 K 008271 14 Kž, drugostepena presuda od 22. maja 2015. godine (Vrhovni sud FBiH)

Tužilaštvo protiv Duška Soleše, predmet broj 01 0 K 008271 14 K, prvostepena presuda od 19. septembra 2014. godine

5. TOMIĆ

Tužilaštvo protiv Ranke Tomić, predmet broj 01 0 K 010221 15 Kps, odluka o preuzimanju krivičnog gonjenja od strane nadležnog organa u drugoj zemlji od 26. maja 2016. godine

OKRUŽNI SUD U BIJELJINI

6. MILOVANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Radosava Milovanovića, predmet broj 12 0 K 005012 16 Kž, drugostepena presuda od 24. marta 2016. godine. godine (Vrhovni sud RS)

Tužilaštvo protiv Radosava Milovanovića, predmet broj 12 0 K 005012 15 K, prvostepena presuda od 22. januara 2016. godine

OSNOVNI SUD BRČKO DISTRIKTA BiH

7. HADŽIĆ I HODŽIĆ

Tužilaštvo protiv Galiba Hadžića i Nijaza Hodžića, predmet broj 96 0 K 020424 15 Kž, drugostepena presuda od 9. oktobra 2015. godine (Apelacioni sud Brčko distrikta BiH)

Tužilaštvo protiv Galiba Hadžića i Nijaza Hodžića, predmet broj 96 0 K 020424 10 K, prvostepena presuda od 31. oktobra 2014. godine

8. OSTOJIC I TOŠIĆ

Tužilaštvo protiv Aleksandra Ostojića i Miladina Tošića, predmet broj 96 0 K 024956 15 Kž 8, drugostepena presuda od 30. maja 2016. godine (Apelacioni sud Brčko distrikta BiH)

Tužilaštvo protiv Aleksandra Ostojića i Miladina Tošića, predmet broj 96 0 K 024956 11 K, prvostepena presuda od 17. aprila 2015. godine

9. TATAREVIĆ I OMAZIĆ

Tužilaštvo protiv Asmira Tatarevića i Armina Omazića, predmet broj 96 0 K 039065 15 Kž, drugostepena presuda od 19. novembra 2015. godine (Apelacioni sud Brčko distrikta BiH)

Tužilaštvo protiv Asmira Tatarevića i Armina Omazića, predmet broj 96 0 K 039065 12 K, prvostepena presuda od 3. februara 2015. godine

OKRUŽNI SUD U BANJALUCI

10. JOVIĆ

Tužilaštvo protiv Željka Jovića, predmet broj 11 0 K 007515 15 Kž 7, drugostepena presuda od 28. januara 2016. godine (Vrhovni sud RS)

Tužilaštvo protiv Željka Jovića, predmet broj 11 0 K 007515 15 K, prvostepena presuda od 28. septembra 2015. godine

OKRUŽNI SUD U DOBOJU

11. GRBIĆ

Tužilaštvo protiv Stojana Grbića, predmet broj 13 0 K 003304 15 K, rješenje o prekidu krivičnog postupka od 15. aprila 2015. godine

12. MILANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Branka Milanovića, predmet broj 13 0 K 002899 15 Kž, drugostepena presuda od 16. marta 2015. godine (Vrhovni sud RS)

Tužilaštvo protiv Branka Milanovića, predmet broj 13 0 K 002899 14 K, prvostepena presuda od 27. novembra 2014. godine

13. ŠIŠIĆ

Tužilaštvo protiv Vladimira Šišića, predmet broj 13 0 K 003295 15 Kž, drugostepena presuda od 28. augusta 2015. godine (Vrhovni sud RS)

Tužilaštvo protiv Vladimira Šišića, predmet broj 13 0 K 003295 15 K, prvostepena presuda od 28. maja 2015. godine

KANTONALNI SUD U MOSTARU

14. LJUBIĆ

Tužilaštvo protiv Tihomira Ljubića, predmet broj 07 0 K 012520 16 Kv, rješenje kojim se odbija žalba Kantonalnog tužilaštva Mostar od 22. aprila 2016. godine

KANTONALNI SUD U ZENICI

15. KADIĆ

Tužilaštvo protiv Asima Kadića, predmet broj 04 0 K 005141 14 Kz, drugostepena presuda od 20. novembra 2014. godine (Vrhovni sud FBiH)

Tužilaštvo protiv Asima Kadića, predmet broj 04 0 K 005141 13 K, prvostepena presuda od 6. februara 2014. godine

KANTONALNI SUD U TUZLI

16. ŠKILJEVIĆ

Tužilaštvo protiv Radomira Škiljevića, predmet broj 03 0 K 003575 06 Kps, prvostepena presuda od 26. februara 2015. godine (Sporazum o priznanju krivice)

SUD BIH

1. BEGOVIĆ

Tužilaštvo protiv Gligora Begovića, predmet broj S1 1 K 016600 16 Krž 3, drugostepena presuda od 28. aprila 2016. godine (*Begović*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Gligora Begovića, predmet broj S11 K 01660014 Kri, prvostepena presuda od 11. decembra 2015. godine (*Begović*, presuda Pretresnog vijeća)

2. BRNJIĆ I DRUGI

Tužilaštvo protiv Marijana Brnjića i drugih, predmet broj S1 1 K 016706 16 Krž, drugostepena presuda od 22. aprila 2016. godine (*Brnjić i drugi*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Marijana Brnjića i drugih, predmet broj S1 1 K 016706 14 Kri, prvostepena presuda od 15. decembra 2015. godine (*Brnjić i drugi*, presuda Pretresnog vijeća)

3. BAŠIĆ I ŠIJAK

Tužilaštvo protiv Muhidina Bašića i Mirsada Šijka, predmet broj S1 1 K 007209 13 Krž, drugostepena presuda od 5. novembra 2013. godine (*Bašić i Šijak*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Muhidina Bašića i Mirsada Šijka, predmet broj S1 1 K 007209 12 Kri, prvostepena presuda od 18. januara 2013. godine (*Bašić i Šijak*, presuda Pretresnog vijeća)

4. ČONDRIĆ

Tužilaštvo protiv Mate Čondrića, predmet broj S1 1 K 017569 16 Krž 5, drugostepena presuda 12. maja 2016. godine (*Čondrić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Mate Čondrića, predmet broj S 1 1 K 017569 15 Kri, prvostepena presuda od 18. septembra 2015. godine (*Čondrić*, presuda Pretresnog vijeća)

5. DRAGIČEVIĆ

Tužilaštvo protiv Zorana Dragičevića, predmet broj S1 1 K 008024 14 Krž 2, drugostepena presuda od 28. februara 2014. godine (*Dragičević*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Zoran Dragičevića, predmet broj S1 1 K 008024 12 Kri, prvostepena presuda od 22. novembra 2013. godine (*Dragičević*, presuda Pretresnog vijeća)

6. DULIĆ

Tužilaštvo protiv Dževada Dulića, predmet broj S1 1 K 017348 16 Krž, drugostepena presuda od 7. marta 2016. godine (*Dulić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Dževada Dulića, predmet broj S1 1 K 017348 14 Kri, prvostepena presuda od 11. septembra 2015. godine (*Dulić*, presuda Pretresnog vijeća)

7. KAMERIĆ

Tužilaštvo protiv Indire Kamerić, predmet broj S1 1 K 010132 15 Krž, drugostepena presuda od 15. decembra 2015. godine (*Kamerić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Indire Kamerić, predmet broj S1 1 K 010132 13 Kri, prvostepena presuda od 17. aprila 2015. godine (*Kamerić*, presuda Pretresnog vijeća)

8. KOVAČEVIĆ

Tužilaštvo protiv Petra Kovačevića, predmet broj S1 1 K 014093 16 Krž 3, drugostepena presuda od 15. septembra 2016. godine (*Kovačević*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Petra Kovačevića, predmet broj S 1 1 K 00 14093 14 Kri, prvostepena presuda od 2. novembra 2015. godine (*Kovačević*, presuda Pretresnog vijeća)

9. KRSMANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Olivera Krsmanovića, predmet broj S1 1 K 006028 16 Krž, drugostepena presuda od 21. aprila 2016. godine (*Krsmanović*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Olivera Krsmanovića, predmet broj S1 1 K 006028 11 Kri, prvostepena presuda od 31. augusta 2015. godine (*Krsmanović*, presuda Pretresnog vijeća)

10. LALIČIĆ

Tužilaštvo protiv Zaima Laličića, predmet broj S1 1 K 017982 15 Krž 2, drugostepena presuda od 23. oktobra 2015. godine (*Laličić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Zaima Laličića, predmet broj S1 1 K 017982 15 Kri, prvostepena presuda od 25. maja 2015. godine (*Laličić*, presuda Pretresnog vijeća)

11. MACIĆ (predmet je razdvojen od predmeta Osman Brkan)

Tužilaštvo protiv Ibre Macića, predmet broj S1 1 K 011047 15 Krž, drugostepena presuda od 30. oktobra 2015. godine (*Macić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Ibre Macića, predmet broj S1 1 K 011047 13, prvostepena presuda od 17. aprila 2015. godine (*Macić*, presuda Pretresnog vijeća)

12. MAKSIMOVIĆ

Tužilaštvo protiv Dalibora Maksimovića, predmet broj S1 1 K 013906 15 Kro, odluka o preuzimanju krivičnog gonjenja od strane nadležnog organa u drugoj zemlji od 15. aprila 2016. godine

13. MARKOVIĆ I MARKOVIĆ

Tužilaštvo protiv Bosiljka Markovića i Ostoje Markovića, predmet broj S1 1 K 012024 14 Krž, drugostepena presuda od 29. februara 2016. godine (*Marković i Marković*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Bosiljka Markovića i Ostoje Markovića, predmet broj S1 1 K 012024 14 Kri, prvostepena presuda od 24. juna 2015. godine (*Marković i Marković*, presuda Pretresnog vijeća)

14. MILISAVLJEVIĆ I DRUGI

Tužilaštvo protiv Predraga Milisavljevića i drugih, predmet broj S1 1 K 011128 15 Krž 16, drugostepena presuda od 2. juna 2016. godine (*Milisavljević i drugi*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Predraga Milisavljevića i drugih, predmet broj 1 K 011128 12 KrI, prvostepena presuda od 28. oktobra 2014. godine (*Milisavljević i drugi*, presuda Pretresnog vijeća)

15. POPOVIĆ

Tužilaštvo protiv Gorana Popovića, predmet broj S1 1 K 013866 15 Krž 5, drugostepena presuda od 29. februara 2016. godine (*Popović*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Gorana Popovića, predmet broj S1 1 K 013866 13 KrI, prvostepena presuda od 30. aprila 2015. godine (*Popović*, presuda Pretresnog vijeća)

16. RACKOVIĆ

Tužilaštvo protiv Vitomira Rackovića, predmet broj S1 1 K 014365 15 Krž 4, drugostepena presuda od 8. februara 2016. godine (*Racković*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Vitomira Rackovića, predmet broj S1 1 K 014365 14 KrI, prvostepena presuda od 11. maja 2015. godine (*Racković*, presuda Pretresnog vijeća)

17. SAVIĆ

Tužilaštvo protiv Slavka Savića, predmet broj S1 1 K 017213 15 Krž, drugostepena presuda od 24. novembra 2015. godine (*Savić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Slavka Savića, predmet broj S1 1 K 017213 14 KrI, prvostepena presuda od 29. juna 2015. godine (*Savić*, presuda Pretresnog vijeća)

18. ŠEKARIĆ

Tužilaštvo protiv Dragana Šekarića, predmet broj S1 1 K 014550 15 Krž 8, drugostepena presuda od 30. septembra 2015. godine (*Šekarić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Dragana Šekarića, predmet broj S1 1 K 014550 14 KrI, prvostepena presuda od 13. februara 2015. godine (*Šekarić*, presuda Pretresnog vijeća)

19. SOLDI

Tužilaštvo protiv Radivoja Solde, predmet broj S1 1 K 018201 15 KrI, prvostepena presuda od 3. novembra 2015. godine (*Soldo*, presuda Pretresnog vijeća)

20. TOLIĆ

Tužilaštvo protiv Josipa Tolića, predmet broj S1 1 K 013929 15 Krž 7, drugostepena presuda od 27. oktobra 2015. godine (*Tolić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Josipa Tolića, predmet broj S1 1 K 013929 13 KrI, prvostepena presuda od 20. marta 2015. godine (*Tolić*, presuda Pretresnog vijeća)

21. VLAHOVIĆ

Tužilaštvo protiv Veselina Vlahovića Batka, predmet broj S1 1 K 004659 13 Krž 15, drugostepena presuda od 5. februara 2014. godine (*Vlahović*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Veselina Vlahovića Batka, predmet broj S1 1 K 004659 11 KrI, prvostepena presuda od 29. marta 2013. godine (*Vlahović*, presuda Pretresnog vijeća)

22. VLAČO

Tužilaštvo protiv Branka Vlače, predmet broj S1 1 K 007121 14 Krž, drugostepena presuda od 25. februara 2015. godine (*Vlačo*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Branka Vlače, predmet broj S1 1 K 007121 12 Kri, prvostepena presuda od 4. jula 2014. godine (*Vlačo*, presuda Pretresnog vijeća)

23. VOJIĆ I MEŠIĆ

Tužilaštvo protiv Adila Vojića i Bekira Mešića, predmet broj S1 1 K012506 16 Krž, drugostepena presuda od 1. decembra 2016. godine (*Vojić i Mešić*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Adila Vojića i Bekira Mešića, predmet broj S1 1 K 012506 15 Krl, prvostepena presuda od 16. marta 2016. godine (*Vojić i Mešić*, presuda Pretresnog vijeća)

24. ZELENIKA I DRUGI

Tužilaštvo protiv Ivana Zelenike i drugih, predmet broj S1 1 K 009124 16 Krž 8, drugostepena presuda od 22. septembra 2016. godine (*Zelenika i drugi*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Ivana Zelenike i drugih, predmet broj S1 1 K 009124 12 Krl, prvostepena presuda od 14. aprila 2015. godine (*Zelenika i drugi*, presuda Pretresnog vijeća)

Predmeti seksualnog nasilja ponovo otvoreni po presudi ESLJP-a u predmetu Maktouf

MARKOVIĆ (uvršten u Izvještaj iz 2014. godine; ponovo otvoren odlukom Ustavnog suda BiH od 17. marta 2015. godine)

Tužilaštvo protiv Miodraga Markovića, predmet broj S1 1 K 003426 15 Krž 2, drugostepena presuda od 9. aprila 2015. godine (*Zelenika i drugi*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Miodraga Markovića, predmet broj S1 1 K 003426 11 KrŽ, drugostepena presuda od 28. decembra 2011. godine (*Marković*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Miodraga Markovića, predmet broj S1 1 K 003426 10 Krl, prvostepena presuda od 15. aprila 2011. godine (*Marković*, presuda Pretresnog vijeća)

LAZAREVIĆ I DRUGI (uvršten u Izvještaj iz 2014. godine; ponovo otvoren nakon odluke Ustavnog suda BiH od 15. aprila 2015. godine)

Tužilaštvo protiv Sretena Lazarevića i drugih, predmet broj S1 1 K 018951 15 Kžk, drugostepena presuda od 9. juna 2015. godine (*Lazarević i drugi*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Sretena Lazarevića i drugih, predmet broj X-KRŽ-06/243, drugostepena presuda od 22. oktobra 2010. godine (*Lazarević i drugi*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Sretena Lazarevića i drugih, predmet broj X-KR-06/243, prvostepena presuda od 29. septembra 2008. godine (*Lazarević i drugi*, presuda Pretresnog vijeća)

BOGDANOVIĆ (uvršten u Izvještaj iz 2014. godine; ponovo otvoren nakon odluke Ustavnog suda BiH od 21. jula 2015. godine)

Tužilaštvo protiv Velibora Bogdanovića, predmet broj S1 1K 003336 10 KrŽ, drugostepena presuda od 18. septembra 2015. godine (*Bogdanović*, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Velibora Bogdanovića, predmet broj S1 1 K 003336 11 Krž 3, drugostepena presuda od 21. juna 2012. godine (Bogdanović, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Velibora Bogdanovića, predmet broj S1 1 K 003336 10 KrI, prvostepena presuda od 29. augusta 2011. godine (Bogdanović, presuda Pretresnog vijeća)

KOVAČ (uvršten u Izvještaj iz 2014. godine; ponovo otvoren nakon odluke Ustavnog suda BiH od 6. novembra 2014. godine)

Tužilaštvo protiv Ante Kovača, predmet broj S1 1K 017861 14 KrŽ, drugostepena presuda od 17. decembra 2014. godine

Tužilaštvo protiv Ante Kovača, predmet broj X-KRŽ-08/489, drugostepena presuda od 12. novembra 2010. godine (Kovač, presuda Apelacionog vijeća)

Tužilaštvo protiv Ante Kovača, predmet broj X-KR-08/489, prvostepena presuda od 10. jula 2009. godine (Kovač, presuda Pretresnog vijeća)

Aneks B: Predmeti koji su u toku pred sudovima u BiH zaključno sa 31. decembrom 2016. godine

OKRUŽNI SUD U BIJELJINI

17. MARJANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Predraga Marjanovića, predmet broj 12 0 K 0004969 15 K, **glavni pretres u toku**

OSNOVNI SUD BRČKO DISTRIKTA BiH

18. AHMETBAŠIĆ

Tužilaštvo protiv Mirsada Ahmetbašića, predmet broj K 93473 16 K, **glavni pretres u toku**

19. SALAJ

Tužilaštvo protiv Redžepa Salaja, predmet broj K 80170 K, **glavni pretres u toku**

OKRUŽNI SUD U BANJALUCI

20. SMILJANIĆ I DRUGI

Tužilaštvo protiv Gorana Smiljanića i drugih, predmet broj 11 0 K 017578 16 K, prvostepena presuda od 31. oktobra 2016. godine, **žalbeni postupak**

OKRUŽNI SUD U DOBOJU

21. LEPAN I DRUGI

Tužilaštvo protiv Tadije Lepana i drugih, predmet broj 13 0 K 003862 15 Kpp, **optužnica potvrđena** 4. novembra 2015. godine

22. LEPAN

Tužilaštvo protiv Drage Lepana, predmet broj 13 0 K 003952 15 Kpp, **optužnica potvrđena** 23. decembra 2015. godine

23. MLIVIĆ

Tužilaštvo protiv Kadrije Mlivića, predmet broj 13 0 K 004291 16 Kps, **optužnica potvrđena** 11. oktobra 2016. godine

24. PIJUNOVIĆ

Tužilaštvo protiv Miroslava Pijunovića, predmet broj 13 0 K 002141 12 K, prvostepena presuda od 3. jula 2015. godine, **glavni pretres u toku**

25. RAŠIĆ

Tužilaštvo protiv Pere Rašića, predmet broj T15 0 KTRZ 0005856 10, **pred potvrđivanje optužnice**

26. VASIĆ

Tužilaštvo protiv Nenada Vasića, predmet broj 13 0 K 03666 16 K, **glavni pretres u toku**

KANTONALNI SUD U MOSTARU

27. PEHAR

Tužilaštvo protiv Nikole Pehara, Case 07 0 K 012876 16 Kps, **optužnica potvrđena**
1. februara 2016. godine

28. ŽILIĆ I GAKIĆ

Tužilaštvo protiv Rame Žilića i Esada Gakića, predmet broj 07 0 K 011492 14 K,
prvostepena presuda od 4. novembra 2015. godine, **žalbeni postupak**

KANTONALNI SUD U SARAJEVU

29. DABETIĆ

Tužilaštvo protiv Duška Dabetića, predmet broj 09 0 K 023862 15 K, prvostepena
presuda od 17. juna 2016. godine, **žalbeni postupak**

30. ĐUROVIĆ

Tužilaštvo protiv Predraga Đurovića, predmet broj 09 0 K 02246 15 K, prvostepena
presuda od 30. oktobra 2015. godine, **žalbeni postupak**

31. GOJKOVIĆ

Tužilaštvo protiv Milkana Gojkovića, predmet broj 09 0 K 023306 15 k, prvostepena
presuda od 25. februara 2016. godine, **žalbeni postupak**

KANTONALNI SUD U NOVOM TRAVNIKU

32. JOZIĆ I MAHALBAŠIĆ

Tužilaštvo protiv Ante Jozića i Đemahudina Mahalbašića, predmet broj 06 0 K
009862 16 Kps, **glavni pretres u toku**

KANTONALNI SUD U ODŽAKU

33. JURIĆ

Tužilaštvo protiv Mirka Jurića, predmet broj T02 KTRZ 0005968/15, **pred
potvrđivanje optužnice**

KANTONALNI SUD U ZENICI

34. NESLANOVIĆ I DRUGIH

Tužilaštvo protiv Ernada Neslanovića i drugih, predmet broj 04 0 K 007756 16 Kps,
glavni pretres u toku

KANTONALNI SUD U TUZLI

35. MATANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Bože Matanovića, predmet broj 03 0 K 0 011847 14 K, prvostepena presuda od 3. jula 2015. godine, **žalbeni postupak**

SUD BIH

36. AKELJIĆ I DRUGI

Tužilaštvo protiv Mineta Akeljića i drugih, predmet broj S1 1 K 017182 15 Kri, **glavni pretres u toku**

37. BAOTIĆ

Tužilaštvo protiv Mate Baotića, predmet broj S1 1 K 020032 15 Kri, prvostepena presuda od 9. decembra 2016. godine, **žalbeni postupak**

38. BOJADŽIĆ

Tužilaštvo protiv Nihada Bojadžića, predmet broj S1 1 K 008494 12 KrI, prvostepena presuda od 14. aprila 2016. godine, **žalbeni postupak**

39. BRNJIĆ

Tužilaštvo protiv Marijana Brnjića, predmet broj S1 1 K 019816 15 Kro, prvostepena presuda od 9. decembra 2016. godine, **žalbeni postupak**

40. BOŠNJAK I DRUGI

Tužilaštvo protiv Borisa Bošnjaka i drugih, predmet broj S1 1 K 019908 16 KrI, **glavni pretres u toku**

41. ĆURIĆ I DRUGI

Tužilaštvo protiv Enesa Ćurića i drugih, predmet broj S1 1 K 017146 14 Kro, **glavni pretres u toku**

42. DOSTIĆ

Tužilaštvo protiv Krste Dostića, predmet broj S1 1 K 019771 15 Kri, prvostepena presuda od 6. oktobra 2016. godine, **žalbeni postupak**

43. ĐOJIĆ

Tužilaštvo protiv Joze Đojića, predmet broj S1 1 K 017362 14 KrI, **glavni pretres u toku**

44. GAVRANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Branislava Gavranovića, predmet broj S1 1 K 02007 4 15 Kro, 26. novembra 2015. godine, **potvrđena optužnica**

45. HODŽIĆ

Tužilaštvo protiv Nedžada Hodžića, predmet broj S1 11 K 018439 15 Kri, **glavni pretres u toku**

46. IKONIĆ I DRUGI

Tužilaštvo protiv Milisava Ikonića i drugih, predmet broj S1 1 K 018442 15 Kri, **glavni pretres u toku**

47. JURIĆ

Tužilaštvo protiv Ilije Jurića, predmet broj S1 1 K 018179 15 KrI, prvostepena presuda od 9. novembra 2015. godine, **žalbeni postupak**

48. KARAGIĆ

Tužilaštvo protiv Slobodana Karagića, predmet broj S1 1 K 020380 16 KrI, **glavni pretres u toku**

49. MRĐA I DRUGI

Tužilaštvo protiv Gorana Mrđe i drugih, predmet broj S1 1 K 018013 15 KrI, **glavni pretres u toku**

50. MILUNIĆ I DRUGI

Tužilaštvo protiv Dušana Milunića i drugih, predmet broj S1 1 K 017538 15 KrI, **glavni pretres u toku**

51. NEZIROVIĆ

Tužilaštvo protiv Almaza Nezirovića, predmet broj S1 1 K 017570 15 Kri, **glavni pretres u toku**

52. NANIĆ I DRUGI

Tužilaštvo protiv Zijada Nanića i drugih, predmet broj S1 1 K 016629 15 KRO, **glavni pretres u toku**

53. SEJDIĆ

Tužilaštvo protiv Ahmeta Sejdića, predmet broj S1 1 K 020481 15 Kro, **glavni pretres u toku**

54. PLANOJEVIĆ

Tužilaštvo protiv Brane Planojevića, predmet broj S1 1 K 022705 16 Kro, **glavni pretres u toku**

55. PERIŠIĆ I ZORANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Božidara Perišića i Vinka Zoranovića, predmet broj S1 1 K 018441 16 KrI, **optužnica potvrđena** 15. januara 2016. godine

56. SAKOČ

Tužilaštvo protiv Edina Sakoča, predmet broj S1 1 K 020968 16 Kri, **glavni pretres u toku**

57. TEPIĆ I DRUGIH

Tužilaštvo protiv Save Tepića i drugih, predmet broj S1 K 014788 14 KRI, **glavni pretres u toku**

58. ŽILIĆ

Tužilaštvo protiv Edhema Žilića, predmet broj S1 1 K 015591 16 Kri, **glavni pretres u toku**

Optuženi koji su nedostupni organima gonjenja zaključno sa 31. decembrom 2016. godine

OSNOVNI SUD BRČKO DISTRIKTA BiH

59. SALIJEVIĆ

Tužilaštvo protiv Nermina Salijevića, predmet broj 84224/14, **optužnica potvrđena** 25. novembra 2014. godine

OKRUŽNI SUD U DOBOJU

60. BREKALO

Tužilaštvo protiv Gorana Brekala, predmet broj 13 0 K 002271 12 Kps, **optužnica potvrđena** 11. septembra 2012. godine

61. JOZIĆ

Tužilaštvo protiv Luke Jozića, predmet broj 13 0 K 001549 12 Kps2, **optužnica potvrđena** 17. maja 2011. godine

62. MILOŠ

Tužilaštvo protiv Marka Miloša, predmet broj 13 0 K 001338 11 Kps, **optužnica potvrđena** 7. februara 2011. godine

63. SLABIĆ

Tužilaštvo protiv Dalibora Slabića, predmet broj 13 0 K 000642 10 Kps, **optužnica potvrđena** 12. aprila 2010. godine

64. ŠTUC

Tužilaštvo protiv Ante Štuc, predmet broj 13 0 K 001491 11 Kps, **optužnica potvrđena** 13. aprila 2011. godine

KANTONALNI SUD U NOVOM TRAVNIKU

65. STOJANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Marinka Stojanovića, predmet broj 06 0 K 006877 14 Kps, 13. januara 2015. godine, **potvrđena optužnica**

SUD BIH

66. ALIĆ

Tužilaštvo protiv Fahrudina Alića, predmet broj S1 1 K 012524 13 Kro, **optužnica potvrđena** 5. marta 2013. godine

67. ANČIĆ

Tužilaštvo protiv Ivana Ančića, predmet broj S1 1 K 012408 13 KRO, **optužnica potvrđena** 8. januara 2014. godine

68. GOLUBOVIĆ I BOŽIĆ

Tužilaštvo protiv Ante Golubovića i Jurice Božića, predmet broj S1 1 K 007874 14 Kro, **optužnica potvrđena** 29. januara 2015. godine

69. HRKAĆ

Tužilaštvo protiv Ivana Hrkaća, predmet broj S1 1 K 002907 07 Kro, **optužnica potvrđena** 9. januara 2008. godine

70. KURDIJA

Tužilaštvo protiv Mladena Kurdijske, predmet broj S1 1 K 017735 14 Kro, **optužnica potvrđena** 18. decembra 2014. godine

71. KUŠIĆ

Tužilaštvo protiv Rajka Kušića, predmet broj S1 1 K 017608 14 Kro, **optužnica potvrđena** 16. decembra 2014. godine

72. KOSTJEREVAC

Tužilaštvo protiv Adema Kostjerevaca, predmet broj S1 1 K 018560 15 Kro, **optužnica potvrđena** 14. aprila 2015. godine

73. STJEPANOVIĆ

Tužilaštvo protiv Novaka Stjepanovića, predmet broj S1 1 K 002928 09 Kro, **optužnica potvrđena** 11. novembra 2009. godine

74. VIDOVIĆ

Tužilaštvo protiv Marka Vidovića, predmet broj S1 1 K 003599 10 KRO, **optužnica potvrđena** 24. februara 2012. godine

Aneks C: Tematski seminari o seksualnom nasilju u oružanom sukobu koje je organizirala Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2013–2016)

Projekt izgradnje kapaciteta za procesuiranje ratnih zločina (2014–2017)

Obuke za sudije, tužioce, pravne saradnike, i (u nekim slučajevima) službenike za podršku svjedocima:

1. Obuka edukatora, istraživanje i procesuiranje seksualnog nasilja u oružanom sukobu, 20–21. novembra 2014. godine, Sarajevo;
2. Istraga i procesuiranje seksualnog nasilja u oružanom sukobu, 1–2. decembra 2014. godine, Sarajevo;
3. Obuka edukatora: Seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu, 25–26. juna 2015. godine, Teslić;
4. Seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu 17–18. novembar 2015. godine, Sarajevo;
5. Seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu 31. mart – 1. april 2016. godine, Banja Luka;
6. Seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu 17–18. novembar 2016. godine, Sarajevo;
7. (Planirano: Seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu, jesen 2017. godine, Istočno Sarajevo).

Projekt procesuiranja ratnih zločina (2013–2014)

1. Seksualno nasilje počinjeno u oružanom sukobu, 11–14. marta 2013. godine, Sarajevo;
2. Seksualno nasilje u oružanom sukobu, 13–14. novembra 2013. godine, Banja Luka.